

Dokumentacja Geograficzna

ZESZYT 6

**STUDIA NAD UŻYTKOWANIEM
ZIEMI – IV**

**Sprawozdania z prac w powiatach: koszalińskim,
suwalskim i olsztyńskim**

Opracowały pod kierunkiem prof. J. Kostrowickiego:

H. Piskorz - Skocka, D. Kowalczyk, B. Michniewska - Szczepkowska

W A R S Z A W A

1 9 6 2

WYKAZ ZESZYTÓW

PRZEGLĄDU ZAGRANICZNEJ LITERATURY GEOGRAFICZNEJ

1958

- 1 Zagadnienia geografii zaludnienia i osadnictwa, 5 artykułów, s. 153, zł 10.—
- 2 Teoretyczne zagadnienia z geografii ekonomicznej — 5 artykułów, s. 180, zł 10.—
- 3 Zagadnienie geografii gleb — 6 artykułów, s. 133, zł 10.—
- 4 Nowsze poglądy na istotę krajobrazu geograficznego — 3 artykuły s. 127, zł 10.—

1959

- 1 Geografia transportu — 4 artykuły, s. 130, zł 10.—
- 2 Geografia za granicą. Sprawozdania z pobytu w Chinach, Rumunii, Węgrzech, NRF, Czechosłowacji i ZSRR — 6 artykułów, s. 208, zł 10.—
- 3 Zagadnienia klimatologii — 9 artykułów, s. 195, zł 10.—
- 4 Historia geografii — 3 artykuły, s. 178, zł 10.—

1960

- 1 Międzynarodowe Kongresy Geograficzne — 7 artykułów, s. 218, zł 10.—
- 2 Zagadnienia regionizacji ekonomicznej w Związku Radzieckim, 9 art., s. 198, zł 10.—
- 3 Zagadnienia geografii przemysłu, 4 art., s. 128, zł 10.—
- 4 Metody badań geograficznych, 5 art., s. 258, zł 10.—

1961

- 1 Zagadnienia wodne, 6 art., s. 249, zł 10.—
- 2 Nowe kierunki badań osadnictwa wiejskiego, 7 art., s. 149, zł 10.—
- 3 Problemy współczesnej biogeografii, 9 art. — Część I, zł 10.—
- 4 Problemy współczesnej biogeografii, 8 art. — Część II, zł 10.—

1962

- 1 Geografia stosowana — 10 art. — Część I, zł 10.—
- 2 „ „ — 10 „ — Część II, zł 10.—
- 3 „ regionalna 8 — „ — s. 219, zł 10.—

WYDAWNICTWA BIBLIOGRAFICZNE IG PAN

- S. LESZCZYCKI, B. WINID — Bibliografia Geografii Polski 1945—1951, 1956, s. 219, zł 29.—
- Ś. LESZCZYCKI, J. PIASECKA, H. TUSZYŃSKA-REKAWKOWA, B. WINID — Bibliografia Geografii Polski 1952—1953, 1957, s. 90, zł 24.—
- S. LESZCZYCKI, H. TUSZYŃSKA-REKAWKOWA, B. WINID — Bibliografia Geografii Polski 1954, 1957, s. 67, zł 15.—
- Red. J. KOBENDZINA — Polska Bibliografia Analityczna. Geografia. Poz. 1—168, 1956, s. 88, zł 13.50
- Red. J. KOBENDZINA — Polska Bibliografia Analityczna. Geografia. Poz. 169—468, 1956, s. 105, zł 16.—
- Red. J. KOBENDZINA — Polska Bibliografia Analityczna. Geografia. Poz. 469—876, s. 127, zł 24.—
- Z. KACZOROWSKA — Zestaw zagranicznych czasopism i wydawnictw seryjnych z zakresu nauk o Ziemi, znajdujących się w bibliotekach polskich, 1958, s. 400, zł 100.—
- S. LESZCZYCKI, J. PIASECKA, B. WINID — Bibliografia Geografii Polskiej 1936—1954, 1959, s. 315, zł 78.—
- Red. J. KOBENDZINA — Polska Bibliografia Analityczna. Geografia. Poz. 877—1209, s. 94, zł 20.—
- Red. J. KOBENDZINA — Polska Bibliografia Analityczna. Geografia. Poz. 1210—1686, s. 151, zł 20.—

Dokumentacja Geograficzna

ZESZYT 6

**STUDIA NAD UŻYTKOWANIEM
ZIEMI – IV**

**Sprauozdania z prac w powiatach: koszalińskim,
suwalskim i olsztyńskim**

Opracowały pod kierunkiem prof. J. Kostrowickiego:

H. Piskorz – Skocka, D. Kowalczyk, B. Michniewska – Szczepkowska

W A R S Z A W A

<http://rcin.org.pl>

KOMITET REDAKCJI

Redaktor Naczelny: K. Dziewoński
Członkowie Redakcji: J. Kobendzina, L. Ratajski, Fr. Uhorczak
Sekretarz Redakcji: Ł. Górecka
Rada Redakcyjna: J. Barbag, J. Czyżewski, K. Dziewoński, J. Dylík, R. Galon, M. Klimaszewski, M. Kiełczewska-Zaleska, S. Leszczycki, A. Malicki, B. Olszewicz, J. Wąsowicz, A. Zierhoffer

Redaktor techniczny: W. Spryszyńska

Nakład 500

Adres Redakcji: Instytut Geografii PAN, Warszawa, .
Krakowskie Przedmieście 30

<http://iciz.org.pl> WDN Zam. 78-D/63

W S T Ę P

Zeszyt niniejszy jest ósmym zeszytem "Dokumentacji Geograficznej" związanym z badaniami nad użytkowaniem ziemi. Cztery zeszyty zawierały kolejne wydania Instrukcji szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi¹, trzy inne - podobnie jak obecny - opracowania wyników tego zdjęcia². Prócz tego na podstawie zdjęcia wykonano szereg opracowań problemowych³.

Jak to przedstawiono w osobnym artykule⁴ wyróżnia się trzy stadia opracowania materiałów szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi:

1. Zestawienie wstępne - obejmujące w formie wypełnionych formularzy, zestawień statystycznych i map polowych, materiały zebrane w czasie prac terenowych wraz z wykonanymi w wyniku tych badań pierworysami szczegółowych map użytkowania ziemi poszczególnych gromad. Materiały te dla wszystkich badanych przez Instytut Geografii PAN terenów przechowywane są w Zakładzie Geografii Rolnictwa Instytutu Geografii PAN i stanowią podstawę dalszych opracowań.

2. Opracowania tymczasowe cząstkowe - w formie sprawozdań naukowych z badań, opracowań problemowych wybranych zagadnień lub map użytkowania ziemi większych obszarów.

3. Pełne opracowania monograficzne badanych obszarów.

Opublikowane dotąd prace wchodzą w zakres drugiej fazy opracowań. Są to bądź sprawozdania naukowe publikowane w Dokumentacji Geograficznej⁵, bądź niewielkie opracowania problemowe zamieszczane zwykle w Przeglądzie Geograficznym⁶.

W miarę zdobywania doświadczeń krystalizuje się coraz bardziej forma opracowań. Równocześnie w miarę rozwoju badań samo zdjęcie daje coraz to bogatszy i bardziej uporządkowany materiał. Pierwsze sprawozdanie oparte o zdjęcie będące w ich początkowej jeszcze fazie, gdy ani metoda zdjęcia, ani jego opracowania nie były wyjaśnione, stanowiło pierwszą próbę. Drugie, już bardziej usystematyzowane, zawierało jednak wiele jeszcze punktów niewyjaśnionych. Opracowania zawarte w niniejszym zeszycie, jakkolwiek nadal szereg zagadnień pozostało nie wyjaśnionych lub nie rozwiązanych metodycznie, stanowią dalszy postęp w dziedzinie metody opracowania materiałów zdjęcia, rozszerzają znajomość rolnictwa polskiego z punktu widzenia jego przestrzennego zróżnicowania i wreszcie formułują pewną ilość wniosków praktycznych. Na tym też polega ciągle jeszcze ograniczona lecz już niewątpliwa ich wartość metodyczna, poznawcza i praktyczna.

Prace zawarte w niniejszym zeszycie są więc sprawozdaniami naukowymi z badań. Nie wykorzystują one w pełni materiałów zdjęcia, nie dają też pełnej analizy tych materiałów, koncentrują się natomiast na najważniejszych dla badanych terenów zagadnieniach, pomijając mniej istotne, bądź zarysowując tylko ich rolę.

Dwie pierwsze prace wykonane zostały w Zakładzie Geografii Rolnictwa Instytutu Geografii PAN na podstawie zdjęć wykonanych w latach 1958 /pow. koszaliński/ i 1959 /pow. suwalski/, trzecie natomiast w Katedrze Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie, na podstawie instrukcji i metodami wypracowanymi w Instytucie Geografii PAN. Wszystkie opracowania dają analizę warunków środowiska geograficznego z punktu widzenia warunków i możliwości jego

użytkowania, podmiotu tego użytkowania tj. instytucji gospodarujących, ich charakteru jak i zróżnicowania, form użytkowania ziemi ze szczególnym podkreśleniem użytkowania rolniczego, sposobów, kierunków i efektów tego użytkowania będącego na wszystkich trzech badanych obszarach formą najważniejszą i zajmującą największy obszar. Krócej ujęte zostało użytkowanie leśne, wody, nieużytki oraz osadnictwo. Prace zakończone są podsumowaniami ujmującymi najważniejsze problemy badanych obszarów oraz ogólnymi wnioskami co do kierunku zmian form, sposobów lub kierunków użytkowania ziemi na tych obszarach na bardziej racjonalne w danych warunkach przyrodniczych, społecznych i ekonomicznych.

Opracowania są zaopatrzone w mapy, kartogramy oraz tabele stanowiące wybrane pochodne szczegółowych map użytkowania ziemi.

Jerzy Kostrowicki

N o t k i

- 1 K. Dziewoński, J. Kostrowicki, H. Piskorz, R. Szczęsny. Tymczasowa instrukcja sporządzania szczegółowych map użytkowania ziemi /projekt/ Dokumentacja Geograficzna, 1956, z.1
- Instrukcja szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi. Opracowanie zbiorowe pod kierunkiem J. Kostrowickiego. Dokumentacja Geograficzna, 1959, z.2
- Instrukcja szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi. Opracowanie zbiorowe pod kierunkiem J. Kostrowickiego wydanie II poprawione. Dokumentacja Geograficzna 1959/60, z.2
- Instrukcja szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi. Opracowanie zbiorowe pod kierunkiem J. Kostrowickiego wydanie III poprawione i uzupełnione. Dokumentacja Geograficzna 1962, z.2
- 2 R. Szczęsny, H. Piskorz, J. Rakowicz. Studia nad użytkowaniem ziemi w powiecie mrągowskim /materiały z badań w latach 1955-1960/. Dokumentacja Geograficzna 1959, z.1
- Wstępne wyniki badań nad użytkowaniem ziemi. Dokumentacja Geograficzna 1960, z.1
- Utilization du sol dans les districts: Bielsk Podlaski, Wysokie Mazowieckie, Mrągowo, Gdańsk, Kartuzy et Inowrocław. Communications préparées pour la Conference Internationale sur les problèmes de l'utilisation du sol. Varsovie 30.V-8.VI.1960. Documentation Geographique t.c. 6a 1961 r.

3 W.Biegajło, J.Tobjasz. Zagadnienie trójpółw-
ki z ugorem. Wieś Grabowiec. Przegląd Geogra-
ficzny 29, 1957, z.1, s.111-142

W.Biegajło. Gospodarka rolna w strefie pod-
miejskiej. Gromada Horodniany. Przegląd Geo-
graficzny 29, 1957, z.1, s.143-158

R.Szczęśny. Zagadnienie odłogów i nieużytków
na terenie powiatu mrągowskiego. Czasopismo
Geograficzne 29, 1958, z.3, s.391-396

W.Biegajło. Gospodarka rolna na Żuławach. Wieś
Racunię. Przegląd Geograficzny 31, 1959, z.2,
s.345-360

R.Szczęśny. Gospodarka rolna w Beskidzie Nis-
kim. Gromada Cergowa. Przegląd Geograficzny
31, 1959, z.3-4, s.629-644

W.Biegajło, D.Kowalczyk, H.Piskorz. Land Uti-
lization in Nieborów. Proceedings of the Anglo-
Polish Seminar Nieborów. September 15-18, 1959,
s.56-68. Warszawa 1961

4 J.Kostrowicki. Badania nad użytkowaniem ziemi
w Polsce. Przegląd Geograficzny 31 /1959/,
z.3-4, s.517-532

5 R.Szczęśny, H.Piskorz, J.Rakowicz. Studia nad
użytkowaniem ziemi w powiecie mrągowskim. Do-
kumentacja Geograficzna, 1959, z.1

W.Biegajło. Gospodarka rolna w powiecie gdań-
skim. Dokumentacja Geograficzna 1960, z.1, s.
1-59

R.Szczęśny. Gospodarka rolna w powiecie mysz-
kowskim. Dokumentacja Geograficzna 1960, z.1,
s.60-101

W. Biegajko. L'utilisation du sol dans le district Bielsk Podlaski. Documentation Geographique c.6a 1961, s.3-19

D. Kowalczyk. L'utilisation du sol dans le district Wysokie Mazowieckie. Documentation Geographique c.6a, 1961, s.20-35

R. Szczęsna. L'utilisation du sol dans le district Mrągowo. Documentation Geographique c.6a, 1961, s.36-54

W. Biegajko. L'utilisation du sol dans le district Gdańsk. Documentation Geographique c.6a, 1961, s.55-70

H. Piskorz. L'utilisation du sol dans le district Kartuzy. Documentation Geographique c.6a, 1961, s.71-84 i 91-92

J. Gluziński. Village Chmielno - district Kartuzy. Documentation Geographique c.6a, 1961, s.85-90

W. Kusiński. L'utilisation du sol dans le district Inowrocław. Documentation Geographique c.6a, 1961, s.93-115

6 por. notka 3).

UŻYTKOWANIE ZIEMI W POWIECIE KOSZALIŃSKIM

Badania w powiecie koszalińskim prowadziła Pracownia Geografii Rolnictwa Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk w sierpniu 1958 r. Opracowano obszar 7 gromad /Będzino, Biesiekierz, Jamno, Miłogoszcz, Mściłice, Sarbinowo, Stare Bielice/ oraz lasy państwowe w gromadzie Koszalin. Opracowany teren leży w północnej części powiatu i obejmuje 292,0 km², co stanowi 21,8% obszaru powiatu¹. Badany teren wykazuje najkorzystniejsze warunki naturalne dla produkcji rolnej w porównaniu z całością obszaru powiatu koszalińskiego. Znajduje to swój wyraz zarówno w łagodnej rzeźbie terenu, lepszych warunkach glebowych i klimatycznych. Teren ten wyróżnia się także strukturą użytkowania ziemi, a mianowicie występuje tu znacznie mniej lasów niż w pozostałej części powiatu, natomiast stosunkowo

¹ W badaniach brało udział 9 osób w tym: 1 pracownik naukowy z Pracowni Geografii Rolnictwa IG PAN, 2 studentów odbywających praktykę oraz 6 osób zaangażowanych jako pracownicy wykwalifikowani /na pracach zleconych/. Ponadto udział w tych pracach wzięła także grupa studentów Uniwersytetu Moskiewskiego oraz Mr Anthony French z University College w Londynie, którzy przybyli celem zapoznania się z metodami badań użytkowania ziemi w Polsce. Koszt zdjęcia 1 km² wyniósł 22,25 zł. Na jednego pracownika /nie licząc gości zagranicznych/ wypadło przeciętnie 32,5 km² skartowanego obszaru.

więcej jest na tym terenie użytków zielonych /łąk i pastwisk/. Na opracowanym terenie występuje zarówno gospodarka socjalistyczna - wielkoprzestrzenna, jak również gospodarka indywidualna - drobna.

Celem badań było między innymi poznanie gospodarki rolnej na Ziemiach Odzyskanych w strefie Pomorza Zachodniego na przykładzie wybranego powiatu w tych dwóch układach w możliwie jednakowych warunkach naturalnych i ekonomicznych.

Specyfiką opracowanego terenu, jak wykazały badania, jest brak ustalonych aktualnych granic wsi, a co za tym idzie i granic gromad. Podkreślam aktualnych, gdyż Wydział Geodezji Powiatowego Zarządu opiera się o dawny kataster i przed dokonaniem właściwych pomiarów, nie pozwala przesunąć granic, mimo że granica wsi, czy gromady w rzeczywistości uległa już przesunięciu, a to na skutek tego, że np. część ziemi danej gromady zajęła PGR leżący na terenie innej gromady, bądź część ziemi danej gromady uprawiają mieszkańcy sąsiednich wsi. Nowe pomiary dążą do ustalenia granic wsi biorąc pod uwagę przynależność ziemi do użytkownika. Nie mniej w tej chwili granice zaznaczone na mapie nie odpowiadają rzeczywistości i często, jak to ma miejsce na przykład w gromadzie Sarbinowo, powierzchnia zamknięta w granicach gromady jest mniejsza od powierzchni użytkowanej przez tę gromadę, co znajduje swoje odbicie w statystyce.

W czasie badań terenowych nie wytyczono nowych - aktualnych granic gromad, z uwagi na ich stan przejściowy, natomiast w granicach danej gromady wydzielano obcego użytkownika. Postępowanie takie wydaje się o tyle słuszne, że po ustaleniu nowych granic przez Wydział Geodezji, będzie można w oparciu o stary kataster, łatwo

zaktualizować przedstawione dane, co w przeciwnym wypadku nie byłoby takie proste.

1. Warunki środowiska geograficznego

Gospodarka rolna jak wiadomo rozwija się w konkretnych warunkach środowiska geograficznego. Wśród licznych elementów środowiska największy wpływ na produkcję roślinną wywierają: rzeźba terenu, warunki klimatyczne i glebowe.

Decydujący wpływ na ukształtowanie powierzchni powiatu koszalińskiego wywarło ostatnie zlodowacenie tzw. stadium pomorskie. Wprawdzie strefa czołowo-morenowa leży bardziej na południe, a teren badany obejmuje nizinę nadmorską, to jednak w rzeźbie zaznacza się szereg elementów charakterystycznych dla obszarów zlodowaceń /zagłębienia bezodpływowe, jeziora/. Nizina nadmorska rozciąga się od pasa przybrzeżnych wydm w głąb powiatu na szerokość 20-30 km, z tym, że w pobliżu Koszalina zwęża się do 18 km, a w okolicy Sianowa prawie zupełnie zanika. Nizina nadmorska zbudowana jest z utworów moreny dennej i stanowi równinę prawie płaską lub lekko i łagodnie pochyłą². Najbardziej rozwiniętą rzeźbę na badanym obszarze ma gromada Będzino /wieś Popowo/, gdzie falistość terenu jest znaczna w porównaniu do terenów otaczających. Również większe urozmaicenie rzeźby terenu wnoszą morena czołowa k/Koszalina i rozcięcia dolinne potoków wpływających do Bałtyku.

Na południe od niziny nadmorskiej obszar stopniowo wznosi się, by wreszcie, już poza granicami powiatu przejść w strefę moreny czołowej.

² Wzniesienie niziny wynosi od 1 do 60 m nad poziom morza.

Pas niziny nadmorskiej pozostaje wyraźnie pod wpływem klimatu atlantyckiego, co sprawia, że klimat tego obszaru jest znacznie łagodniejszy niż w południowej części powiatu koszalińskiego. W strefie tej występują najniższe wahania roczne, jak również najwyższe średnie temperatury, Ilość dni przymrkowych i mroźnych jest znacznie mniejsza niż w południowej części powiatu i wynosi np. w Koszalinie 70 dni, a im dalej na południe tym zima jest dłuższa o 7-13, a nawet 25 dni. Na nizinie nadmorskiej w porównaniu do reszty obszaru, najwcześniej kończą się przymrozki wiosenne /koniec maja/ i najpóźniej występują przymrozki jesienne /początek listopada/.

Okres wegetacyjny jest na obszarze niziny dłuższy o ponad 15 dni niż na obszarze moren czółowych i wynosi 240 dni o temperaturze ponad $+3^{\circ}\text{C}$, a tak zwany mały okres wegetacyjny /o temperaturze ponad $+5^{\circ}\text{C}$ / trwa 206 dni. Roboty polne na terenie niziny rozpoczynają się już w drugiej połowie marca. Reasumując, należy stwierdzić, że stosunki termiczne, które panują w północnej części powiatu koszalińskiego są korzystne dla produkcji roślinnej. Im dalej od morza, tym warunki te pogarszają się.

Niemniej korzystnie przedstawia się na badanym obszarze układ opadów. Ilość opadów jest dla rolnictwa dostateczna /sumy roczne opadów wynoszą ponad 600 mm/, tym bardziej, że ewentualny niedobór opadów wyrównuje znaczna wilgotność powietrza wynosząca ponad 80%. W ciągu roku mamy tu 160-170 dni z opadem, w tym 40-50 dni ze śniegiem. Pokrywa śnieżna ściśle się dopiero w pierwszej dekadzie grudnia i zalega 50-60 dni. Jedynie dla gospodarki zbożowej rozkład opadów jest niekorzystny, gdyż największe opady przypa-

dają na okres sprzętu zbóż i wynoszą w lipcu 85 mm, a w sierpniu 94 mm³.

Korzystnie przedstawiają się także warunki glebowe, gdyż najlepsze gleby występują na terenie opracowanym, natomiast gorsze w południowej części powiatu. Gleby powiatu koszalińskiego powstały głównie z utworów morenowych i fluwioglacjalnych. Bogactwo form polodowcowych spowodowało bardzo dużą mozaikowość gleb. Na terenie powiatu przeważają bielice wytworzone z piasków słabogliniastych. Bielice te mają daleko posunięty proces bielicowania. Są więc ze względu na niedostateczną zawartość próchnicy mało urodzajne. Natomiast na terenie opracowanym, z wyjątkiem wąskiego skrawka wybrzeża usianego głębokimi piaskami wydmowymi, częściowo tylko ustalonymi przez roślinność wydmową, występują gleby znacznie bardziej urodzajne. Są to gleby wytworzone z glin zwałowych moreny dennej dające żyzne gleby brunatne. Równie urodzajne są bielice, które zajmują bardziej piaszczyste płaty między glebami brunatnymi. Wytworzyły się one głównie na piaskach gliniastych i naglinowych. Uległy one w znikomym tylko stopniu spiaszczeniu. W związku z tym proces bielicowania był utrudniony i w rezultacie bielice tutejsze są bogate w związki humusowe, jak również zawierają dostateczną ilość składników mineralnych. W sąsiedztwie jezior i w dolinach potoków występują poza tym gleby bagienno-torfowe. Jednak większość gleb na skutek zniszczenia sieci kanałów melioracyjnych i drenażowych oraz braku dokumentacji technicznej, wymaga po-

³ Średnie miesięczne z danych wieloletnich.

nownej melioracji. Żyzność gleb, duża wilgotność powietrza, częstotliwość opadów, sprzyjają rozwojowi roślinności trawiastej i zielnej. Utrzymanie tych gleb w odpowiedniej strukturze i żyzności wymaga wyjątkowo starannej uprawy, co przy właściwym ich nawożeniu może zagwarantować uzyskiwanie wysokich plonów, nawet dla najbardziej wymagających upraw.

2. Struktura agrarna

Na opracowanym terenie, jak również w pozostałej części powiatu koszalińskiego struktura agrarna jest bardzo zróżnicowana. Wpływa to z panujących tu stosunków własnościowych jak i struktury gospodarstw. W strukturze społeczno-własnościowej przeważa własność państwowa, która obejmuje 55,9% ogólnej powierzchni, natomiast pozostały obszar, to jest 44,1% zajmują gospodarstwa indywidualne⁴.

Własność państwową na badanym terenie reprezentują cztery resorty, a mianowicie: Państwowe Gospodarstwa Rolne, które zajmują 26,5% powierzchni, Lasy Państwowe zajmujące 8,7% ogólnej powierzchni, Państwowy Fundusz Ziemi zajmujący 8,5% powierzchni i inna własność państwowa /Fundusz Wczasów Pracowniczych, Państwowe Gospodarstwa Rolne/, która zajmuje 12,2% powierzchni ogólnej. Oczywiście w kształtowaniu kierunku gospodarki rolnej główną rolę odgrywają Państwowe Gospodarstwa Rolne, pozostałe instytucje nie wpływają na ten kierunek, bądź dlatego, że nie mają w ogóle użytków rolnych/ inna własność/, bądź użytki rolne zajmują minimalną powierzchnię, jak to ma miejsce w Lasach Państwowych. Zupełnie inaczej

⁴ Analiza odnosi się do 7 gromad całkowicie opracowanych.

Struktura własnościowa w opracowanej części powiatu koszalińskiego

Lp.	Nazwa gromady	Obszar ogólny w ha	Własność państwowa										Własność indywidualna	
			Ogółem		PGR		Lasy Państwowe		r.p.z.		Linda		Ogółem	
			ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
1.	Będzino	2755,36	653,58	23,6	655,58	23,6	-	-	-	-	-	-	2101,78	76,4
2.	Biesiakiern	4513,82	3057,43	67,8	1735,97	38,6	1321,46	29,2	-	-	-	-	1450,39	32,2
3.	Jamno	2706,00	956,51	35,3	162,33	6,0	529,68	19,5	264,50	9,8	-	-	1749,49	64,7
4.	Mitogossos	5295,77	3855,16	72,7	2339,84	44,1	77,00	1,4	1438,32	27,2	-	-	1440,61	27,3
5.	Máció	6791,58	4959,84	73,0	1596,24	23,5	177,05	2,6	-	-	3186,55	46,9	1831,74	27,0
6.	Sarbinowo	1406,23	292,79	20,8	-	-	-	-	292,79	20,8	-	-	1113,44	79,2
7.	Stare Bielice	2555,00	790,78	30,5	413,13	16,1	153,65	6,0	224,00	8,4	-	-	1764,22	69,5
R a z e m		26023,76	14566,11	55,9	6901,09	26,5	2258,84	8,7	2219,61	8,5	3186,55	12,2	11457,67	44,1

Tabela 2

Wykaz PGR i ich wielkość
w opracowanej części powiatu koszalińskiego

Lp.	Nazwa PGR	Powierzchnia w ha	Nazwa gromady
1.	Kasimierz	653,58	Będzino
2.	Biesiekiers	596,54	Biesiekiers
3.	Laski	433,49	
4.	Kotłowo	441,76	
5.	Parnowo	264,18	
6.	Kleszcze	162,33	
7.	Gąski	372,76	Miłogoszcz
8.	Lopienica	553,94	
9.	Kładno	443,16	
10.	Miłogoszcz	422,00	
11.	Pleśnia	319,09	
12.	Dworek	228,89	
13.	Dobre	392,00	Mócioce
14.	Malinowo	326,24	
15.	Mielno	407,00	
16.	Mócioce	471,00	
17.	Cieszyn	413,13	Stare Bielice
	Razem	6 901,09	
	Średnio	405,94	

przedstawia się na tym terenie zagadnienie gruntów ornych Państwowego Funduszu Ziemi. Na kierunku gospodarki rolnej na tych ziemiach oddziaływa gospodarka indywidualna, a nie państwowa, ponieważ działki PFZ pozostają w dzierżawie, a dzierżawcy rekrutują się spośród gospodarzy indywidualnych.

Udział gospodarki państwowej, jak ilustruje tab.1, a w poszczególnych gromadach nie jest jednakowy. Można stwierdzić, że najmniejszy odsetek państwowej gospodarki od 20-30% znajduje się w dwóch gromadach nadmorskich /Sarbinowo i Jamno/ oraz w gromadzie Będzino, położonej zdaleka od morza i posiadającą najbardziej rozwiniętą rzeźbę terenu. Natomiast w dwóch gromadach Miłogoszcz i Mścice gospodarka państwowa zajmuje ponad 70% ogólnej powierzchni gruntów. Dodać należy, że udział poszczególnych resortów w **powierzchni** zajętej przez gospodarkę państwową jest różny w poszczególnych gromadach i nie wszystkie reprezentowane na tym terenie resorty mają swoje grunty w każdej gromadzie, np.: grunty Państwowego Funduszu Ziemi występują tylko w czterech nadmorskich gromadach, w dwóch gromadach nie ma Lasów Państwowych. Natomiast tylko jedna gromada, mianowicie Sarbinowo nie posiada gruntów należących do PGR. Wielkość poszczególnych PGR i ich występowanie w gromadach podaje tabela 2.

Należy nadmienić, że obecna struktura własnościowa w pewnej mierze wpływa z przedwojennej, albowiem obszar ten cechowało występowanie dużej ilości wielkich majątków ziemskich /tzw. junkierskich/, które obecnie stanowią własność państwową. Na opracowanym terenie występuje 16 Państwowych Gospodarstw Rolnych a jedno gospodarstwo, mianowicie Dworek /w gromadzie Miłogoszcz/, podlega Instytutowi Sadownictwa.

Obecne granice PGR, mimo pomiarów wykonanych w 1957 roku, nie są jeszcze całkowicie ustabilizowane, ponieważ skrawki pól daleko położone od głównego areału gospodarstwa utrudniają racjonalną gospodarkę /dojazd, użycie maszyn, stosowanie płodozmianu itd./ i dlatego przeznaczone są na sprzedaż. Oczywiście są to powierzchnie niewielkie i w zasadniczym stopniu nie wpłyną na uszczuplenie wielkości poszczególnych gospodarstw państwowych.

Na opracowanym terenie wielkość poszczególnych gospodarstw państwowych waha się od 200-650 ha /PGR Kleszcze stanowi część gospodarstwa, które leży już poza granicami badanego terenu/. Przeciętna ich wielkość w tej części powiatu koszalińskiego wynosi 406 ha.

Ze względu na miejscowe warunki środowiska geograficznego, wielkość gospodarstw jest prawidłowa, gdyż gwarantuje możliwość samodzielnego gospodarowania, a przy odpowiedniej organizacji, zapewnia prowadzenie na większą skalę zarówno gospodarki roślinnej jak i hodowlanej.

Strukturę gospodarstw indywidualnych w całym powiecie koszalińskim przedstawia tabela 3.

Jak wynika z tabeli zarówno pod względem liczby gospodarstw /42,3%/ jak i zajmowanej powierzchni /49,2%/ dominują w powiecie koszalińskim gospodarstwa średnie od 5-10 ha, mniejszy odsetek przypada na gospodarstwa większe tj. ponad 10 ha /22% liczby gospodarstw i 39,5% zajmowanej powierzchni/. Gospodarstw o wielkości ponad 20 ha jest natomiast bardzo mało, bo zaledwie 6 w całym powiecie i zajmują tylko 0,4% powierzchni. Wreszcie pod względem liczby gospodarstw występuje równowaga pomiędzy gospodarstwami karłowatymi do 2 ha /17,3%/, a gospodarstwami

małymi od 2-5 ha /18,3%/. Natomiast pod względem zajmowanej powierzchni na gospodarstwa karłowate przypada tylko 2,5% powierzchni, a na gospodarstwa małe 8,4% powierzchni w całym powiecie.

T a b e l a 3

Struktura gospodarstw indywidualnych
w powiecie Koszalin

Wielkość gospodarstw	Liczba gospodarstw		Powierzchnia gospodarstw	
	Ilość	%	ha	% posiadania
0 - 2 ha	860	17,3	826	2,5
2 - 5 ha	911	18,3	2791	8,4
5 - 10 ha	2097	42,3	16232	49,2
10 - 20 ha	1089	22,0	13012	39,5
pow. 20 ha	6	0,1	157	0,4
Razem	4963	100,0	33018	100,0

Jak wykazały badania także na terenie opracowanym dominują gospodarstwa średnie /od 5-10 ha/, następnie znaczny odsetek posiadają gospodarstwa od 10-15 ha. Jest to wynik akcji osadniczej na tym terenie, w której niektóre działki osadników zamykały się pierwotnie w granicach od 8-12 ha. Z tym, że najczęściej spotykało się gospodarstwa 10-hektarowe. Stan ten w ogólnych zarysach zachował się, ale w tej chwili lokalnie zdarzają się większe gospodarstwa, które dokupiły ziemię z tym, że rzadko przekraczają one 15 ha. Zarówno gospodarstwa średnie jak i większe są dobrze zagospodarowane z dostateczną obsadą inwentarza np. wieś Dobre, gromada Mścice - gospodarstwo o powierzchni 14 ha posiada 7 krów,

2 konie i 16 sztuk trzody; inne gospodarstwo - 11-hektarowe - ma 5 krów, 2 konie, 12 sztuk trzody.

Badania terenowe wyjaśniły także zagadnienie gospodarstw karłowatych. Średnio we wsi istnieje jedn do dwóch gospodarstw do 2 ha a ich właścicielami są zwykle nie rolnicy, ale np. nauczyciele, pracownicy Gromadzkich Rad Narodowych, rybacy itp. Spełniają one zatem rolę dodatku do wynagrodzeń za pracę poza rolnictwem. Gospodarstwa o powierzchni od 2-5 ha występują głównie w ośrodkach nadmorskich /grom. Sarbinowo, Mścice, Jamno/, gdzie osadnicy otrzymali gospodarstwa tej wielkości, ponieważ były one doskonale zainwestowane, głównie w budynki mieszkalne pozwalające na osiągnięcie znacznych dochodów w sezonie letnim z wdzierżawiania mieszkań dla "letników". Również w przyszłości gospodarstwa te mogą osiągnąć znaczne dochody z uprawy warzyw, która to tendencja już się zarysowuje i jest ze wszech miar pożądaną w tym rejonie.

Odmiennym zagadnieniem w opracowanej części powiatu koszalińskiego jest znaczny odsetek ziemi stanowiącej własność Państwowego Funduszu Ziemi. Obszary PFZ w 1958 roku w niektórych gromadach zajmowały bardzo wysoki odsetek ogólnej powierzchni tych gromad np.: Miłogoszcz - 27,2%, Sarbinowo - 20,8%, Jamno - 9,8%, Stare Bielice - 8,4%; powstały one bądź z działek opuszczonych gospodarstw, resztówek z większych gospodarstw farmerskich branych do parcelacji. Stąd ich wielkie rozproszenie terytorialne i trudność generalnego zagospodarowania. Aby ziemię tę włączyć do produkcji /z reguły są to grunty orne/ włączyć miejscowe zmuszone są do wdzierżawienia ich indywidualnym rolnikom. Efekty tej akcji nie przynoszą należytych dochodów dla skarbu państwa.

Dzierżawcy po 3 letnim użytkowaniu tj. po okresie w którym są zwolnieni z wszelkich świadczeń na rzecz państwa, zrzekają się umowy dzierżawnej. Umowę dzierżawną podpisuje chętnie drugi gospodarz. Wymiana dzierżawy zachodzi najczęściej w kręgu spokrewnionych lub zaprzyjaźnionych osób, dlatego też ziemie te są na ogół w dobrej uprawie. W związku z tym władze terenowe dążą do sprzedaży tych ziem, pragnąc włączyć ten obszar do arealku gruntów, który uczestniczyby w tworzeniu dochodu narodowego.

Ze strukturą gospodarstw łączy się ściśle zagadnienie rozdrobnienia gruntów. Na obszarze objętym badaniami rozdrobnienie gruntów jest znikome. Osadnicy mają najczęściej gospodarstwa składające się z jednej działki, rzadziej z dwóch. Ilość działek zwiększa się jeśli gospodarz dzierżawi ziemię, jest to jednak stan przejściowy. W wyniku tego stanu dominują tu układy: działkowy i kolonijny. Na zbadanym terenie dominuje układ kolonijny i wiąże się z osadnictwem rozproszonym. Opiera się on zwykle na układzie dawnym, rzadziej stanowi wynik ostatniej parcelacji. Podobnie układ działkowy bądź przetrwał jako układ dawny, bądź powstał w wyniku parcelacji gospodarstw farmerskich /dawnych wielkochłopskich/ z tym, że w wypadku gdy stanowi on układ dawny wiąże się z osadnictwem skupionym jak to ma miejsce np. we wsiach Jamno, Kłodno, Smiechów. Natomiast jeśli stanowi układ poparcelacyjny, to brak jest skupionego osadnictwa, ponieważ osadnicy, najczęściej dwóch, pomiędzy których podzielono gospodarstwo wielkochłopskie, mieszkają w obrębie jednej zagrody. Ten rodzaj układu działkowego jest reprezentowany na całym zbadanym obszarze.

3. Formy użytkowania ziemi

Opracowana część powiatu koszalińskiego ma w ogólnych zarysach jednorodne warunki środowiska geograficznego. Niemniej lokalne różnicowania jak i działalność gospodarcza człowieka wpłynęły na różne proporcje pomiędzy głównymi grupami użytkowników występujących na tym obszarze.

Użytkowanie ziemi w poszczególnych wsiach dla gospodarki chłopskiej oraz dla gospodarki państwowej w poszczególnych PGR i innych jednostkach administracyjnych przedstawiają tabele 4 i 5.

Analiza tabel pozwala stwierdzić, że proporcje między głównymi użytkami nie wykazują większych odchyień dla poszczególnych wsi i PGR. Jedynie w kilku przypadkach zaobserwować można pewne odchylenia dotyczące udziału użytków zielonych, co jest wynikiem lokalnych różnic środowiska geograficznego.

Na całym obszarze występuje powszechnie brak lasów. W poszczególnych wsiach i PGR odsetek zajmowany przez lasy wynosi od 0-5%, przy czym są to mało wartościowe formy zaroślowe olszy, bądź buka. Większy procent zajmują lasy w PGR Kleszcze, gdzie na ulegających ciągłym zabagnieniom łąkach zostały założone celem naturalnego odwodnienia tego obszaru młodniki olszy. Większe kompleksy leśne występują w okolicy samego Koszalina i w południowej części gromady Biesiekierz. Lasy te podlegają administracji Lasów Państwowych, są one z reguły dobrze zagospodarowane i posiadają ciekawy skład gatunkowy, szczególnie dwa kompleksy leśne koło Koszalina, gdzie w kierunku na Mścice występują w formie mało zdegradowanej czyste buczyny bałtyckie, a w kierunku na Śidnów lasobory bałtyckie o różnym składzie domieszek, zależnie od bogato tu rozwiniętej rzeźby terenu. Natomiast

Użytkowanie ziemi w gospodarce indywidualnej w % /w opracowanej części powiatu koszalińskiego/

Nazwa gromady i wsi	Ogólna powierzchnia gruntów w ha	Grunty orne		Sady	Łąki	Pastwiska	Lasy	Grunty pod zabudowę	Nie użyt-ki	Razem
		razem	w tym odłogi							
Gromada Będzino										
Będzino	511,38	73,3	2,9	1,2	9,0	8,8	1,8	4,1	1,8	100
Będzinko	510,76	73,7	-	0,3	10,5	9,8	0,7	3,8	1,2	100
Komorzy	139,03	78,6	-	4,0	6,6	6,3	0,9	3,6	-	100
Łękno	303,05	70,0	-	-	13,6	7,6	4,2	4,0	0,6	100
Popowo	416,73	73,7	-	-	13,6	5,3	3,3	3,4	0,7	100
Skrzeszewo	220,81	71,0	1,6	-	16,7	3,7	5,0	3,4	0,2	100
Gromada Biesiekierz										
Biesiekierz	647,89	70,1	0,5	-	26,9	0,9	-	1,8	0,3	100
Kotłowo	18,47	63,3	-	-	18,9	13,0	-	4,3	0,5	100
Laski	123,07	63,5	-	0,4	25,3	6,0	-	4,3	0,5	100
Parnowo	666,96	79,5	0,7	-	10,3	4,4	1,3	3,9	0,6	100
Gromada Jamno										
Jamno	863,76	63,3	3,7	0,3	16,9	15,3	0,3	3,5	0,4	100
Łabiesz	185,82	64,8	0,6	-	20,2	9,4	0,9	3,2	0,9	100
Skwierzynka	325,63	69,5	3,4	0,7	23,1	3,1	0,3	3,3	-	100
Grunty nie stan. gospodarstw	374,24	-	-	-	-	-	-	80,2	19,8	100
Gromada Miłogoszcz										
Borkowice	81,28	70,4	10,0	-	16,7	7,6	1,2	3,1	1,0	100
Gąski	299,95	77,5	-	-	3,5	12,9	-	3,9	2,2	100
Kiszkowo	165,41	73,0	-	0,6	10,9	9,0	0,6	5,1	0,8	100
Kłodno	112,14	64,3	4,8	1,3	13,7	13,2	0,1	7,4	-	100
Śmiechów	369,15	77,8	0,3	0,1	9,8	6,7	0,4	3,4	1,8	100
Tymień	412,68	70,4	1,1	0,2	18,4	6,5	0,9	2,1	1,5	100
Gromada Mścice										
Dobiesławiec	273,69	70,0	7,3	1,0	17,2	7,6	-	4,0	0,2	100
Dobre	433,75	77,5	-	1,8	5,8	8,7	2,0	2,9	1,3	100
Mielno	283,61	31,7	-	4,3	10,5	5,4	-	6,8	41,3	100
Mścice	458,10	77,0	1,5	1,1	9,0	7,2	0,7	3,0	2,0	100
Strzeżenice	382,59	68,8	1,0	0,3	12,4	10,2	-	4,9	3,4	100
Gromada Sarbinowo										
Chłopy	155,38	64,9	-	0,2	27,5	1,5	-	4,8	1,1	100
Mielenkowo	471,72	76,2	-	0,9	11,1	7,6	-	3,8	0,3	100
Sarbinowo	486,34	73,7	-	0,5	6,6	11,6	0,9	4,8	1,9	100
Gromada Stare Bielice										
Cieszyn	122,92	78,2	-	-	6,0	12,8	-	3,0	-	100
Gniazdowo	353,13	81,8	8,7	0,1	7,0	3,6	3,3	3,4	0,8	100
Nowe Bielice	438,61	73,0	2,1	1,6	15,8	3,8	2,8	2,1	0,9	100
Stare Bielice	849,56	78,4	2,0	1,4	6,2	7,7	1,3	3,4	1,6	100

Użytkowanie ziemi w gospodarce państwowej w % /w opracowanej części powiatu koszalińskiego/

Nazwa gromady i jednostki państwowej	Ogólna po- wierzchnia gruntów w ha	Grunty orne		Sady i ogrody	Łąki	Pastwiska	Lasy	Grunty pod zabudowy	Nieużytki	Razem
		razem	w tym odłogi							
<u>Gromada Będzino</u>										
PGR Kazimierz	653,58	49,3	-	-	41,9	1,3	0,2	6,8	0,5	100
<u>Gromada Biesiekierz</u>										
PGR Biesiekierz	596,54	58,7	-	-	14,7	18,5	2,4	4,4	1,3	100
" Łaski	433,49	74,6	-	-	6,9	11,8	1,0	2,9	2,8	100
" Kotłowo	441,76	77,2	-	0,06	8,0	8,6	2,4	2,7	1,1	100
" Parnowo	264,18	77,0	-	-	11,2	1,2	3,8	3,3	3,5	100
LP ^x Smolno	1321,46	1,5	-	0,08	5,3	0,5	89,6	2,7	0,4	100
<u>Gromada Jamno</u>										
PGR Kleszcze	162,33	-	-	-	-	26,0	74,0	-	-	100
LP ^x Kłos	529,68	1,6	24,4	-	0,5	-	97,3	0,6	-	100
Państwowy Fundusz Ziemi	264,50	7,2	100,0	-	6,0	7,6	1,9	66,2	11,1	100
<u>Gromada Miłogoszcz</u>										
PGR Gąski	372,76	71,8	1,0	1,2	0,8	12,0	3,3	1,8	9,1	100
" Łapienica	553,94	72,0	5,1	0,7	13,9	7,8	1,3	3,4	0,9	100
" Kładno	443,16	69,0	-	-	5,9	13,9	3,0	1,6	6,6	100
" Miłogoszcz	422,00	70,6	-	0,5	8,3	11,7	2,3	5,6	1,0	100
" Pleśnia	319,09	45,5	-	-	18,8	21,5	1,4	1,7	11,1	100
Inst.Sad. Dworek	228,89	52,8	9,9	10,0	8,8	18,7	2,9	5,0	1,8	100
Lasy Państwowe	77,00	-	-	-	-	-	100,0	-	-	100
Państwowy Fundusz Ziemi	1438,32	-	-	-	1,0	-	-	39,9	59,1	100
<u>Gromada Mścice</u>										
PGR Dobrze	392,00	79,6	-	0,2	9,7	3,8	1,8	3,6	1,3	100
" Malinowo	326,24	57,6	-	0,5	11,02	12,3	2,1	4,8	11,7	100
" Mielno	407,00	71,8	-	2,5	11,5	9,8	0,5	3,9	-	100
" Mścice	471,00	78,8	10,0	-	5,9	4,9	3,4	7,0	-	100
Gosp. Rybne	3156,42	-	-	-	-	-	-	-	100,0	100
LP ^x Kłos	177,05	5,6	-	0,3	0,2	0,3	92,7	0,7	0,2	100
Fundusz Wczasów Prac.	30,13	-	-	-	-	-	-	96,0	4,0	100
<u>Gromada Sarbinowo</u>										
Państwowy Fundusz Ziemi	292,79	-	-	-	-	-	-	10,7	89,3	100
<u>Gromada Stare Bielice</u>										
PGR Cieszyń	413,13	73,0	-	-	9,9	6,0	5,4	0,8	4,9	100
LP ^x Kłos	153,65	-	-	-	1,5	-	97,5	0,3	0,7	100
Państwowy Fundusz Ziemi	224,00	20,0	10,0	-	-	4,5	19,0	49,8	6,7	100
<u>Gromada Koszalin</u>										
LP ^x Kłos	3174,42	0,9	-	-	1,5	-	94,3	2,9	0,4	100

lasy w gromadzie Biesiekierz są bardzo przekształcone i z reguły stanowią monokultury świerka, czasami sosny, sporadycznie modrzewia lub akacji i to młodszych klas wieku.

Na tle małej lesistości opracowanej części powiatu koszalińskiego korzystnie wybijają się w ogólnej powierzchni gruntów udział użytków zielonych. Przeciętnie w gromadzie zajmują one ponad 20% powierzchni. Biorąc pod uwagę miejscowe warunki środowiska geograficznego, to znaczny odsetek użytków zielonych świadczy o właściwym kierunku użytkowania ziemi na tym odcinku. W trakcie badań nie stwierdzono zmiany użytków zielonych na grunty orne. Zarówno wsie jak PGR położone nad ciekami, obniżeniami lokalnymi, lub zagłębieniami mają z reguły większy areal użytków zielonych, niż jednostki leżące na bardziej równinnym obszarze. Zależnie od rzeźby i stosunków wodnych, użytki zielone zajmują od 10-30% a nawet 40% powierzchni i to zarówno w gospodarce państwowej jak i chłopskiej.

Opracowany obszar powiatu koszalińskiego w zasadzie pozbawiony jest sadów; w wielu wsiach nie ma ich w ogóle, bądź też w innych zajmują one poniżej 1% lub rzadziej 1,5% powierzchni. W dwóch przypadkach, gdy odsetek ten wynosi do 5% powierzchni /wieś Mielno i Komory/ okazało się, że są to sady przydomowe w których dominują karłowate wiśnie. Natomiast Państwowe Gospodarstwo Dworek, podległe Instytutowi Sadownictwa prowadzi sadownictwo doświadczalne o dwóch kierunkach specjalizacji: 1/ hodowanie odpowiednich odmian drzew owocowych, takich jak jabłonie, grusze, śliwy, wiśnie, które wytrzymałyby lokalne warunki klimatyczne i glebowe; 2/ hodowanie odpornych na miejscowe warunki krzewów owocowych, a mianowicie: agrestu, porzeczek, ma-

lin, leszczyny itp. Po okresie wstępnych prób, gospodarstwo Dworek przejdzie do intensywnego zakładania szkółek drzew owocowych i krzewów przeznaczając sadzonki na sprzedaż. Należy przypuszczać, że pionierska placówka sadownictwa w Dworku za kilka lat radykalnie wpłynie na podniesienie areału sadów w tej części woj. koszalińskiego.

Oddzielnym zagadnieniem na omawianym terenie jest sprawa nieużytków, która szczególnie uwydatnia się przy analizie tabel 4 i 5. W rzeczywistości generalnie rzecz biorąc, nieużytki zajmują znikomą odsetek i często w skali mapy nie dało się ich wyróżnić. Z reguły stanowią je doły potorfowe, oczka polodowcowe zarosłe trzciną, bądź wreszcie skrawki całkowicie zabagnionych łąk. Natomiast wykazany w statystyce duży odsetek nieużytków np. we wsi Mielno - 41,3%, w Państwowym Gospodarstwie Rybnym w gromadzie Mścice - 100% powierzchni itp. jest wynikiem błędnego zaszeregowania powierzchni /w tym przypadku jezior/ do rubryki "nieużytki". W 1958 roku było regułą, że grunty nieużytkowane rolniczo /wody, drogi, nieużytkowane place budowlane itp./ bez ich klasyfikacji włączano w arkuszach spisowych i określano ogólnym mianem "nieużytki". Potwierdzeniem błędu statystyki jest Państwowe Gospodarstwo Rybne, które według danych statystycznych ma 100% nieużytku, w praktyce jest to Jezioro Jamno - dawny zalew, obecnie wysłodzone jezioro typu sandaczowo-leszczowego, zarybiane linem i sandaczem, gdzie poławia się węgorza, sandacza, lina i sielawę. Wydajność z 1 ha w 1956 roku wynosiła tu 56,6 kg ryb.

Również wykazany dość wysoki odsetek nieużytków, głównie w gromadach z dużym udziałem grun-

tów Państwowego Funduszu Ziemi, świadczy o tym, że znaczny areał tych gruntów zaszeregowano jako nieużytki, z uwagi na to, że nieużytki nie podlegają opodatkowaniu. W praktyce okazało się, że są to dobrze uprawione grunty orne, jedynie na skutek nieuzasadnionego ekonomicznie systemu dzierżawy /o czym już wspomiano/ grunty te rzeczywiście nie dawały żadnych dochodów do skarbu państwa. Należy przypuszczać, że jest to stan przejściowy, który zaniknie po przeprowadzeniu sprzedaży ziem należących do Państwowego Funduszu Ziemi.

4. Sposób użytkowania gruntów ornych

Grunty orne zajmują stosunkowo wysoki odsetek powierzchni zarówno w PGR jak i w gospodarce chłopskiej. Ponad 3/4 wsi indywidualnych i 2/3 PGR ma w strukturze użytków ponad 70-80% gruntów ornych. Pozostałe wsie mają niewiele ponad 50% gruntów ornych. Z grupy pozostałych PGR, 2 PGR posiadają nawet mniej niż 50% gruntów ornych. Można zatem stwierdzić, że odsetek gruntów ornych w PGR jest znacznie niższy niż w gospodarce indywidualnej.

Jak wykazały badania terenowe sposoby gospodarowania na gruntach ornych w tej części powiatu koszalińskiego dopiero się krystalizują. Początkowo bowiem osadnicy indywidualni prowadzili gospodarke zgodną z nabytymi nawykami i przywiezionymi tradycjami, a dopiero później, w oparciu o zdobyte doświadczenia, dostosowują stopniowo sposób użytkowania gruntów ornych do nowych warunków przyrodniczych. Podobnie PGR mogły przejść do stosowania zmianowań odpowiednich dla danych warunków środowiska geograficznego zaledwie od 1956 roku, kiedy to została zniesiona odgórnie narzucana struktura zasiewów. Zatem

przejsie do naukowo prowadzonych plodozmianow w PGR jest w stadium doswiadczen i prob. W związku z tym istniejące zróźnicowanie w sposobie uzytkowania nie zawsze jest wynikiem obiektywnych przyczyn, lecz często przedstawia rezultat dawnych błędow. Niemniej zaznacza się już pewna strefowość, która szczególnie wyraźnie wybija się w gospodarce indywidualnej. Mianowicie w zakresie zmianowania zaznaczają się różnice związane z glebami.

Na glebach brunatnych tj. w gromadach Biesiekierz, Będzino, Mścice stosowane są następujące zmianowania:

1. ziemniaki ++	1. ziemniaki, buraki ++
2. jęczmień, owies	2. jare
3. koniczyny	3. koniczyna
4. pszenica	4. strączkowe jadalne
5. żyto	5. pszenica
	6. żyto

Na glebach lżejszych bliżej morza jako typowe przykłady zmianowań można podać:

1. ziemniaki ++	1. okopowe ++	1. ziemniaki ++
2. pszenica	2. pszenica	2. pszenica
3. żyto	3. jare	3. owies
4. owies	4. żyto	4. żyto

Wreszcie na bielicach w gromadzie Jamno, gdzie jest bardzo wysoki poziom wód gruntowych mamy następujące zmianowanie:

1. ziemniaki ++
2. owies
3. żyto

Przeważają zmianowania 4-letnie, a w przypadku gdy do zmianowania wchodzi koniczyna występują zmianowania 5 i 6-letnie. W gromadzie Jamno mamy przykład intensywnie prowadzonej trójpolów-

ki uprawowej. W niektórych wsiach nadmorskich wzrasta udział owsa kosztem pszenicy i jęczmienia, jak również koniczyna zostaje zastąpiona przez seradełę.

Ogólnie można powiedzieć, że ziemia w gospodarce indywidualnej jest w dobrej kulturze. Orki są prowadzone w odpowiednim czasie. Mechanizacja prac polowych stosunkowo wysoka np. 50% orki traktorami, siew i sprzęt całkowicie maszynowy. Jeżeli chodzi o nawożenie naturalne, to uzależnione jest ono od siły nawozowej jaką dysponują poszczególni gospodarze. Natomiast wysokie jest nawożenie mineralne, średnio wynosi 100 kg na 1 ha azotowych i fosforowych oraz 150 kg na 1 ha potasowych. Pielęgnacja upraw jest staranna, jak również dostateczna późniwna uprawa roli, co wyraża się w stosowaniu podorywek i zasiewie poplonów.

W odniesieniu do gospodarki PGR w sposobie użytkowania ziemi strefowość glebowa nie zaznacza się. Jeżeli występują różnice w stosowanych zmianowaniach to są one wynikiem bądź doraźnych potrzeb PGR, bądź stanowią pewien etap w przejściu od zmianowania do płodozmianu. W związku z tym stosowane są następujące zmianowania o cztero, pięcio, sześć - aż do siedmioletnich cykli rotacyjnych.

Poniżej przedstawione są przykłady najczęściej stosowanych zmianowań a mianowicie:

PGR Cieszyn:	PGR Łaski:	PGR Kazimierz:
1. okopowe ++	1. okopowe++	1. okopowe ++
2. pszenica	2. jare	2. jare
3. owies	3. koniczyna	3. motylkowe
4. żyto	4. żyto	4. ozime

PGR Biesiekierz:

1. okopowe ++
2. jare
3. koniczyna
4. rzepak
5. żyto

PGR Malinowo:

1. okopowe ++
2. pszenica
3. motylkowe
4. jare
5. żyto

lub PGR Parnowo:

1. okopowe ++
2. jare
3. koniczyna
4. pszenica
5. rzepak
6. żyto

PGR Kładno:

1. okopowe ++
2. strączkowe
3. koniczyna
4. rzepak
5. jęczmień
6. żyto

wreszcie

PGR Dobrze:

1. okopowe ++
2. jęczmień
3. koniczyna
4. pszenica
5. owies
6. motylkowe
7. żyto

PGR Mścice:

1. okopowe ++
2. jare
3. koniczyna
4. pszenica
5. motylkowe
6. oleiste
7. żyto

Prace polowe w PGR są w pełni zmechanizowane. Jedynie w trudno dostępnych miejscach się mechaniczną zastępuje koń. Nawożenie mineralne stosowane jest pod poszczególne uprawy według określonych norm. Natomiast nawożenie organiczne jest niedostateczne, gdyż wyjątkowo niska obsada inwentarza wpływa na małą produkcję obornika, co znajduje też odbicie w niskich plonach okopowych w niektórych PGR. Poza tym w PGR obejmujących obszary depresyjne, jak Kazimierz lub Cieszyn, istotny problem stanowi silne zakwaszenie gleb, powstałe w wyniku okresowego stagnowania wód i niemożności wapnowania tych obszarów,

bowiem istniejący system melioracji jest tylko częściowo czynny. Plony w tych PGR są wyjątkowo niskie. W pozostałych PGR większego zakwaszenia gleb nie zaobserwowano. Należy podkreślić, że pielęgnacja głównych upraw w PGR jest na ogół dostateczna. Orki późniwe i siew poplonów stosują wszystkie PGR.

5. Kierunki i wyniki użytkowania gruntów ornych

Niejako wykładnikiem stosowanych zmianowań na opracowanym terenie jest struktura zasiewów, która jednocześnie określa obecny kierunek wykorzystania gruntów ornych.

W odniesieniu do gospodarki indywidualnej kierunki wykorzystania gruntów ornych przedstawia tabela 6.

Z analizy tabeli wynika, że w gospodarce indywidualnej przeważa kierunek wybitnie zbożowy, albowiem tylko w 5 wsiach /na ogólną liczbę 31/ zbożowe zajmują poniżej 60%. Szczegółowe rozpatrzenie struktury zasiewów w poszczególnych wsiach pozwala wydzielić 5 kierunków użytkowania gruntów ornych, a mianowicie:

1. Kierunek wybitnie zbożowy i okopowy. Występuje w następujących wsiach: Będzino, Będzinko, Dobre, Komory, Łąkno, Biesiekierz, Parnowo, Jamno, Skwierzynka, Borkowice, Gąski, Kładno, Tymień, Dobiesławiec, Mścice, Strzeżenice, Mielenko, Sarbinowo, Gniazdowo, Stare Bielice /razem 20 wsi/, gdzie zbożowe zajmują ponad 60%, a okopowe ponad 20% powierzchni zasianej;

2. kierunek wybitnie zbożowy z okopowymi występuje we wsiach Gniazdowo, Cieszyn, Tymień, Śmiechów, Skrzyszewo, Popowo /6 wsi/, gdzie w strukturze zasiewów zbożowe zajmują ponad 60%, a okopowe poniżej 20%.

3/ kierunek wybitnie okopowy i zbożowy pojawia się we wsiach Mielno, Łaski, Kotłowo, Chłopy. W tych wsiach na grupę zbożowych wypada od 40-60%, okopowych ponad 30%;

4. kierunek wybitnie okopowo-zbożowy występujący we wsiach Nowe Bielice i Łobusz charakteryzuje się udziałem ponad 60% zbożowych i ponad 30% okopowych w strukturze zasiewów;

5. kierunek okopowo-zbożowy występuje tylko we wsi Kiszkowo, w której to zbożowe zajmują 58,1% okopowe 26,1% powierzchni zasiewów.

Na stosunkowo małym obszarze, jaki stanowi areał opracowanych wsi można zaobserwować 5 różnych kierunków produkcji roślinnej, charakteryzujących gospodarke rolną w resorcie prywatnym. Niezmiernie ciekawie przedstawia się udział poszczególnych upraw w strukturze zasiewów. Uderza przede wszystkim w grupie zbożowych znikoma przewaga żyta, które tylko w dwóch wsiach zajmuje 50% powierzchni tej grupy upraw. Często żyto występuje równorzędnie z owsem np. we wsiach: Będzino - żyto 29,7%, owies 29,9% powierzchni zasiewów, Kotłowo - żyto 41,6%, owies 41,6% powierzchni zasiewów, Łękno - żyto 35,8%, owies 32,7% powierzchni zasiewów. lub prawie równorzędne z pszenicą np. wieś Kładno - żyto 37,5%, pszenica 32,6%. Niekiedy udział żyta w grupie zbożowych zajmuje niewiele ponad 30%, a pozostałe odsetki przypadają na pszenicę i owies. W gromadach Będzino, Miłogoszcz i Mścice przy względnej przewadze żyta drugie miejsce zajmuje pszenica, natomiast w pozostałych gromadach na drugie miejsce przesuwa się owies. Jęczmień w grupie zbożowych nie odgrywa większej roli, rzadko dochodzi do 10%, jedynie we wsi Mielno zajmuje ponad 20%.

Kierunki użytkowania gruntów ornych w gospodarce indywidualnej /w opracowanej części powiatu kossalińskiego/
w procentach

Nazwa gromady i wsi	Powierzchnia zasiana w ha	Zbożowe					Okopowe				Pastewne			Przemysłowa
		ogółem	z przewagą				ogółem	z przewagą			ogółem	z przewagą		
			żyta	pszemidny	jęczmienia	owsa		ziemniaków	buraków cukrowych	okopowo-pastewnych		wieloletnich	jednoročných	
Gromada Będzino														
Będzino	348,09	70,0	29,7	28,0	5,4	29,9	22,1	70,3	2,2	24,7	6,5	36,6	63,3	1,2
Będzinko	375,17	64,4	42,1	13,8	6,2	27,9	27,4	71,3	2,9	20,5	6,0	32,5	67,4	1,9
Komory	108,82	70,4	32,2	22,0	7,7	28,8	20,3	71,2	2,0	26,4	9,1	64,5	35,5	-
Lękno	206,62	67,8	29,8	21,7	6,7	32,7	22,9	72,7	3,6	20,4	9,0	26,0	73,9	0,1
Popowo	306,19	71,0	38,0	26,5	2,1	26,7	19,1	78,0	0,8	19,9	9,6	71,8	28,1	0,1
Skrzeszewo	153,35	72,9	42,0	21,4	3,3	33,2	18,7	65,1	5,4	28,3	7,4	20,0	79,9	0,8
Gromada Biesiekierz														
Biesiekierz	452,08	65,6	49,3	3,1	2,7	32,2	26,7	70,0	0,2	29,6	7,5	37,6	62,3	-
Kotłowo	11,67	51,4	41,6	12,5	4,1	41,6	31,6	74,5	-	22,7	16,9	20,2	79,7	-
Laski	78,07	58,8	48,2	12,1	2,7	26,8	34,6	61,2	11,8	26,3	6,4	37,6	62,3	-
Parnowo	526,68	65,2	44,3	14,3	4,9	32,2	21,5	72,2	1,0	25,4	13,1	55,6	44,3	-
Gromada Jamno														
Jamno	527,46	71,1	41,6	16,8	10,6	25,0	22,8	71,8	6,0	19,5	4,9	29,1	70,0	0,9
Łabusz	119,67	61,1	32,6	1,5	2,5	34,4	31,1	84,0	1,7	13,9	0,6	-	100,0	-
Skwierzynka	219,80	66,5	41,2	19,5	7,4	30,1	21,8	76,7	1,3	15,3	2,4	23,0	76,9	9,1
Gromada Mikozyszcz														
Borkowice	51,48	60,3	44,2	30,7	3,8	13,1	24,4	77,5	4,7	15,8	5,9	8,3	91,6	8,2
Gąski	232,35	64,2	46,0	20,8	10,3	21,7	21,5	69,2	11,5	19,2	7,5	22,3	77,6	6,8
Kiszkowo	120,81	58,1	38,2	23,6	10,1	27,4	26,1	67,6	11,3	21,3	5,0	17,2	82,7	10,5
Kładno	68,66	69,6	37,5	32,6	1,1	26,1	23,3	70,1	1,5	28,2	5,9	80,4	19,5	1,0
Śmiechów	286,52	65,8	37,7	28,0	3,5	26,1	18,6	75,2	7,4	16,3	8,9	3,9	96,0	6,6
Tymień	286,22	74,5	41,6	26,6	4,7	24,0	18,8	78,3	7,5	10,2	3,2	5,3	94,6	3,3
Gromada Mścice														
Dobieszawiec	177,63	67,2	39,1	30,6	3,1	21,0	22,1	75,2	4,9	19,2	9,3	28,7	71,8	1,2
Dobre	336,76	68,2	39,8	26,3	2,3	23,0	20,6	68,3	10,0	19,9	10,2	49,6	50,3	0,8
Mielno	100,63	47,6	36,5	20,8	21,1	19,3	50,7	44,2	0,8	21,9	1,5	56,1	43,7	-
Mścice	343,63	62,8	39,8	26,6	2,8	21,2	26,1	72,9	6,7	18,9	11,3	29,1	70,8	0,6
Strzeżenice	260,81	71,2	46,2	22,9	4,2	23,0	20,9	78,5	0,7	19,8	7,2	27,8	72,1	0,3
Gromada Sarbinowo														
Chłopy	100,79	58,5	42,7	13,5	13,5	19,2	36,7	58,6	9,3	3,2	4,7	19,6	80,3	-
Mielnko	359,74	61,3	48,5	13,2	3,5	22,3	26,4	68,4	3,0	26,5	11,2	23,4	77,5	0,2
Sarbinowo	358,42	62,2	46,5	13,2	14,2	25,1	26,5	67,3	8,6	15,4	9,4	43,5	56,5	1,2
Gromada Stare Bielice														
Cieszyn	94,58	73,8	43,2	11,0	3,5	32,5	16,6	66,7	3,8	24,4	8,9	31,7	68,2	0,5
Gniazdowo	263,76	64,2	38,6	29,4	1,4	27,4	18,9	70,9	1,0	23,5	15,4	66,3	33,4	1,2
Nowe Bielice	313,63	60,6	32,3	4,2	5,1	37,7	31,5	76,7	5,1	16,7	7,7	23,2	76,7	-
Stare Bielice	650,10	62,5	48,7	13,0	4,9	24,9	25,6	74,0	3,5	10,3	9,0	61,0	38,9	2,5

Kierunki użytkowania gruntów ornych w gospodarce państwowej /w opracowanej części powiatu koszalińskiego/

Nazwa gromady i jednostki państwowej	Powierzchnia zasiana w ha	Zbożowe					Okopowe				Pastewne			Przemysłowe
		Ogółem	z przewagą				Ogółem	z przewagą			Ogółem	z przewagą		
			żyta	pszenicy	jęczmienia	owsa		ziemniaków	buraków cukrowych	okop. past.		wieloletnich	jednorocznych	
<u>Gromada Bedzino</u>														
PGR Kazimierz	307,72	55,4	<u>32,2</u>	<u>31,2</u>	28,1	8,4	12,9	<u>62,8</u>	37,1	-	28,2	13,7	<u>86,2</u>	-
<u>Gromada Biesiekierz</u>														
PGR Biesiekierz	452,08	65,6	<u>42,5</u>	5,1	2,7	32,2	26,7	<u>70,0</u>	0,2	29,6	7,5	37,6	<u>62,3</u>	-
" Kotłowo	11,67	51,4	<u>41,6</u>	12,5	4,1	<u>41,6</u>	31,6	<u>74,5</u>	-	22,7	16,9	20,2	<u>79,7</u>	-
" Łaski	78,07	58,8	<u>48,2</u>	12,1	2,7	<u>36,8</u>	34,6	<u>61,2</u>	11,8	26,3	6,4	37,6	<u>62,3</u>	-
" Parnowo	526,68	65,2	<u>44,3</u>	14,3	4,9	32,2	21,5	<u>72,2</u>	1,0	25,4	13,1	<u>55,6</u>	44,3	-
LP ^x Smolno	19,71	41,6	33,0	-	12,1	<u>54,8</u>	48,1	<u>57,8</u>	-	42,1	10,1	-	100,0	-
<u>Gromada Miłogoszoz</u>														
PGR Gąski	267,07	36,6	30,6	<u>38,7</u>	20,4	10,2	20,6	<u>36,1</u>	18,9	18,0	38,4	<u>54,4</u>	45,5	4,1
" Kładno	305,96	45,5	22,2	<u>30,1</u>	24,4	7,9	21,8	<u>44,6</u>	14,9	14,9	24,3	<u>56,3</u>	43,6	4,9
" Łapienica	378,38	55,3	<u>41,7</u>	14,3	34,3	-	15,8	<u>42,5</u>	16,7	16,7	18,2	41,9	58,0	5,2
" Miłogoszoz	300,00	46,3	15,1	<u>56,8</u>	17,2	1,4	22,8	<u>35,2</u>	25,2	16,8	26,1	<u>52,2</u>	47,7	5,6
" Pleśnia	145,16	28,9	<u>42,2</u>	11,8	11,8	-	18,1	<u>38,1</u>	-	30,5	52,9	3,9	<u>96,0</u>	-
Inst. Sada Dworek	127,00	58,5	<u>47,0</u>	20,1	8,0	4,0	17,7	22,2	-	<u>35,2</u>	23,7	24,6	<u>72,2</u>	-
<u>Gromada Mścisice</u>														
PGR Dobrze	300,00	54,6	<u>28,6</u>	<u>28,6</u>	14,6	15,2	11,0	<u>45,4</u>	30,3	24,2	26,0	30,7	<u>69,2</u>	3,3
" Malinowo	183,20	59,4	25,6	<u>28,4</u>	19,2	17,4	12,5	<u>56,2</u>	21,7	21,7	22,4	<u>52,2</u>	46,6	5,4
" Mielno	269,50	54,9	37,8	29,7	10,1	10,1	14,4	25,6	5,1	5,1	30,6	29,6	70,3	-
" Mścisice	321,50	55,0	28,2	44,0	13,5	14,1	11,6	<u>46,6</u>	34,6	18,6	31,7	22,5	<u>77,4</u>	1,5
LP ^x Kłos	8,56	58,4	<u>60,0</u>	-	40,0	-	41,5	<u>83,1</u>	-	-	-	-	-	-
<u>Gromada Stare Bielice</u>														
PGR Cieszyn	290,38	48,3	<u>51,2</u>	24,8	-	14,2	13,4	<u>58,2</u>	12,8	28,2	36,1	<u>49,5</u>	<u>50,4</u>	2,0
<u>Gromada Koszalin</u>														
LP ^x Kłos	27,07	44,3	25,0	16,6	16,6	<u>33,2</u>	44,5	66,2	16,5	16,5	11,0	<u>100,0</u>	-	-

^x LP = Lasy Państwowe

Udział okopowych w strukturze zasiewów jest stosunkowo wysoki. Nieliczne wsie np.: Cieszyn, Gniazdowo, Tymień, Śmiechów, Skrzyszewo, Popowo mają w strukturze zasiewów poniżej 20% okopowych. Dominują wsie /ponad 50%/, w których okopowe zajmują od 20-27% powierzchni zasianej. Występują nawet wsie /w liczbie 6/ w których udział okopowych przekracza 30%, a we wsi Mielno nawet 50%. Wśród roślin okopowych na pierwsze miejsce wysuwają się ziemniaki, które w 21 wsiach zajmują ponad 70% powierzchni przeznaczonej pod okopowe, drugie miejsce zajmują okopowe pastewne, znikomy odsetek w grupie okopowych przypada na burak cukrowy.

Wobec dużego udziału łąk w ogólnym areale gospodarstw, według przekonania miejscowych gospodarzy, uprawy pastewne nie odgrywają większej roli w ich gospodarce. Potwierdzają to w pełni dane tabeli 6, z których wynika, że w większości wsi pastewne zajmują poniżej 10% w strukturze zasiewów. Jedynie w tych wsiach, gdzie ze względu na małą powierzchnię użytków zielonych występuje wyraźny niedobór pasz, uprawia się więcej pastewnych, np.:

wieś Gniazdowo	/10% użytków zielonych/ - 15,4% zajmują pastewne
wieś Mścice	/16% użytków zielonych/ - 11,3% zajmują pastewne
wieś Parnowo	/15% użytków zielonych/ - 13,1% zajmują pastewne

W grupie pastewnych przeważają motylkowe jednoroczne, jedynie w 7 wsiach względną przewagę wykazuje koniczyna.

Przemysłowe /głównie len/ odgrywają większą rolę w strukturze zasiewów tylko w niektórych wsiach gromady Miłogoszcz i Jamno, np.: Kiszkowo - 10,5%, Borkowice - 8,2%, Śmiechów - 6,6%,
Kalisz - 3,1%.

Obliczenia służące do określenia kierunku wykorzystania gruntów ornych w gospodarce państwowej przedstawia tabela 7.

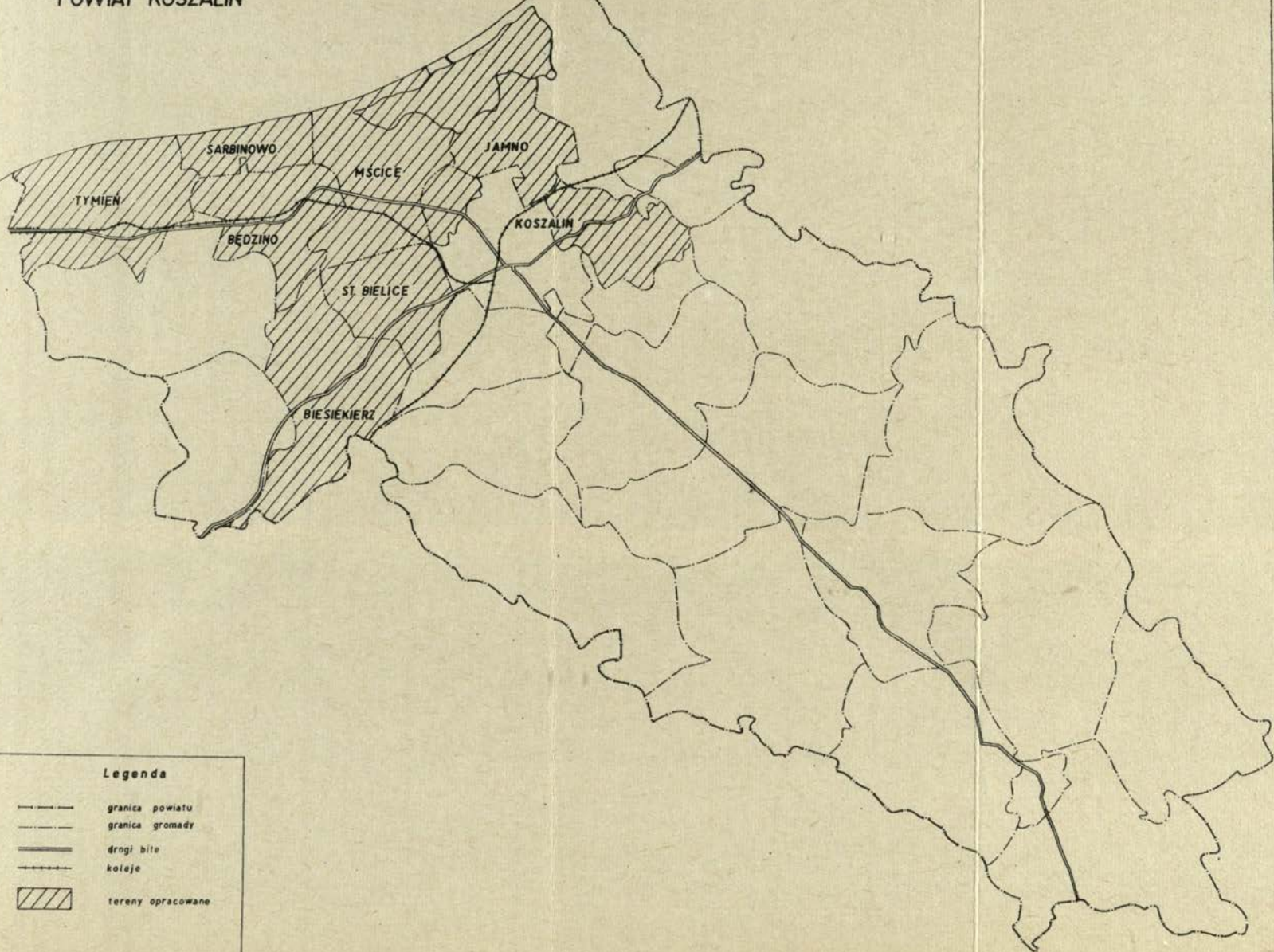
W porównaniu z gospodarką chłopską PGR mają niższy odsetek upraw zbożowych w strukturze zasiewów, gdyż tylko w 2 PGR: Parnowo i Biesiekierz zboża zajmują 65,2 - 65,6%, natomiast w 9 PGR zboża zajmują od 51,4 - 59,4%, wreszcie PGR Gąsiki zasiewała 36,6% zbóż, a PGR Pleśnia zaledwie 28,9%.

Również sama struktura grupy zbożowych jest korzystniejsza w gospodarce państwowej. Na ogólną liczbę 17 PGR przewaga pszenicy występuje w 6 gospodarstwach /od 28,4 - 56,8%/, w 2 gospodarstwach przeważa owies /41,5 - 54,8%/, w 2 gospodarstwach jest równowaga pszenicy i żyta. Pozostałe 6 PGR w grupie zbożowych mają względną przewagę żyta, a tylko jeden /PGR Cieszyn/ ma bezwzględną przewagę żyta.

Na podkreślenie zasługuje również duży odsetek jęczmienia, który w niektórych gospodarstwach przekracza 20% powierzchni zasianej /patrz gromada Miłogoszcz tabela 7/.

Niekorzystną sytuację notujemy w odniesieniu do grupy okopowych. W porównaniu z gospodarką indywidualną PGR posiadają znacznie niższy odsetek okopowych, gdyż tylko w 2 gospodarstwach /Kotłowo i Łaski/ okopowe zajmują ponad 30% zasiewów. Natomiast w większości, bo aż w 9 PGR odsetek okopowych waha się w granicach od 11-18% a zatem nie przekracza 20% powierzchni zasiewów. Wreszcie 5 gospodarstw ma niewiele ponad 20% powierzchni pod okopowymi. Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę strukturę grupy okopowych to jest ona w PGR korzystniejsza niż w gospodarce indywidualnej; mimo, że w PGR przeważają ziemniaki /tylko Dworek ma przewagę okopowych pastewnych/, to poważny od-

POWIAT KOSZALIN

Legenda

- granica powiatu
- granica gromady
- drogi bite
- koleje
- tereny opracowane

setek zajmują tu także buraki cukrowe, jak to ma miejsce w większości gospodarstw w gromadach Miłogoszcz, Mścice i Będzino. Jeżeli do tego dodamy znaczny odsetek okopowych pastewnych, to struktura grupy okopowych dla większości gospodarstw państwowych okaże się bardziej korzystna.

Przechodząc do omówienia grupy pastewnych, należy stwierdzić, że w przeciwieństwie do gospodarki indywidualnej w gospodarce państwowej duży odsetek powierzchni zasianej przypada na pastewne. Tylko 2 PGR mają mniej niż 10% powierzchni zasianej pastewnymi, ale rekompensują je znacznym arealem użytków zielonych i dużym odsetkiem okopowych pastewnych. Natomiast zdecydowana większość PGR, bo aż 11 ma ponad 20% pastewnych, w tym PGR Pleśńnia nawet 52,9%, a 4 gospodarstwa ponad 30% pastewnych. Jeżeli rozpatrywać strukturę pastewnych, to niektóre PGR mają przewagę motylkowych jednorocznych /10 gospodarstw/, inne przewagę wieloletnich - głównie koniczyny.

Spośród roślin przemysłowych w gospodarce państwowej uprawiany jest wyłącznie rzepak, który występuje tylko w niektórych gospodarstwach w trzech gromadach, a mianowicie: Miłogoszcz, Mścice i Stare Bielice i zajmuje znikomy odsetek powierzchni zasiewów /1,5 - 5,6%/.

Podsumowując należy stwierdzić, że w gospodarce państwowej występują następujące kierunki użytkowania gruntów ornych /patrz ryc.1/:

1/ wybitnie zbożowy z okopowymi - występuje w PGR Biesiekierz i Parnowo;

2/ zbożowy z okopowymi - w PGR Kotłowo, Łaski, Łapienica;

3/ zbożowy z pastewnymi - występuje w 7 PGR,

a mianowicie: Kazimierz, Dobre, Malinowo, Mielno, Mścice, Cieszyn, Dworek;

4/ zbożowy z okopowymi i pastewnymi - występuje w PGR Kładno i Miłogoszcz;

5/ zbożowo-okopowo-pastewny - w PGR Gąski;

6/ pastewny ze zbożowymi - PGR Pleśnia;

7/ okopowo-zbożowy - występuje na deputatach rolnych w Lasach Państwowych /Smolno, Kłos/.

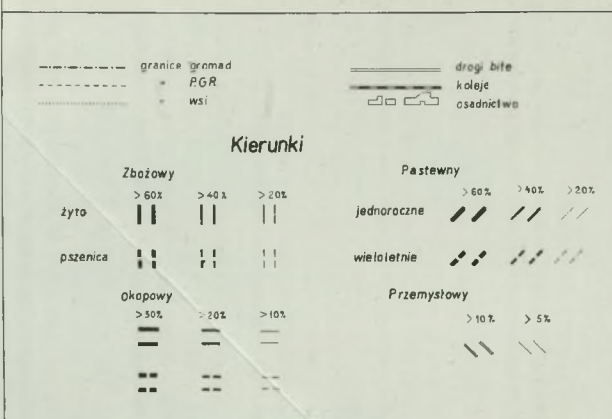
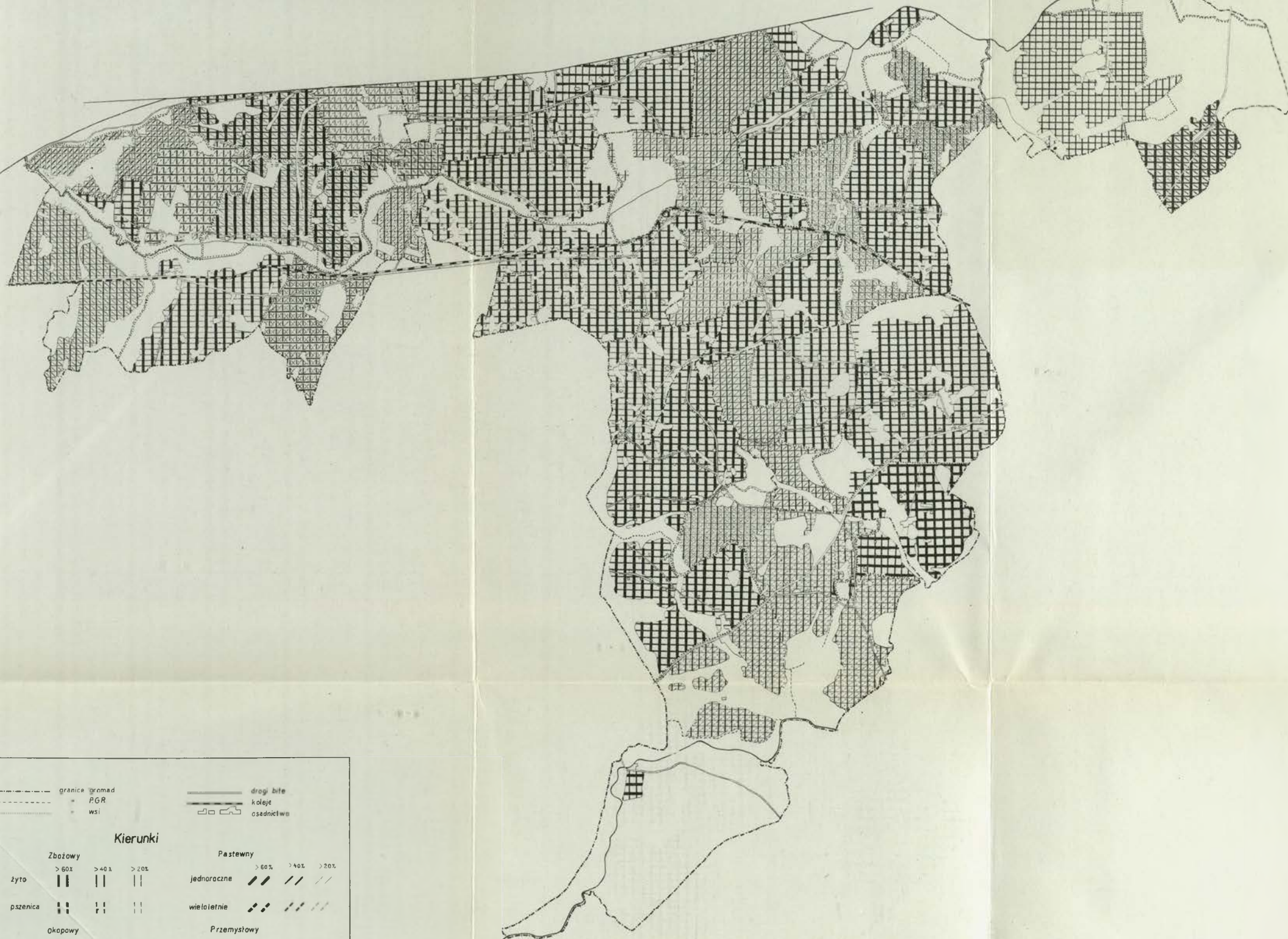
Skoro kierunki produkcji roślinnej odzwierciedlają gospodarke rolną badanego terenu, to na przykładzie opracowanej części powiatu koszalińskiego wyraźnie widać, że gospodarke wybitnie zbożową reprezentuje tu właśnie gospodarka indywidualna, a nie PGR. Struktura zasiewów w PGR, przy uwzględnieniu miejscowych warunków przyrodniczych, jest korzystniejsza niż w gospodarce indywidualnej, w której przeważa niewłaściwy dla tych obszarów kierunek zbożowy.

Na zakończenie omawiania gruntów ornych należy jeszcze uwzględnić plony, które są końcowym efektem całokształtu prac i zabiegów gospodarczych, a więc stosowanych zmianowań, uprawy i nawożenia roli oraz pielęgnacji upraw w konkretnych warunkach środowiska geograficznego. Jak wykazały wywiady i własne obserwacje na badanym terenie istnieje duża rozpiętość w zakresie uzyskiwanych plonów. Dotyczy to zarówno gospodarki chłopskiej jak i państwowej. W gospodarce państwowej w opracowanej części powiatu koszalińskiego uzyskuje się następujące plony /z 1 ha/:

żyto	16-24 q	ziemniaki	100-140 q
pszenica	18-22 q	buraki cukrowe	150-220 q
jęczmień	20-28 q	buraki pastewne	350-600 q
ówies	18-25 q	rzepak	14 q

KIERUNKI UŻYTKOWANIA GRUNTÓW ORNYCH

POWIAT KOSZALIN

Na opracowanym terenie istnieją 4 PGR, w których niskie stosunkowo plony są rezultatem dużego zakwaszenia gruntów. Stosunkowo niskie plony okopowych wiążą się ponadto w niektórych gospodarstwach z niedostateczną ilością obornika.

W gospodarce indywidualnej uzyskuje się następujące plony:

żyto	10-27 q	ziemniaki	150-250 q
pszenica	18-30 q	buraki cukrowe	200-350 q
jęczmień	18-25 q	buraki pastewne	300-400 q
owies	18-30 q	koniczyna-siano	90-110 q

Znaczniejsza niż w PGR rozpiętość w zakresie uzyskiwanych plonów wynika z tego, że niskie plony w poszczególnych gospodarstwach indywidualnych są wynikiem mniej urodzajnych gleb, gorszego nawożenia, niewłaściwego zmianowania itp.

6. Sposób i kierunki wykorzystania użytków zielonych

Procentowy udział łąk i pastwisk w poszczególnych jednostkach przedstawiono przy omawianiu użytków głównych /patrz tabela 4 i 5/. Należy jeszcze raz podkreślić wyjątkowo duży odsetek użytków zielonych w badanej części powiatu koszalińskiego. Wynika to stąd, że trwałe użytki zielone wykorzystują bogato rozwinięty system dolin wyraźnie zarysowanych i nieproporcjonalnie rozległych w stosunku do rozmiaru płynących w nich potoków i cieków. Naturalne użytki zielone ciągną się pasami wzdłuż dolin, przechodzą przez kotlinowate zagłębienia, łącząc te formy w jeden system. Ponadto użytki zielone występują w lokalnych zagłębieniach tworząc oddzielne enklawy łąk lub pastwisk różnej wielkości. Rozległe doliny, małe spadki, wreszcie liczne obszary bezodpływowe to wszystko stworzyło

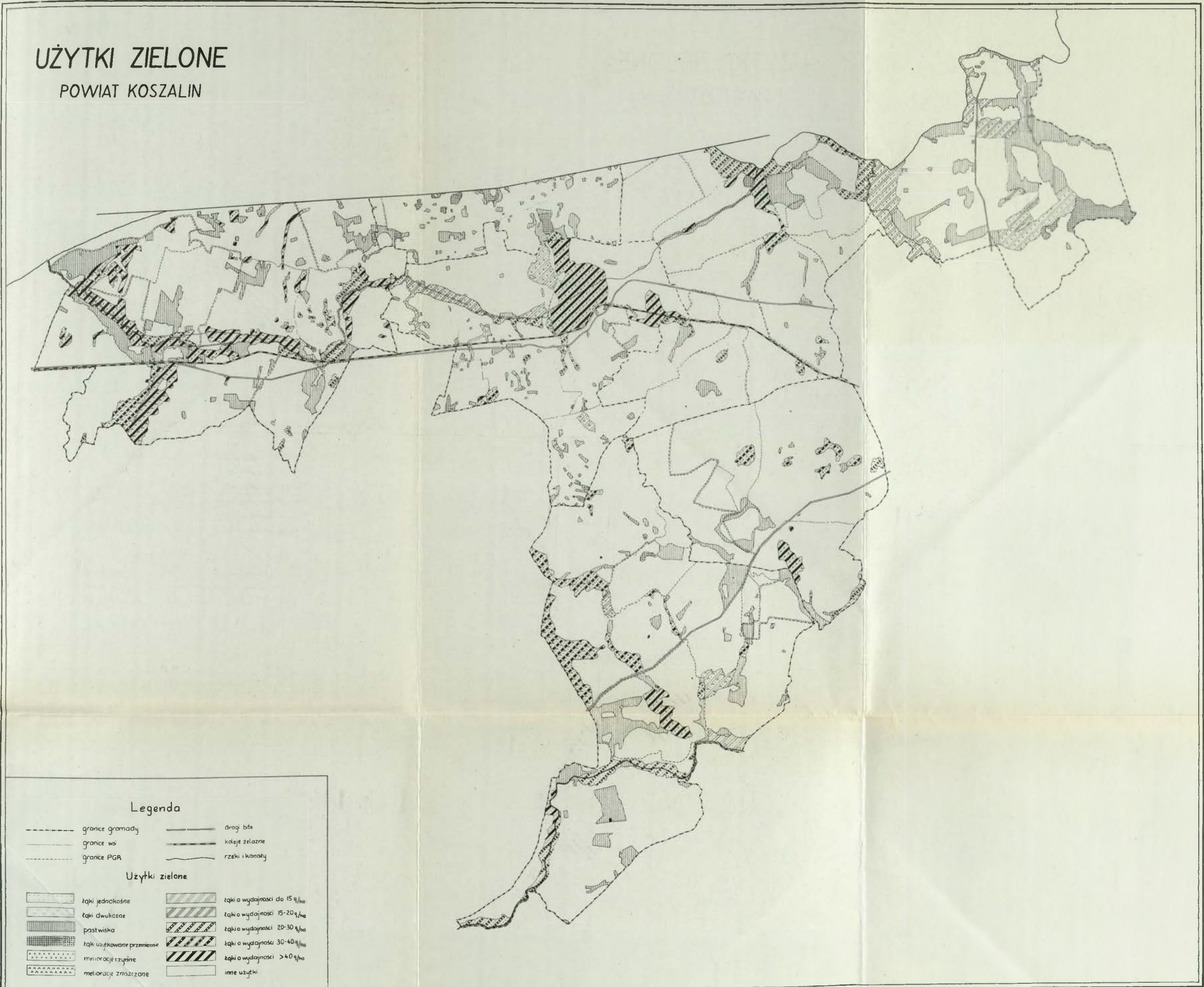
warunki do powstania naturalnych łąk typu bagienne-
nego. Na skutek od dawna prowadzonej racjonalnej
gospodarki łąkowej, a głównie całego systemu od-
wodnień, tylko część tych łąk można zaliczyć dziś
do pobagiennych, resztę porasta właściwa roślin-
ność łąkowa. Dominującym typem użytków zielonych
na tym terenie jest nadal jednak łąka pobagienna.
Nad aktywniejszymi potokami występują skrawki łąk
zalewowych, np.: w PGR Biesiekierz /gromada Biesie-
kierz/, we wsi Skrzyszewo /gromada Stare Bielice/
itp.

W zasadzie cały obszar użytków zielonych po-
siada pełną sieć melioracyjną w postaci rowów
otwartych i drenażu krytego. Jednak niewłaściwa
konserwacja rowów melioracyjnych, głównie drena-
żu/ dreny leżą tuż pod powierzchnią ziemi/ spowodo-
wała zahamowania w obiegu wody, co doprowadziło
w konsekwencji do wtórnych zabagnień. Sytuację
pogarsza fakt, że dla większości obszaru doku-
mentacja techniczna dla sieci melioracji została
zniszczona, co uniemożliwia szybką i efektywną
renowację sieci drenażu. W wielu wypadkach szyb-
ciej i przy niższych nakładach można byłoby za-
łożyć drenaż od podstaw, niż dokonać konserwacji
sieci istniejącej. Skutki tego stanu rzeczy są
alarmujące. Znaczne obszary dawniej wydajnych
łąk ulegają zabagnieniu, a tym samym stają się
mniej wartościowe, co więcej znaczny obszar grun-
tów ornych jest podtapianych i siłą rzeczy musi
być zamieniony na użytki zielone. A zatem opraco-
wanie generalnego planu melioracyjnego staje się
potrzebą nagłą.

W gospodarce państwowej większość łąk i past-
wisk jest zagospodarowana i odpowiednio nawo-
żona. Odnosi się to głównie do łąk o czynnym od-
wodnieniu. Z reguły łąki o czynnej melioracji i
dobrym nawożeniu dają z dwóch pokosów od 50-70 q

UŻYTKI ZIELONE

POWIAT KOSZALIN

Legenda

-----	granice gromady	———	drogi bite
-----	granice ws	———	koleje żelazne
-----	granice PGR	~~~~~	rzeki i kanały

Użytki zielone

	łąki jednokosne		łąki o wydajności do 15 q/ha
	łąki dwukosne		łąki o wydajności 15-20 q/ha
	pastwiska		łąki o wydajności 20-30 q/ha
	łąki użytkowane przemienne		łąki o wydajności 30-40 q/ha
	melioracje czynne		łąki o wydajności >40 q/ha
	melioracje zniszczone		inne użytki

siana z ha. Na obszarach o nieuregulowanych stosunkach wodnych /zniszczone melioracje/ z dwóch pokosów zbiera się zaledwie 30 q, a niekiedy znacznie mniej i gorszej jakości siana. Sprzętu siana dokonuje się systemem zmechanizowanym.

Łąki w gospodarce chłopskiej, jeśli są zasilane nawozami mineralnymi i kompostem dają z dwóch pokosów około 40 q siana z ha, lub z jednego pokosu 20-25 q siana. Na łąkach nieużytkowanych lub zabagnionych jeden pokos daje 15 q siana.

Można przyjąć jako regułę, że łąki o zniszczonej melioracji zwykle są jednokośne, zarówno w gospodarstwach państwowych jak i prywatnych.

7. Stan i struktura hodowli

Stan hodowli dla gospodarki państwowej ilustruje tabela 8.

Biorąc pod uwagę możliwości paszowe badanego terenu obsada inwentarza w sztukach dużych na 100 ha użytków rolnych jest niska. Istnieją tu duże różnice w obsadzie inwentarza w poszczególnych PGR, np. PGR Mścice ma 21,8 sztuk dużych na 100 ha, PGR Gąski 51,2 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych. Wysokość obsady inwentarza nie wykazuje korelacji z posiadaną bazą paszową. Jest ona raczej wynikiem stopnia zagospodarowania poszczególnych gospodarstw. Gospodarstwa mające niższą obsadę inwentarza należą do gospodarstw słabych, co znajduje swój wyraz w stosowanej agrotechnice /brak ustalonych płodozmianów, nieterminowość prac itd./ i w wysokości uzyskiwanych plonów.

Również w strukturze hodowli dostrzega się wyraźne różnice w poszczególnych PGR i tak większość PGR w gromadzie Biesiekierz i Mścice ma-

ją przewagę bydła z równoczesnym dość znacznym udziałem trzody chlewnej. Natomiast PGR w gromadzie Miłogoszcz mają w strukturze hodowli znaczną przewagę trzody chlewnej. Na podkreślenie zasługuje kilka gospodarstw w gromadzie Miłogoszcz i Biesiekierz, które w strukturze hodowli mają poważny udział owiec. Obsada koni jest dostatecznie duża, co w powiązaniu z obecnym stopniem mechanizacji prac polowych zapewnia pełną uprawę roli. Większą obsadę koni wykazują te PGR, których obszary leżą w strefie o rozwiniętej rzeźbie terenu, często trudno dostępnej dla większych maszyn.

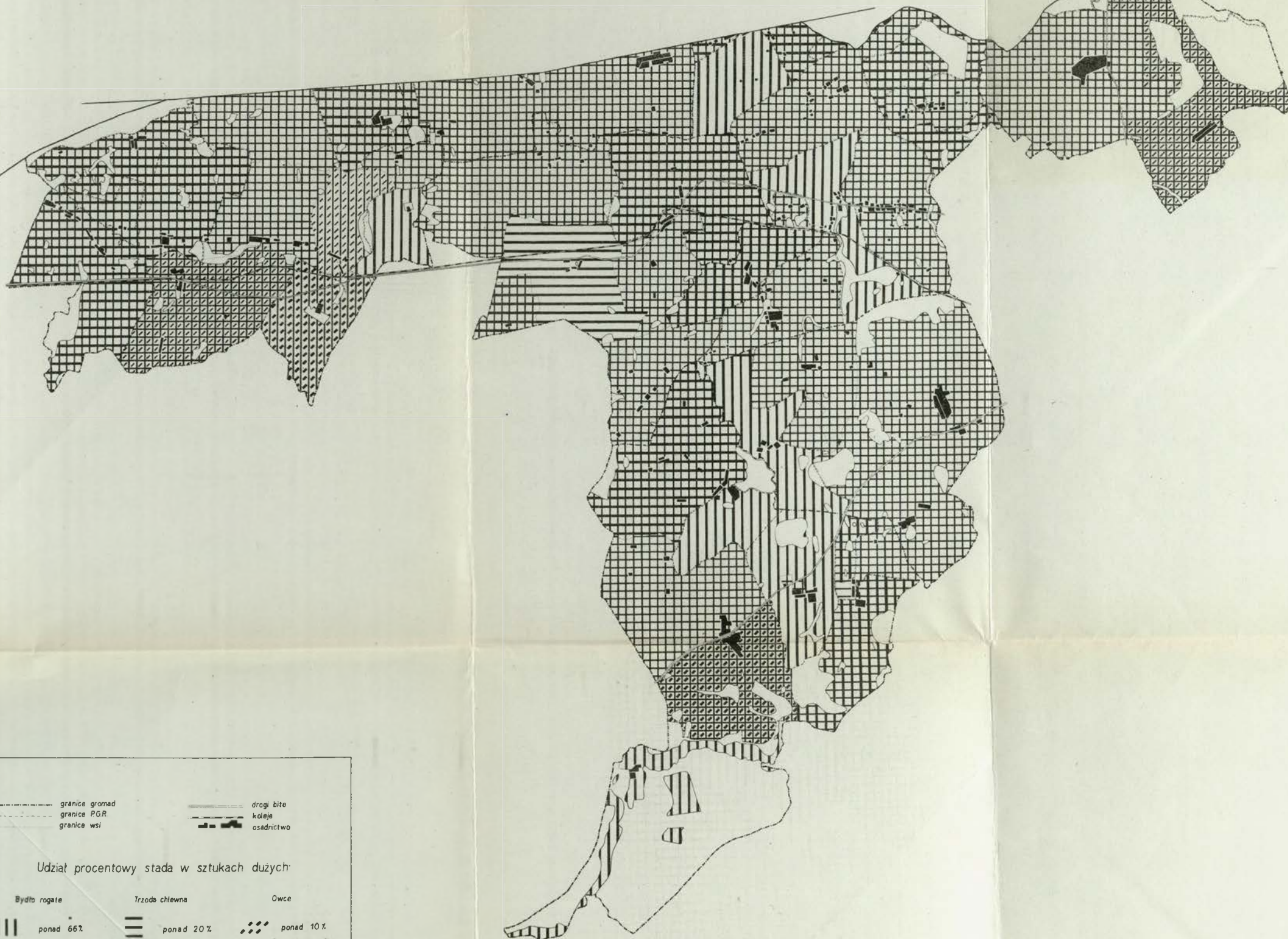
Ogólnie należy stwierdzić, że stan hodowli, głównie bydła jest niewystarczający w stosunku do istniejącej bazy paszowej. Wysoko wydajne łąki tego obszaru, a także korzystne warunki dla rozwoju roślin pastewnych w uprawie polowej pozwalają znacznie zwiększyć pogłowie zwierząt hodowlanych.

Przechodząc do omówienia hodowli w gospodarce indywidualnej należy stwierdzić, że ilościowo poziom jej jest znacznie wyższy w porównaniu z gospodarką państwową.

Obsada inwentarza w sztukach dużych na 100 ha użytków rolnych w większości wsi przekracza 60 sztuk dużych, a w trzech wioskach nawet 80 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych. Wpływa na to głównie wysoka obsada bydła, którego produkty znajdują zbyt w miejscowościach letniskowych. Natomiast w pozostałych wsiach w strukturze hodowli zaznacza się wyraźna równowaga pomiędzy udziałem bydła i trzody chlewnej, przy jednoczesnym znacznym udziale owiec. Znacznie wyższa niż w gospodarce państwowej obsada koni na 100 ha użytków rolnych wynika z mniejszego stopnia zmechanizowania w gospodarce indywidual-

KIERUNKI HODOWLI

POWIAT KOSZALIN

--- granice gromad
--- granice PGR
--- granice wsi

--- drogi bite
--- koleje
--- osadnictwo

Udział procentowy stada w sztukach dużych:

Bydło rogate	Trzoda chlewna	Owce
ponad 66%	ponad 20% ponad 10%
poniżej 66%	" 10% ponad 5%

Struktura hodowli w gospodarce państwowej
/w opracowanej części powiatu koszalińskiego/

Nazwa gromady i jednostki państwowej	Powiersz- nia użytków rolnych	K o n i e		Bydło rogata		Trzoda chlewna		O w c e		Ogółem sztuk dużych	Sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych
		sztuk	na 100 ha użytków rolnych	sztuk	na 100 ha użytków rolnych	sztuk	na 100 ha użytków rolnych	sztuk	na 100 ha użytków rolnych		
Gromada Bedzino											
PGR Kazimierz	604,27	30	4,9	170	28,1	287	47,4	3	0,4	199,6	33,0
Gromada Biesiekierz											
PGR Biesiekierz	548,23	36	6,5	163	29,7	201	36,6	357	65,1	226,8	41,3
" Kotłewo	414,37	45	10,8	188	45,3	207	49,9	9	2,1	209,5	50,5
" Łaski	413,85	38	9,2	129	31,1	179	43,2	8	1,9	171,2	41,3
" Parnowo	236,18	18	7,6	75	31,7	29	12,2	10	4,2	89,2	37,7
Gromada Miłogoszcza											
PGR Gąski	319,75	26	8,1	130	40,6	225	70,3	-	-	163,8	51,2
" Kładno	393,40	23	5,8	169	42,9	216	54,9	4	1,0	190,7	48,4
" Łopienica	522,58	21	4,0	184	35,2	264	50,5	13	2,4	229,9	43,9
" Miłoszcza	384,50	18	4,6	111	28,8	89	23,1	601	156,3	169,6	44,1
" Pleśnia	273,86	16	5,8	117	42,7	198	72,2	-	-	106,1	38,7
Inst.Sad. Dworek	206,78	19	9,1	68	32,8	46	22,2	-	-	83,3	40,2
Gromada Mściole											
PGR Dobre	366,00	21	5,7	150	40,9	198	54,0	-	-	165,2	45,1
" Malinowo	265,55	17	6,4	85	32,0	111	41,8	-	-	104,3	39,3
" Mielno	378,50	30	7,9	131	34,6	-	-	-	-	127,0	33,5
" Mściole	459,00	22	4,7	126	27,4	-	-	-	-	100,3	21,8
Gromada Stare Bielice											
PGR Cieszyn	367,09	24	6,5	103	28,0	45	12,2	15	4,0	106,2	28,9

Struktura hodowli w gospodarce indywidualnej
/w opracowanej części powiatu koszalińskiego/

Nazwa gromady i wsi	Powierzchnia użytków rolnych	K o n i e		Bydło rogacie		Trzoda chlewna		O w c e		Ogółem sztuk dużych	Sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych
		sztuk	na 100 ha użytków rolnych	sztuk	na 100 ha użytków rolnych	sztuk	na 100 ha użytków rolnych	sztuk	na 100 ha użytków rolnych		
<u>Gromada Będzino</u>											
Będzino	472,13	64	13,5	190	40,2	294	62,2	55	11,6	262,2	76,7
Będzinko	481,98	69	14,3	199	41,2	280	58,0	115	23,8	273,9	56,8
Komory	132,75	21	15,8	45	33,8	114	85,8	18	13,5	79,1	59,6
Lękno	276,49	40	14,4	138	49,9	167	60,4	22	7,9	171,3	61,9
Popowo	385,87	67	17,3	154	39,9	255	66,0	103	26,6	238,7	61,8
Skrzeszewo	201,65	28	13,8	70	34,7	84	41,6	21	10,4	99,3	49,2
<u>Gromada Biesiekierz</u>											
Biesiekierz	634,29	105	16,5	280	44,1	403	63,5	145	22,8	416,6	65,6
Kotłowo	17,18	3	17,4	11	64,0	10	58,2	6	34,9	13,7	80,0
Laski	117,17	19	16,2	41	34,9	51	43,5	6	5,1	63,4	54,1
Parnowo	631,26	107	16,9	290	45,8	575	90,9	157	24,8	453,4	71,7
<u>Gromada Jamno</u>											
Jamno	827,47	134	16,1	348	42,0	321	38,7	269	32,5	510,7	61,7
Łabusz	172,96	40	23,1	110	63,5	138	79,7	96	55,5	167,8	97,0
Skwierzynka	313,90	57	18,1	180	57,3	233	74,2	159	50,6	234,7	74,7
<u>Gromada Miłogoszcz</u>											
Barkowice	76,93	9	11,6	38	49,3	53	68,8	71	92,2	55,5	72,1
Gąski	281,49	57	20,2	131	46,5	190	67,4	114	40,4	198,3	70,4
Kiszkowo	154,50	14	9,0	51	33,0	57	36,8	22	51,1	64,9	42,0
Kłodno	103,66	14	13,5	62	59,8	86	82,9	22	21,2	71,9	69,4
Śmiechów	348,75	58	16,6	145	41,5	223	63,9	99	28,3	229,8	65,8
Tymień	393,95	56	14,2	193	48,9	235	59,6	256	64,9	235,4	64,8
<u>Gromada Mścice</u>											
Dobieszawiec	261,92	43	16,4	128	48,8	115	43,9	14	5,3	161,2	61,5
Dobre	406,92	71	17,4	163	40,0	266	65,3	96	23,5	251,5	61,8
Mielno	147,18	24	16,3	62	42,1	96	65,2	43	29,2	98,2	66,7
Mścice	437,38	65	14,8	150	34,2	207	47,3	97	22,1	235,8	53,9
Strzeżenice	351,18	65	18,5	128	36,4	221	62,9	49	13,9	200,4	57,0
<u>Gromada Sarbinowo</u>											
Chłopy	146,14	19	13,0	93	63,6	141	96,4	12	8,2	122,1	83,5
Mielenko	452,19	75	16,5	189	41,7	287	63,4	86	19,0	257,6	56,9
Sarbinowo	449,00	66	14,6	234	52,1	332	73,9	137	30,5	313,0	69,7
<u>Gromada Stare Bielice</u>											
Cieszyn	119,22	17	14,2	28	23,4	45	37,7	17	14,2	53,1	44,5
Gniazdowo	326,91	59	18,0	131	40,0	154	47,1	70	21,4	199,5	61,0
Nowe Bielice	412,93	62	15,0	155	37,5	286	69,2	76	18,4	248,8	60,2
Stare Bielice	795,47	137	17,2	349	43,8	411	51,6	198	24,8	502,0	63,1

nej, w której konie stanowią w dalszym ciągu główną siłę pociągową.

W związku z dostateczną bazą paszową na omawianym terenie zarysowujący się w gospodarce indywidualnej kierunek hodowli bydła rogatego z trzodą chlewną i bardziej jednostronny kierunek hodowli bydła w gospodarce państwowej będzie kontynuowany w przypadku, jeśli rozwiąże się występujący obecnie niedobór siły roboczej.

W n i o s k i

Przeprowadzone zdjęcie użytkowania ziemi w północnej części powiatu koszalińskiego dało możliwość zapoznania się z panującymi tu systemami gospodarki rolnej, jak również pozwoliły na wysunięcie następujących wniosków:

1. Większa część badanego terenu stanowi obszar wydarty bagnetom, a swój stosunkowo wysoki poziom kultury rolnej zawdzięcza prowadzonej tu od stulecia racjonalnej gospodarce wodnej. Utrzymanie gospodarki wodnej w dobrym stanie warunkuje poziom rolnictwa badanego terenu. Dotyczy to zarówno gruntów ornych, które na skutek zabagnienia często zamieniane są na użytki zielone, jak i użytków zielonych, które stają się bagnistymi nieużytkami.

2. Warunki naturalne i kultura rolna umożliwiają zwiększenie udziału buraków cukrowych, pszenicy, jęczmienia, okopowych pastewnych i rzepaku ozimego w strukturze zasiewów badanego terenu.

3. Duża ilość użytków zielonych, dobre gleby i duża ilość opadów pozwalają na uzyskanie wysokiej bazy paszowej a tym samym zwiększenia obsady inwentarza żywego.

4. Możliwość osiągnięcia wysokich plonów roślin pastewnych łącznie z koniczyną i lucerną stwarzają podstawy do szerszego chowu bydła jako głównego kierunku hodowli, a ponadto trzody chlewnej.

5. Ogrodnictwo i sadownictwo ma nieco gorsze warunki rozwoju, dlatego powinno przejść do produkcji upraw odpowiednich odmian, mniej wymagających pod względem klimatu.

6. Potrzeby gospodarki turystyczno-wypoczynkowej skłaniają do uprawiania w szerszym zakresie warzyw, mimo istnienia niezbyt korzystnych warunków naturalnych.

7. W stosunku do otaczających obszarów Pomorza, badany teren wyróżnia się intensywną gospodarką rolną, ma on możliwości prowadzenia wielostronnej, a przy tym intensywnej gospodarki.

Zakład Geografii Rolnictwa
Instytutu Geografii
Polskiej Akademii Nauk

S p i s r y c i n

- Ryc.1. Powiat Koszalin
- Ryc.2. Kierunki użytkowania gruntów ornyc
powiat Koszalin
- Ryc.3. Użytki zielone powiat Koszalin
- Ryc.4. Kierunki hodowli powiat Koszalin

Danuta KOWALCZYK

UŻYTKOWANIE ZIEMI W POWIECIE SUWAŁSKIM

Zdjęcie użytkowania ziemi wykonane było w sierpniu 1959 roku i objęło środkową część powiatu suwańskiego /ryc.1/ tj. 9 gromad oraz obszar miasta Suwałki o łącznej powierzchni 33 303,56 ha. /Obszar gromad, obejmujący 81 wsi wraz z Państwowymi Gospodarstwami Rolnymi i Spółdzielnią Produkcyjną wynosi 29 643,16 ha, obszar miasta Suwałki - 3 660,40 ha/.

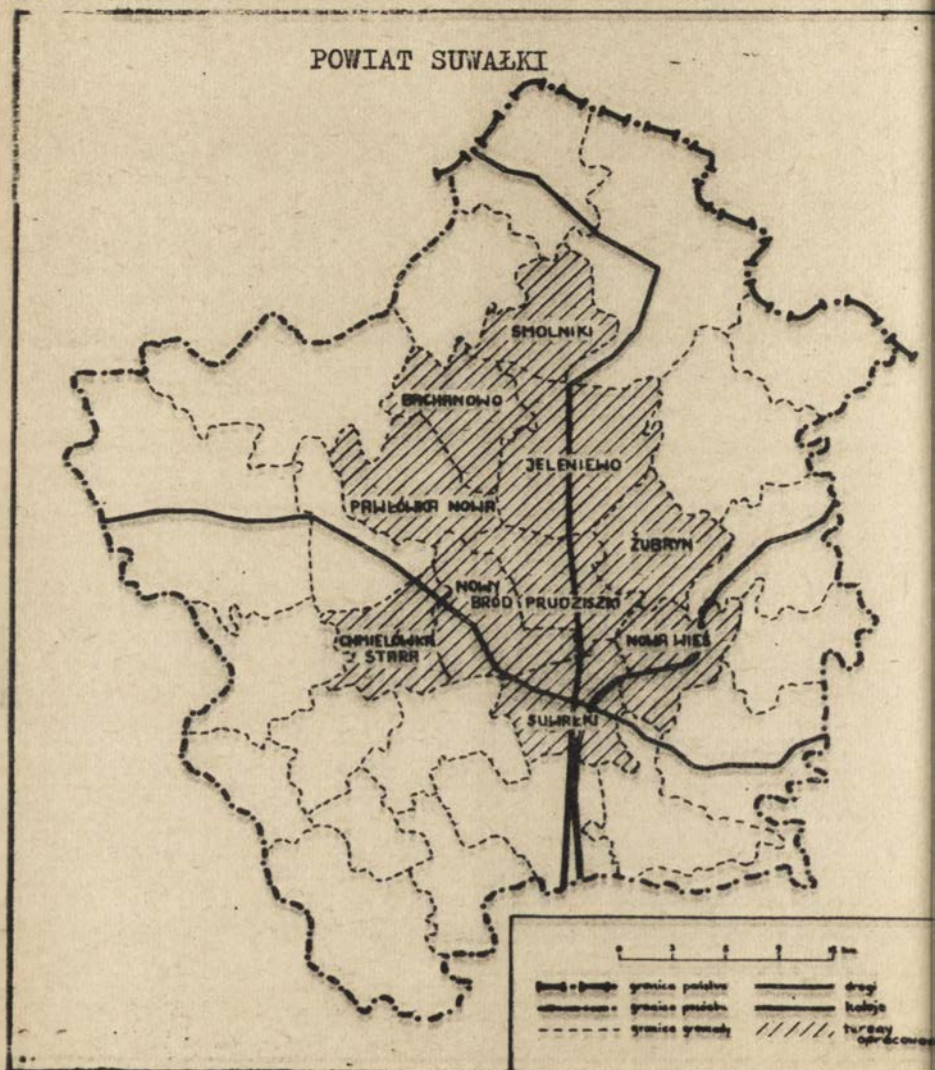
W badaniach wzięło udział 12 osób, w tym 2 osoby z Zakładu Geografii Rolnictwa, 1 osoba na pracach zleconych, pozostałe osoby to studenci odbywający praktykę.

Na badania wydano 11 820 zł, koszt opracowania 1 km² wynosi około 36 zł. Średnio na jedną osobę przypadało do zbadania około 27 km² terenu.

Oprócz obserwacji terenowych i wywiadów przeprowadzanych w Gromadzkich Radach Narodowych, z sołtysami, gospodarzami indywidualnymi i kierownikami gospodarstw państwowych wykorzystano także materiały statystyczne dotyczące użytkowania ziemi, produkcji roślinnej i hodowli, znajdujące się w Prezydium Powiatowej i Miejskiej Rady Narodowej w Suwałkach.

Materiały dotyczące gospodarki leśnej i rybnej otrzymano w Nadleśnictwie Suwałki i Rutka - Tartak.

Ryc.1.

A. Warunki środowiska geograficznego

Powiat suwalski wchodzi w skład dużej jednostki fizjograficznej jaką jest Pojezierze Suwalskie.

Na badanym terenie występuje mozaika utworów geologicznych, a w szczególności piaski i żwiry z głazami moreny czołowej, gliny moreny dennej oraz piaski akumulacji wodno-lodowcowej. W dolinie rzeki Hańczy występują mady i piaski rzeczne, a w obniżeniach terenu - torfy i utwory mułowo-bagiennie.

Silnie zróżnicowana na badanym obszarze jest również rzeźba terenu, warunki glebowe, klimatyczne, stosunki wodne, a więc wszystkie te elementy, których ścisły związek, wzajemna zależność i oddziaływanie odgrywa dużą rolę w kształtowaniu się kierunku gospodarki rolnej.

Przyjmując za kryterium rzeźbę terenu można by wydzielić na badanym obszarze dwie strefy. Strefa pierwsza to część zachodnia i południowa, której granica od wschodu biegnie wzdłuż doliny rzeki Czarnej Hańczy, w okolicach wsi Biażowoda cofa się ku północy w kierunku Jeleniewa, tworząc tzw. bramę jeleniewską⁴, następnie biegnie ku południowi w pobliżu wsi Szwajcaria, Okunowiec, Krzywa. Na obszarze tym teren jest lekko falisty. Deniwelacje są tu niewielkie - do 3 m, większych spadków brak, a większe wzniesienia występują pojedynczo.

Strefa druga obejmuje pozostałą część badanego terenu; rzeźba jest tu znacznie bardziej zróżnicowana, wysokości względne sięgają nie rzadko 30 m, a kąt nachylenia zboczy osiąga 30° i więcej. Spadki, zwłaszcza w strefie czołowo-mo-

renowej sięgają 12° i więcej. To duże nachylenie zboczy sprzyja erozji gleb, a często stosowana orka prostopadka do osi dolin, potęguje jej rozwój, tym bardziej, że nie stosuje się tu zabiegów przeciw erozyjnych. Na obszarze tym występuje też duża ilość zagłębień bezodpływowych.

Urozmaicenie rzeźby utrudnia, a często nawet uniemożliwia wprowadzenie na niektóre obszary maszyn rolniczych.

Trudności te powiększają jeszcze olbrzymie ilości głazów narzutowych jakie spotyka się na całym opracowanym obszarze. Skupiają się one zwłaszcza na terenie gromad Bachanowo, Smolniki, Prudziszki, Pawkówka Nowa, Chmielówka Stara, Jeleniewo, Bród Nowy. Rozmiary głazów przekraczają często 2 m średnicy, jak to ma miejsce np. w okolicy wsi Błaskowizna i Rutka. Bardzo często gospodarze zbierają te głazy ze swoich pól w celach handlowych, jednakże ich zbyt napotyka na trudności z transportem i brakiem zapotrzebowania na kamień polny. Niektórzy gospodarze praktykują więc np. we wsi Błaskowizna, Rutka - gromada Bachanowo - zakopywanie zebranych głazów na polach lub łąkach.

Pod względem klimatycznym - według R. Gumińskiego /1/ - omawiany teren leży w zasięgu dzielnicy klimatycznej mazurskiej. Jest to poza terenami górskimi najzimniejszy obszar Polski.

Bliższą charakterystykę klimatu województwa białostockiego podaje Z. Kaczorowska /2/.

Zaznaczający się na tym terenie silny wpływ kontynentalizmu sprawia, że zima trwa tu stosunkowo długo, bo od 85-120 dni.

Okres wegetacyjny, tj. okres, w którym średnia temperatura dobowa przekracza 5°C jest krótki i wynosi 175-190 dni. Inne czynniki meteorologiczne przedstawiają się następująco: temperatura średnia roczna waha się od $5,5$ do $6,5^{\circ}\text{C}$, liczba dni z przymrozkami od 130-150, liczba dni mroźnych /maksymalne temperatury poniżej 0°C / - 50-65 dni.

Pierwsze przymrozki jesienne występują średnio w pierwszej dekadzie października, a zdarza się, że występują już we wrześniu. Wiosna jest późna, przymrozki wiosenne występują jeszcze w trzeciej dekadzie maja. Pokrywa śnieżna zalega w okresie od 10.XI do 25.III.

Roczna suma opadów na obszarze dzielnicy mazurskiej waha się w granicach od 600-700 mm. Liczba dni z opadem wynosi 165-190.

Rozkład opadów w ciągu roku przedstawia tabela 1.

Stosunkowo niskie opady w kwietniu i maju powodują niedobory wilgoci w glebie. Dotyczy to zwłaszcza gleb lekkich. Niekorzystne jest to także dla roślin jarych. Wzrost opadów następuje natomiast w czerwcu, lipcu i sierpniu, a więc w okresie żniw, co bardzo utrudnia sianokosy i żniwa.

Długi okres zalegania pokrywy śnieżnej, późne występowanie przymrozków wiosną, a wczesne jesienią, maksima opadów w okresie letnim itp. wszystko to utrudnia organizację prac w rolnictwie. Charakterystyczne są tu spiętrzenia prac w dwóch okresach: w wiosennym, które przypada na II dekadę kwietnia oraz w żniwno-jesiennym od lipca do września. W związku z opadami - żniwa zwykle przeciągają się i w rezultacie powstają trudności w

T a b e l a 1

Roczne i miesięczne sumy opadów w mm

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	rocz- ne	okres weget. IV-X
średnie za okres 1891-1930	38	31	33	47	52	83	87	92	47	48	47	44	649	456
średnie za okres 1950-1954	29	24	24	49	31	59	54	84	57	43	42	34	530	377

Źródło: Z.Kaczorowska - Klimat województwa białostockiego. Dokumentacja Geograficzna, z.6/1958.

przygotowaniu roli na zimę. Wczesne przymrozki jesienne zmuszają też rolników do szybkiego zbioru okopowych. Mimo to krótkość okresu wegetacyjnego sprawia, że w zasadzie niemożliwym jest, aby po okopowych następowały ozime.

Gleby badanego obszaru należą, według M. Strzemskiego⁵, do Pojezierskiego regionu bielicowo-brunatnego. Południowa część opracowanego terenu wchodzi w skład subregionu suwalsko-ekckiego, północna zaś należy do subregionu gołdapskiego brunatno-ziemnego.

Znaczną część obszaru zajmują gleby bielice wytworzone z piasków gliniastych i słabo gliniastych. Występują one w okolicach miasta Suwałki rozchodząc się pasami ku północy wzdłuż szosy Suwałki-Filipów poza Jeleniewo i wzdłuż doliny rzeki Czarnej Hańczy. Występują one także na obszarze gromady Smolniki, w okolicach jeziora Szelment - w gromadzie Jeleniewo oraz na niewielkim obszarze na terenie gromady Żubryn. Są to gleby lekkie, suche, na ogół zakwaszone, wymagające intensywnego nawożenia organicznego.

Pozostałą część obszaru zajmują gleby wytworzone z glin zwałowych /tzw. bielice/ oraz z piasków naglinowych. Są to bielice lekkie i średnie oraz piaski naglinowe. Zaliczane są do klasy III, IV i V w zależności od struktury, stopnia zbielicowania i stosunków wodnych.

Na obszarze badanym spotyka się także gleby wytworzone z uwitorów żwirowych i kamienistych. Występują one na północnym-wschodzie badanego terenu w okolicach Nowej Wsi, Jasionowa, Leszczewa, na północ od Jeleniewa, w okolicy Wodzik, Błaskowizny i Bachanowa, a także niewielkimi plamami na terenie gromady Pawków-

ka Stara /wschodnia część badanego terenu/. Wartość tych gleb jest niska. Zaliczane są do V i VI klasy bonitacyjnej /3/. Są to gleby zbyt suche, przewiewne, łatwo przepuszczalne. Wydajność tych gleb zależy od ilości opadów w ciągu okresu wegetacyjnego.

W licznych obniżeniach terenowych występują gleby mułowo-bagiennie i torfowe. Zagłębienia te zwykle wykorzystywane są jako użytki zielone. Ze względu na mineralizację próchnicy, co obniża żyzność tych gleb, a więc i plonów, wymagają one starannej uprawy. Obszary te wymagają również uregulowania stosunków wodnych.

B. Użytkowanie rolne

1. Struktura agrarna

Przy opracowywaniu omawianego terenu brano były pod uwagę tylko 3 elementy charakteryzujące strukturę agrarną a mianowicie:

- a/ struktura społeczno-własnościowa,
- b/ wielkość gospodarstw chłopskich,
- c/ układ i rozdrobnienie gruntów.

Na terenie badanym występuje: gospodarka socjalistyczna - reprezentowana przez 4 Państwowe Gospodarstwa Rolne i 1 Spółdzielnię Produkcyjną, oraz gospodarka indywidualna chłopska - drobnotowarowa.

Powierzchnia i udział procentowy obu sektorów przedstawia się następująco:

Państwowe Gospodarstwa Rolne	1 605,69 ha	4,8%	zajmowanej powierzchni
Spółdzielnia Produkcyjna	139,37 ha	0,4%	badanego terenu

Indywidualna gospodarka chłopska	30 074,52 ha	90,3%	badanego terenu
Inne	1 483,98 ha	4,5%	"

Do grupy inne zaliczono: 1/ grunty nie stanowiące gospodarstw, a będące w posiadaniu państwowym i społecznym. Są to głównie tereny zajęte przez osadnictwo miasta Suwałki, 2/ państwowe gospodarstwa rolne resortów nierolniczych, 3/ grunty nie stanowiące gospodarstw będące w użytkowaniu prywatnym oraz grunty bez użytkownika /np. grunty Państwowego Funduszu Ziemi/.

Jak widać z powyższej tabelki udział gospodarki państwowej jest niewielki /5,2%/ niższy niż przeciętna dla powiatu suwalskiego /8-9%/.

Rozmieszczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych jest przedstawione na ryc.2. Państwowe Gospodarstwa Rolne powstały głównie na terenie byłych majątków, które nie zostały rozparcelowane w toku reformy rolnej. W niektórych przypadkach w obszar PGR włączono też gospodarstwa opuszczone. Wielkość PGR jest różna i waha się w granicach od 117-800 ha:

PGR Czerwonka - gromada Żubrzyn - posiada powierzchnię	800 ha
PGR Suwałki /łącznie z gospodarstwem Mała Huta w gromadzie Nowa Wieś/	- 296 ha
PGR Kleszczówek /gospodarstwa na te- renie gromady Bachanowo i gromady Smolniki/	- 392,7 ha
PGR Podgórze /gromada Chmielówka Stara/	- 117 ha

W zasadzie są to gospodarstwa mogące zapewnić przy odpowiedniej organizacji racjonalne prowadzenie gospodarki roślinnej i hodowlanej. Jednakże w toku badań stwierdzono, że stan ich, poza gospodarstwem Mała Huta, pozostawia wiele do życzenia. Brak siły roboczej, brak fachowców przy jednoczesnych trudnościach wynikających z warunków fizjograficznych i ekonomicznych terenu uniemożliwiało racjonalną gospodarkę. Jedyna na badanym terenie Spółdzielnia Produkcyjna znajduje się w gromadzie Chmielówka Stara. Jest ona tylko zrzeszeniem uprawy roli nie posiadającym ani wspólnych budynków, ani też wspólnej hodowli i nie odgrywa większej roli w gospodarce badanego obszaru. Gospodarka spółdzielni nie różni się od gospodarki indywidualnej pod względem sposobu i systemu gospodarowania.

Dominującą pozycję na badanym terenie zajmuje więc indywidualna gospodarka chłopska, która obejmuje 90,3% opracowanego obszaru. W gospodarce indywidualnej przeważają gospodarstwa średnie. Udział poszczególnych grup wielkościowych przedstawiają tabele 2 i 3.

Jak wynika z zestawienia /tabela 2/ najniższy procent w udziale poszczególnych grup stanowią gospodarstwa o wielkości 0-2 ha. Na ogół nie należą one do gospodarstw samowystarczalnych, a są tylko pomocniczym źródłem utrzymania dla osób zatrudnionych w zawodach pozarolniczych.

Gospodarstwa o wielkości 2-5 ha są bądź samowystarczalne, bądź prowadzą gospodarkę niemal naturalną. Jeżeli skład rodziny przekracza 3 osoby, gospodarstwo takie w obecnych warunkach nie jest w stanie zapewnić więcej niż minimum potrzeb właścicieli, a cała produkcja nastawiona jest w zasadzie tylko na zaspokojenie bardzo skromnych potrzeb własnych.

Udział poszczególnych grup wielkościowych gospodarstw
na obszarze gromad^x

Wielkość gospodarstw w ha	Liczba gospodarstw	% ogólnej liczby gospodarstw	Powierzchnia gospodarstw w ha	% zajmowanej powierzchni
0 - 2	137	5,5	138,78	0,5
2 - 5	285	11,0	990,76	3,8
5 - 10	949	37,0	7 102,41	27,1
10 - 14	605	23,6	7 065,72	27,0
14 - 20	449	17,6	7 291,79	28,0
pow. 20	135	5,3	3 560,17	13,6

^x Źródło: materiały statystyczne z Głównego Urzędu Statystycznego i z Powiatowej Rady Narodowej w Suwałkach za 1957 r.

Udział poszczególnych grup wielkościowych gospodarstw
na obszarze miasta Suwałki^x

Wielkość gospodarstw w ha	Liczba gospodarstw	% ogólnej liczby gospodarstw	Powierzchnia gospodarstw w ha	% zajmowanej powierzchni
0 - 2	272	45,2	256,84	12,0
2 - 5	192	32,0	629,33	29,7
5 - 10	95	15,6	665,28	30,0
10 - 14	29	4,7	336,21	16,0
14 - 20	15	2,4	230,66	10,0
pow. 20	2	0,3	52,60	2,3

^x Ze względu na różnice w strukturze gospodarstw, gospodarstwa leżące na terenie obszaru miasta Suwałki obliczono oddzielnie.

Największy odsetek gospodarstw /37,0%/ stanowi grupa 5-10 ha, zajmująca 27,1% ogólnej powierzchni. Gospodarstwa te zalicza się już do samowystarczalnych, a nawet przy odpowiednio prowadzonej gospodarce dają one pewne nadwyżki towarowe.

Zbliżony odsetek pod względem wielkości obszaru zajmują gospodarstwa o wielkości 10-14 ha. W zasadzie gospodarstwa tej wielkości posiadają największe możliwości produkcyjne; dają one nie tylko utrzymanie rodzinie, ale i poważniejsze nadwyżki rolne. Jednakże wymagają wprowadzenia mechanizacji prac.

Stosunkowo znaczny odsetek /17,4%/ gospodarstw stanowi grupa od 14-20 ha zajmując 28% powierzchni. Jeśli chodzi o sposób gospodarowania to na ogół nie różnią się od poprzednich.

Gospodarstwa od 10-20 ha stanowią łącznie 41,2% gospodarstw i zajmują ponad połowę opracowywanego obszaru /55%/. Mogłyby więc one odegrać poważną rolę w produkcji towarowej tego obszaru. Poważną jednakże przyczyną zaniedbania, a często opuszczenia wielu gospodarstw tej grupy było nadmierne przeciążenie ich świadczeniami i podatkami. Nastąpiły w związku z tym liczne wypadki zrzekania się własności na rzecz Państwowego Funduszu Ziemi. Nie mały wpływ odegrała także migracja ludności na Ziemię Odzyskane, gdzie obejmowano nowe gospodarstwa na lepszych warunkach, nie zrzekając się gospodarstw dawnych. Nagminnym było opuszczanie gospodarstw przez młodzież udającą się do pracy w przemyśle w innych województwach. Na gospodarstwach pozostawali ludzie starzy nie będący w stanie prowadzić racjonalnej gospodarki.

Gospodarstw powyżej 20 ha jest mało. Stanowią one 5,3% gospodarstw i zajmują 13,6% po-

wierzchni. Stan ich i system gospodarowania nie różni się od gospodarstw wchodzących do grupy poprzedniej.

Odmienne przedstawia się struktura gospodarstw na terenie miasta Suwałki. Największy odsetek zajmują gospodarstwa 0-2 ha. Z reguły są to gospodarstwa pomocnicze ludności pracującej w zakładach przemysłowych, administracji itp. W miarę wzrostu wielkości gospodarstw ilość ich zmniejsza się.

Ważnym elementem struktury agrarnej jest układ gruntów i ich rozdrobnienie.

Na terenie badanym, a zwłaszcza w jego części zachodniej i częściowo północnej bardziej jest rozpowszechniony układ łańcowy np. wieś Łanowicze, Błaskowizna, Bachanowo - w gromadzie Bachanowo oraz wsie gromady Bród Nowy. Pola mają tu kształt wydłużonych pasów o różnej szerokości. Przy tym układzie również i osiedle ma przeważnie kształt wydłużony i leży przy drodze, na skraju lub w środku posiadanego obszaru. Grunty poszczególnych gospodarstw położone są najczęściej na jednym łańcu, ale często w kilku kawałkach. Układ ten, a także występujący w kilku wsiach układ niwowy /wieś Morgi, Okrągłe/ są układami historycznymi przetrwałymi do tej pory w mniej lub więcej zmienionej formie. Zmiany, jakie zaszły, wynikły na skutek rozdrobnienia z powodu działów rodzinnych lub aktów kupna-sprzedaży. Jednakże ogólny układ i kształt łańców zachował się do chwili obecnej.

W niewielu wsiach spotyka się też układ działkowy /wieś Pawłówka Nowa, Prudziszki, Suchodoły, Poplin itd./, który charakteryzuje się w obrębie danej wsi nieregularnym rozmieszczeniem pól. Układ działkowy jest tu wynikiem no-

wego podziału gruntów po przeprowadzonej komasacji szachownicy gruntów. Liczba działek należąca do poszczególnych gospodarstw jest różna lecz niewielka. Różny też jest ich kształt i wielkość. Kształt osiedla na ogół pozostał niezmienny.

Rozpowszechnionym na badanym terenie jest również układ kolonijny, który występuje w prawie całej gromadzie Żubryn we wschodniej części opracowanego terenu /oprócz wsi Białorogi i Jesionowa/, w gromadzie Jeleniewo i we wschodniej części gromady Bachanowo. Układ ten powstał również w wyniku komasacji lub parcelacji. Rozdrobnienie pól jest tu w zasadzie mniejsze, osadnictwo natomiast ma charakter rozproszony. Zabudowa poszczególnych gospodarstw mieści się zwykle na działce głównej.

We wsi Wróbel, ściśle mówiąc w przysiółku, w gromadzie Bachanowo zachowała się szachownica gruntów.

We wszystkich tych układach, poza szachownicą, ilość działek przypadająca na jedno gospodarstwo waha się w granicach 1-5. Najczęściej spotyka się 2-3 działki.

Ogólnie można powiedzieć, że na badanym terenie w dominującej tu gospodarce indywidualnej stwierdzono wielką różnorodność zarówno pod względem wielkości, jak i układów pól. Stosunkowo małe rozdrobnienie pól stwarza dobre warunki dla agrotechniki.

Państwowe Gospodarstwa Rolne zajmują zwarte bloki. Jednakże często gospodarstwo występuje w kilku eksklawach położonych dość daleko od ośrodka gospodarczego /np. PGR Kleszczówek/, co odbija się ujemnie na organizacji pracy i samej gospodarce.

2. Formy użytkowania ziemi

Jak wynika z tabeli 4 i 5 odsetek poszczególnych użytków głównych jest różny zarówno w poszczególnych wsiach, jak i Państwowych Gospodarstwach Rolnych. Średnio dla opracowanego obszaru odsetek gruntów ornych wynosi 65,9%. W poszczególnych wsiach odsetek ten waha się w granicach od 34,2% we wsi Dzierwany gromada Smolniki, do 91,0% we wsi Kuków Folwark - gromada Bród Nowy. Odsetek użytków zielonych wynosi średnio dla całego terenu 20,3%. W poszczególnych wsiach odsetek jest różny np. wieś Zaleszczewo - gromada Żubryn 5,6% a wieś Zarzeczce Jelenie - gromada Pawłówka Nowa - 37,6%. Niski udział procentowy gruntów ornych w niektórych wsiach tłumaczy występowanie państwowych lub prywatnych kompleksów leśnych. Np. w wyżej wymienionej wsi Dzierwany lasy zajmują 28% powierzchni wsi, zaś we wsi Łopuchowo - gromada Bachanowo - grunty orne stanowią 37,7%, lasy natomiast 39,4% powierzchni wsi.

Podobne zróżnicowanie zarówno co do odsetka powierzchni zajmowanej przez grunty orne jak i użytki zielone występuje w Państwowych Gospodarstwach Rolnych, co przedstawia tabela 5.

Najniższy procent gruntów ornych jest w PGR Czerwonka - 35,1%, natomiast użytki zielone stanowią tam 40,3%. Podobnie przedstawia się sytuacja w PGR Kleszczówek - grunty orne zajmują 39,6%, użytki zielone zaś 42,9%. Jak wynika z przeprowadzonych obserwacji terenowych ten wysoki, według danych statystycznych, udział użytków zielonych nie pokrywa się ze stanem faktycznym. Obszary użytków zielonych są bowiem odłogami dawnych gruntów ornych. Dotyczy to zwłaszcza PGR Czerwonka.

Wysoki odsetek użytków zielonych /28,7%/ posiada również Spółdzielnia Produkcyjna w gromadzie Chmielówka Stara, grunty orne zajmują 60,2%.

Sady i ogrody, występujące na badanym terenie nie mają większego znaczenia zarówno w gospodarce chłopskiej jak i państwowej. Najczęściej są to drobne sady przydomowe połączone z uprawą warzyw. Ich produkcja przeznaczona jest tylko na własne potrzeby mieszkańców i to nie zawsze w pełni je zaspakajając.

3. Grunty orne

a/ Sposoby użytkowania ziemi. W zasadzie grunty orne zajmują gleby najlepsze jednakże nie zawsze korzystnie położone ze względu na rzeźbę i warunki mikroklimatu. Udział procentowy gruntów orných dla gospodarstw indywidualnych średnio dla całego obszaru wynosi 65,9% w tym: ugory 13,9% i odłogi 2,7%. Dla PGR odsetek gruntów orných wynosi średnio 44,7%, w tym ugory zajmują 6,3%, a odłogów statystyki nie wykazują.

Jak wykazały obserwacje terenowe i wywiady przeprowadzone z kierownikami PGR i gospodarzami indywidualnymi jest to niezgodne ze stanem faktycznym. W okresie badań można było zaobserwować, że prawie nie było wsi, gdzie nie znajdowałoby się opuszczone gospodarstwo, lub jak to miało miejsce w gospodarstwach o większej powierzchni tylko część gruntów była uprawiana, resztę pozostawiano jako odłóg użytkowany jako pastwisko. Tak też zaliczano te obszary podając do pisu rolnego. Np. we wsi Kuków Folwark gromada Bród Nowy opuszczone zostało 200 ha ziemi ornej o glebach IV, a częściowo III klasy bonitacyjnej. Przykładów takich jest więcej. Dotyczy to również PGR.

Np. PGR Czerwonka - grunty orne byłych zniszczonych w czasie działań wojennych wsi Rasztobol i częściowo Zaleszczewa włączone do PGR są nieuprawiane i traktowane jako pastwisko. Podobnie przedstawia się sytuacja w innych PGR. Często obszary obecnych pastwisk, a dawnych gruntów ornych zajmują tereny gleb słabych czy też niekorzystnych dla uprawy z powodu trudnych warunków środowiska geograficznego i użytkowanie ich pod pastwiska jest słuszniejsze. Obszary te są jednak zwykle zaniedbane i wykorzystywane w sposób ekstensywny. Przyczyną tego stanu jest przede wszystkim brak siły roboczej zarówno w PGR jak i większych gospodarstwach indywidualnych. Gospodarka na tym obszarze przy trudnych warunkach środowiska geograficznego wymaga ponadto bardziej niż gdzie indziej wysokiego poziomu wiedzy rolniczej. Niski poziom życia i małe potrzeby nie pobudzają jednak gospodarzy do intensyfikacji gospodarki i kształcenia się w tym celu w zakresie rolnictwa.

Nie spełniają swej roli również PGR, które wprawdzie w okresie badań miały już opracowane płodozmiany zgodne z ich warunkami przyrodniczymi, jednakże stosowanie ich miało nastąpić dopiero w przyszłości.

Zróżnicowanie sposobów gospodarowania w poszczególnych gospodarstwach na badanym terenie zależy w znacznej mierze od ilości rąk do pracy /od liczebności rodziny/, od wielkości gospodarstwa, ilości obsady inwentarza, co z kolei wiąże się z możliwościami uzyskania większych ilości nawozu naturalnego itd.

Jeżeli chodzi o zmianowanie w gospodarstwach indywidualnych to można stwierdzić na podstawie obserwacji i wywiadów, że zależy ono nie tylko od warunków glebowych, ale także i od wielkości

Użytkowanie ziemi w gospodarstwach indywidualnych

Lp.	Nazwa gromady i wsi	Powierzchnia ogólna	Grunty orne	%	w tym:				Sady i ogrody	%	Łąki	%	Pastwiska	%	Las	%	Zabud. drogi i wody	%	Nie-użytki	%
					ogrody	%	odłogi	%												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Gromada Bachanowo																				
1.	Bachanowo	283,67	153,59	54,2	28,88	10,2	16,66	5,9	-	-	4,08	1,4	83,44	29,2	1,00	0,4	3,48	1,4	38,08	13,4
2.	Błaskowizna	361,23	205,85	57,1	33,77	9,4	13,15	3,6	-	-	11,50	3,2	92,33	25,5	1,00	0,3	4,83	1,3	45,72	12,6
3.	Hańcza	425,10	229,07	53,9	7,74	1,9	-	-	-	-	0,65	-	120,87	28,5	27,92	6,6	7,58	1,8	39,01	9,2
4.	Łopuchowo	526,65	198,45	37,7	52,24	9,9	10,00	1,9	1,11	0,2	63,14	12,1	36,47	6,8	207,26	39,4	3,01	0,6	17,21	3,2
5.	Przełomka	398,04	181,16	46,1	13,70	3,5	72,15	18,1	0,34	-	19,12	5,0	127,72	31,1	49,43	12,6	3,05	0,7	17,22	4,5
6.	Rutka	424,78	245,94	57,9	46,23	10,8	38,97	9,2	0,64	0,2	1,05	0,2	108,74	25,6	-	-	3,54	0,9	64,87	15,2
7.	Szeszupka	149,62	91,69	61,4	11,82	8,0	7,00	4,7	-	-	4,23	2,7	18,95	12,8	10,00	6,8	1,45	0,7	23,30	15,6
8.	Wodzikki	349,31	245,94	70,5	51,15	14,6	9,00	2,6	-	-	40,00	11,4	15,93	4,6	15,00	4,3	3,07	0,9	29,37	8,3
Gromada Bród Nowy																				
9.	Bród Nowy	404,88	308,10	76,2	59,00	14,6	-	-	-	-	-	-	56,43	13,9	1,80	0,5	13,25	3,2	25,30	6,2
10.	Bród Stary	161,14	124,96	77,6	32,44	19,9	-	-	-	-	1,25	0,6	21,30	13,1	5,25	3,1	3,63	2,5	4,75	3,1
11.	Czarnakowizna	401,52	217,29	54,2	-	-	-	-	-	-	-	-	126,44	31,4	7,00	1,7	13,65	3,2	37,74	9,5
12.	Krzywólka	795,26	624,29	78,6	-	-	-	-	-	-	0,70	-	73,41	9,2	-	-	22,00	2,8	74,86	9,4
13.	Kuków Folwark	555,52	505,87	91,0	69,72	12,6	-	-	-	-	16,40	2,9	13,75	2,6	-	-	7,30	1,3	12,20	2,2
14.	Osowa	410,22	292,65	71,4	66,37	16,1	-	-	-	-	0,50	-	64,02	15,6	-	-	14,40	3,4	38,65	9,6
15.	Potasznia	584,05	397,07	68,0	72,55	12,5	-	-	-	-	22,29	4,0	90,30	15,4	1,95	0,3	17,11	2,9	55,33	9,4
16.	Turówka Stara	240,60	177,10	73,7	58,50	24,2	5,00	2,1	-	-	8,30	3,3	27,05	11,3	-	-	7,00	2,9	21,15	8,8
Gromada Chmielówka Stara																				
17.	Chmielówka Stara	587,94	421,15	71,6	73,20	12,4	1,80	0,3	2,15	0,3	64,47	10,9	34,71	6,1	-	-	13,40	2,3	52,06	8,8
18.	Góra	323,11	244,40	75,6	25,35	7,7	-	-	-	-	31,49	9,6	24,30	7,5	-	-	8,88	3,0	14,04	4,3
19.	Korobiec	92,55	73,05	79,2	12,70	14,1	-	-	0,50	0,5	4,55	5,3	7,00	7,5	-	-	1,45	1,1	6,00	6,4
20.	Korkliny	311,79	194,36	62,3	35,71	11,5	6,87	2,2	0,25	-	74,97	24,0	24,14	7,8	-	-	5,73	2,0	12,34	3,9
21.	Słupie	387,22	249,60	64,6	12,15	3,1	-	-	-	-	46,51	12,1	50,97	13,1	-	-	6,85	1,8	33,29	8,4
22.	Sokołowo	304,50	203,69	66,9	36,08	11,8	-	-	0,27	0,1	47,88	15,7	18,9	5,9	2,58	0,9	12,07	3,9	19,82	6,6
23.	Taciewo	461,89	349,88	75,7	64,44	13,9	9,00	0,2	-	-	23,01	4,9	33,61	7,4	3,00	0,6	6,65	1,5	45,68	9,9
24.	Turówka	300,07	216,81	72,3	37,81	12,7	-	-	0,20	-	11,25	3,7	33,60	11,3	0,50	0,2	10,32	3,4	27,29	9,1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Gromada Jeleniewo																				
25.	Czajewszczyzna	159,56	97,50	61,3	16,16	10,0	-	-	-	-	14,69	9,4	25,35	15,8	2,50	2,0	2,40	1,3	17,12	10,2
26.	Czerwone Bagno	226,47	123,30	54,4	20,41	8,8	-	-	-	-	-	-	53,85	23,4	7,50	3,5	3,00	1,4	38,82	17,3
27.	Gulbieniszki	345,18	186,24	53,9	40,59	11,0	-	-	-	-	13,70	4,1	52,73	15,4	18,72	5,5	4,41	1,1	69,38	20,0
28.	Hultajewo	234,21	164,19	70,0	49,82	21,4	-	-	-	-	15,23	6,4	36,71	15,9	4,87	2,1	3,25	1,3	9,96	4,3
29.	Ignatówka	132,98	85,44	64,2	14,10	10,0	1,50	1,4	-	-	1,44	1,4	35,02	26,4	0,22	-	1,46	1,4	9,40	6,6
30.	Jeleniewo	641,56	442,46	69,0	110,38	17,1	11,47	1,7	1,30	0,1	6,42	1,0	78,74	12,4	40,96	6,4	11,24	1,7	60,44	9,4
31.	Kazimierówka	165,58	78,31	47,3	17,31	10,9	-	-	0,85	0,7	41,84	25,1	21,27	12,8	3,35	1,9	2,52	1,9	17,44	10,3
32.	Krzemianka	238,31	144,44	60,6	1,00	0,4	-	-	-	-	16,00	6,8	47,10	19,8	1,70	0,9	3,60	1,3	25,47	10,6
33.	Ścibowo	131,93	74,26	56,2	13,86	10,6	0,05	-	0,96	0,8	14,70	11,5	17,30	13,0	1,50	0,8	2,19	1,6	21,02	16,1
34.	Sidorówka	401,15	280,93	70,1	65,43	16,2	-	-	-	-	12,00	3,0	80,98	20,2	-	-	6,70	1,5	20,54	5,2
35.	Sumowo	154,86	105,19	68,1	14,87	9,7	-	-	-	-	12,63	8,2	25,19	16,1	0,91	0,6	2,43	1,3	8,51	5,7
36.	Szurpily	586,13	400,80	68,5	94,97	16,2	-	-	2,00	0,3	8,95	1,5	61,35	10,4	30,63	5,2	9,15	1,5	73,25	12,6
37.	Udryn	375,50	256,06	68,3	64,88	17,3	-	-	2,55	0,5	35,95	9,6	42,70	11,5	4,87	1,1	5,00	1,3	28,87	7,7
38.	Udziejek	489,36	309,45	63,3	70,32	14,3	8,00	1,6	-	-	27,04	5,6	95,87	19,7	10,36	2,0	7,45	1,5	39,19	7,9
39.	Woźnowia	718,90	482,12	67,0	88,64	12,4	-	-	0,10	-	49,90	6,9	94,09	13,2	4,65	0,7	11,93	1,7	76,11	10,6
Gromada Nowa Wieś																				
40.	Lipniak	326,91	202,88	62,2	17,41	5,1	-	-	0,88	0,3	57,37	17,5	35,28	10,8	17,29	5,3	2,97	0,9	10,24	3,0
41.	Mała Huta	149,56	93,09	62,2	-	-	-	-	1,81	1,2	27,28	18,0	21,61	14,6	-	-	2,53	2,0	3,24	2,0
42.	Nowa Wieś	708,23	512,15	72,3	26,29	3,7	-	-	1,07	0,1	58,29	8,3	73,97	10,6	41,64	5,9	14,88	2,0	6,23	0,8
43.	Okuniowiec	517,59	312,81	60,3	21,42	4,1	-	-	2,29	0,4	67,41	13,0	82,43	16,0	6,92	1,4	38,84	7,5	6,89	1,4
44.	Osinki	608,40	392,63	64,9	36,94	6,1	-	-	0,64	0,1	42,00	6,9	100,25	16,4	33,85	5,5	16,06	2,5	22,97	3,7
Gromada Pawłowska Nowa																				
45.	Iwaniszki	224,23	143,74	64,2	21,89	9,8	-	-	-	-	11,03	4,9	35,60	16,1	12,42	5,4	1,98	0,9	19,46	8,5
46.	Kruszki	321,57	181,15	56,4	20,15	6,2	7,85	2,5	1,30	0,3	11,87	3,4	67,27	21,0	20,86	6,5	2,96	0,9	36,96	11,5
47.	Lanowice	338,10	177,62	52,8	26,41	7,7	-	-	-	-	2,60	0,8	100,18	29,6	4,05	1,1	2,45	0,6	51,20	15,1
48.	Lanowice Małe	260,97	154,66	59,3	25,24	9,6	-	-	-	-	11,24	4,2	46,13	17,7	13,54	3,2	3,59	1,4	31,81	12,2
49.	Malesowizna	463,87	257,30	55,7	23,85	5,2	-	-	-	-	25,98	5,7	105,08	22,8	16,11	3,5	4,01	1,0	55,39	11,3
50.	Morgi	467,73	292,44	62,5	6,58	1,5	-	-	-	-	35,83	7,6	113,26	24,2	1,94	0,4	2,81	0,6	22,25	4,7
51.	Okragłe	376,80	160,68	42,7	39,53	10,6	-	-	-	-	23,11	6,1	68,47	18,2	71,44	18,9	2,04	0,5	51,06	13,6
52.	Pawłowska Nowa	386,41	239,37	61,9	43,82	11,4	-	-	-	-	12,80	3,4	92,26	23,8	0,25	-	5,84	1,6	35,89	9,3
53.	Pawłowska Stara	314,50	207,62	66,1	19,57	6,3	-	-	0,60	0,2	14,21	4,6	64,46	20,6	-	-	3,41	1,0	24,20	7,7
54.	Podwysokie	229,39	121,05	52,8	7,90	3,5	-	-	-	-	27,44	11,9	47,07	20,6	0,50	0,2	2,55	1,0	30,78	13,5
55.	Śmieciuchówka	512,36	333,62	65,4	20,94	4,1	-	-	-	-	34,63	6,6	103,07	20,1	0,85	0,2	4,96	1,0	35,23	6,7
56.	Zarzące Jelenie	237,43	102,35	43,0	30,93	13,1	-	-	-	-	12,35	5,1	77,02	32,5	2,65	1,3	1,91	0,8	41,15	17,3

Tabela 4 - o.d.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Gromada Prudziński																				
57.	Biała Woda	880,17	596,72	67,6	16,52	13,0	1,75	0,3	-	-	-	-	187,87	21,2	34,88	4,0	3,77	0,6	56,93	6,6
58.	Prudziński	582,67	410,42	70,0	86,65	14,9	3,00	0,5	2,40	0,3	-	-	54,52	9,6	61,47	10,4	21,66	4,0	32,20	5,7
59.	Suchodoły	239,52	162,93	67,8	38,00	15,9	-	-	0,35	0,1	1,75	0,7	47,60	20,0	3,00	1,2	1,97	0,8	22,52	9,4
60.	Szwajcaria	232,47	185,77	80,1	26,77	11,6	4,60	2,2	0,60	0,2	3,7	1,6	22,13	9,4	2,91	1,3	5,04	2,2	12,32	5,2
61.	Żywa Woda	550,39	341,98	62,1	59,15	10,1	-	-	-	-	37,95	7,0	101,33	18,3	12,66	2,4	9,46	1,6	47,01	8,6
Gromada Smolniki																				
62.	Bondziszki	331,98	164,61	49,6	-	-	-	-	-	-	10,87	3,3	99,03	29,7	12,84	3,9	10,64	3,3	33,99	10,2
63.	Dzierwany	396,29	136,08	34,2	7,30	1,8	-	-	-	-	20,29	5,1	34,77	9,0	11,81	28,0	51,30	13,0	42,04	10,7
64.	Jodjoziory	98,80	65,45	66,3	-	-	-	-	-	-	9,00	9,0	12,62	13,1	0,64	0,6	1,74	2,0	9,35	9,0
65.	Kleszczówek	172,89	115,17	66,6	5,93	3,5	-	-	-	-	8,22	4,7	26,35	15,2	8,30	4,7	2,66	1,8	12,19	7,0
66.	Lizdejki	90,16	53,44	58,0	2,94	3,3	-	-	-	-	14,62	16,6	12,74	14,4	1,32	1,1	1,08	1,1	7,26	7,8
67.	Ługiele	317,87	194,22	61,0	12,39	3,8	-	-	-	-	14,58	4,8	35,23	11,2	45,32	14,1	4,17	1,3	24,35	7,6
68.	Postawełe	282,57	153,69	54,4	9,66	3,5	-	-	-	-	26,13	9,2	65,20	23,0	4,65	1,8	5,59	2,1	27,31	9,5
69.	Polimonie	154,13	88,96	57,8	3,64	2,6	-	-	-	-	5,70	3,8	43,63	28,5	0,70	0,4	1,33	0,5	13,81	9,0
70.	Poplin	161,03	112,70	70,2	10,71	6,8	-	-	-	-	20,71	13,0	14,35	8,7	1,40	0,6	2,12	1,2	9,75	6,3
71.	Soliny	192,38	112,03	58,3	5,80	3,1	-	-	-	-	19,40	9,9	34,98	18,2	-	-	2,72	1,6	23,25	12,0
72.	Smolniki	258,10	169,29	65,5	6,78	2,7	-	-	-	-	7,77	3,1	46,69	18,1	20,48	8,0	3,08	1,2	10,79	4,1
Gromada Żubryn																				
73.	Białorogi	324,04	234,80	72,6	50,60	15,7	3,00	0,9	-	-	4,25	1,2	51,20	15,7	6,20	2,0	6,19	2,0	21,40	6,5
74.	Bilwinowo	403,49	261,94	65,0	46,34	11,4	9,00	2,2	1,85	0,5	9,29	2,1	89,93	22,3	7,04	1,7	4,83	1,2	28,61	7,2
75.	Głębokki Rów	293,69	226,19	77,1	50,09	17,1	-	-	-	-	43,19	14,7	7,02	2,4	-	-	3,16	1,0	14,13	4,8
76.	Jasionowo	179,27	133,81	75,2	28,66	15,7	-	-	-	-	4,42	2,1	26,55	14,5	2,27	1,1	2,65	1,2	9,81	5,9
77.	Leszczewo	433,19	319,56	73,0	86,33	19,6	-	-	-	-	64,65	15,0	18,03	4,5	5,53	1,4	4,34	1,1	21,08	5,0
78.	Rychtyn	185,14	126,20	68,0	26,05	14,1	7,00	3,8	-	-	12,75	7,0	25,50	14,0	-	-	2,15	1,0	18,54	10,0
79.	Węgielnia	166,59	123,09	74,1	19,98	12,0	-	-	-	-	7,21	4,2	17,0	10,2	7,10	4,2	2,65	1,8	9,54	5,5
80.	Zaleszczewo	27,00	24,00	88,9	6,05	2,2	-	-	-	-	1,50	5,6	-	-	-	-	0,30	1,1	1,20	4,4
81.	Żubryn	257,57	178,96	69,4	38,41	14,8	13,00	0,5	-	-	33,00	12,7	19,60	7,7	0,50	0,2	2,98	1,2	22,53	8,8
miasto Suwałki		2176,92	1870,61	85,9	141,93	6,5	267,55	12,3	50,25	2,3	63,22	3,0	30,99	1,4	9,10	0,4	47,90	2,2	104,85	4,8
R a z e m :		30074,52	19830,43	65,9	273,64	13,9	527,37	2,7	77,26	0,3	1685,80	5,6	4430,76	14,7	1070,86	3,6	586,80	2,0	2392,61	7,9

Użytkowanie ziemi w gospodarce państwowej

Lp.	Nazwa PGR i Sp-ni	Powierzchnia ogólna	Grunty orne	%	w tym:				Sady i ogrody	%	Łąki	%	Pastwiska	%	Lasy	%	Zabud. drogi i wody	%	Nie-użytki	%
					ugory	%	odłogi	%												
1.	Czerwonka - gromada Żubryn	800,00	281,00	35,1	22,00	2,8			5,00	0,6	74,00	9,3	248,00	31,0	87,00	10,9	60,00	7,5	45,00	5,6
2.	Suwałki i gospodarstwo Mała Huta w gromadzie Nowa Wieś	296,00	213,20	72,0	2,45	0,8			2,00	0,7	39,00	13,3	15,00	5,1	6,30	2,0	16,50	5,5	4,00	1,4
3.	Kleszczówek gromada Smolniki	392,69	156,00	39,8	17,80	4,6			0,60	0,2	63,90	16,3	103,59	26,6	8,40	2,0	7,60	1,8	52,60	13,5
4.	Podgórze gromada Chmielówka Stara	117,00	69,00	59,0	2,45	2,0					24,00	20,5	14,00	11,9	5,00	4,2	3,00	2,6	2,00	1,7
R a z e m :		1605,69	719,20	44,8	44,70	6,3			7,60	0,5	200,90	12,5	380,99	23,7	106,70	6,6	87,10	5,4	103,60	6,5
Spółdzielnia Korobiec Gr.Chmielówka Stara		139,39	83,80	60,2	9,50	7,2	-	-	-	-	18,50	13,3	21,74	15,4	-	-	2,52	1,8	12,81	9,3
<u>Grunty łane</u>																				
Grunty nie stanowiące gospodarstw w użytkowaniu państwowym i społecznym		1226,69	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1226,69	100,0	-	-
Państwowe gospodarstwa rolne resortów nierolniczych		72,09	11,79	16,7	-	-	-	-	-	-	2,58	3,5	-	-	-	-	48,56	67,3	9,16	12,5
Grunty nie stanowiące gospodarstw w użytk. prywatnym i grunty bez użytkownika		185,20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26,30	14,0	4,70	2,7	141,40	76,3	12,80	7,0

gospodarstwa. Na badanym terenie stosowane są zmianowania 3, 4 i 5-letnie z ugorem i bez ugoru. Ugór użytkowany zwykle jako pastwisko występuje we wszystkich systemach zmianowania, stosowany jest na ogół na glebach słabszych, ale bywa też i na glebach lepszych.

W gospodarstwach drobnych /do 5 ha/ stosowane są najczęściej następujące zmianowania trzyletnie:

1. okopowe /ziemniaki/
2. jare /owies, jęczmień, pszenica, len, groch/
3. ozime /żyto - często z wsiewką seradeli/

- lub:
1. ozime /żyto/
 2. jare /owies/
 3. ugór

Oba te systemy są wariantami i pozostałościami trójpolówki.

W gospodarstwach większych /powyżej 5 ha/ najczęściej stosowanymi zmianowaniami są:

I. zmianowanie 3-letnie:

1. motylkowe /wyka, mieszanki, seradela/
2. ozime /żyto/
3. jare /owies/

II. Zmianowanie 4-letnie:

1. okopowe ++ /ziemniaki/	1. okopowe ++ /ziemniaki/
2. jare /pszenica, jęczmień, owies/	2. jare /owies/
3. motylkowe /koniczyna, seradela/	3. ugór
4. ozime /żyto z wsiewką motylkowych/	4. ozime /żyto/

III. Zmianowanie 5-letnie:

1. okopowe ++
/ziemniaki, buraki/	1. okopowe ++
/ziemniaki/
2. jare /owies, jęczmień, często z wsiewką motylkowych/	2. jare /owies, jęczmień/
3. motylkowe /koniczyna, seradela/	3. ugór
4. ozime /pszenica, żyto/	4. ozime /żyto/
5. jare /owies/	5. jare /owies/

Bardzo ekstensywne zmianowanie 3-letnie pozbawione okopowych stosowane jest zwykle na glebach słabszych. Na ekstensywną gospodarkę wskazuje też często jeszcze w różnych systemach zmianowania stosowanie ugoru. Pozostawianie ugoru może być ewentualnie korzystne na glebach słabszych - w celu zmagazynowania większych ilości wody w glebie, lecz i w tym przypadku wiąże się to z gospodarką jednostronną - zbożową o słabym rozwoju hodowli, a więc małych ilościach obornika. W miarę rozwoju gospodarki wielokierunkowej związanej z rozwojem hodowli i stosowaniem nawozów sztucznych, rola ugoru jako formy użyźnienia maleje.

Jak już wspomniano plany urządzeniowe PGR przewidują stosowanie płodozmianów 7 i 8-letnich, które jednak dotąd nie zostały wprowadzone w życie.

Najlepiej prowadzony PGR Huta stosuje następujące zmianowanie:

1. okopowe ++ /ziemniaki, buraki/
2. jare /pszenica, jęczmień, owies z wsiewką koniczyny/
3. koniczyna
4. ozime /pszenica, żyto/.

Pozostałe PGR stosują zmianowanie 4-letnie bez ugoru na glebach najlepszych. Natomiast na glebach słabszych zmianowanie jest następujące:

1. okopowe ++ /ziemiaki/
2. jare /owies/
3. ugór
4. ozime /żyto/

Bardzo słabo przedstawia się nawożenie gruntów, które uzależnione jest również od wyżej wymienionych czynników. W gospodarstwach indywidualnych obornik stosuje się raz na 4-5 lat w ilościach średnio 25 q/ha, ale bywają gospodarstwa, gdzie nawozi się w ilościach mniejszych i rzadziej. Nawozy mineralne w gospodarce indywidualnej stosowane są w niedostatecznych ilościach, co wynika z braku przekonania gospodarza do efektów nawożenia mineralnego albo po prostu z braku środków na zakupienie. Z nawozów zielonych sieje się czasem łubin na przyoranie. W PGR nawożenie obornikiem jest jeszcze słabsze, natomiast mineralne - intensywniejsze i stosowane według ustalonych norm.

Ze względu na krótki okres wegetacyjny obsiewanie poplonami jest b.rzadkie. Szerzej wprowadzane są śródplony, które traktuje się jako pastwisko dla bydła w okresie jesiennym. Jest to korzystne dla zwiększenia bazy paszowej, wpływa jednak ujemnie na obróbkę roli - brak podorywek poźniwnych. Podorywki prowadzone są w około 70% gospodarstw, Gorzej przedstawia się sprawa z terminowością prac, na co wpływa specyfika środowiska /krótki okres wegetacyjny, trudne warunki uprawy w związku z rzeźbą terenu/ i brak siły roboczej. Wyposażenie w maszyny jest skąpe i większość prac wykonuje się ręcznie. PGR są wyposażone w maszyny dobrze, brak w nich jednak dbałości o konserwację sprzętu.

Pielęgnacja upraw lepsza jest w gospodarce indywidualnej niż w PGR, nie zaspakaja ona jednak wymogów uprawy roślin w omawianych warunkach środowiska przyrodniczego.

b/ Kierunki użytkowania gruntów ornych. Kierunki użytkowania gruntów ornych określono na podstawie procentowego udziału głównych grup upraw w strukturze zasiewów a mianowicie: zbożowych, okopowych i pastewnych z podwojeniem okopowych ze względu na ich intensywność i znaczenie /6/. Odsetek poszczególnych grup wraz z przewagą poszczególnych upraw w danej grupie przedstawia dla poszczególnych wsi tabela 6.

Zbożowe zajmują największy odsetek w strukturze zasiewów i występują w granicach od 48,6% we wsi Czerwone Bagno, gromada Jeleniewo do 89,1% we wsi Zaleszczewo, gromada Żubryn. Najczęściej odsetek zbożowych wynosi 60-70%. W większości wsi przeważa wśród zbożowych żyto. W pozostałych wsiach przeważa owies. Jednakże w wielu wsiach przewaga żyta nad owsem jest tak nieznaczna, że można mówić raczej o równowadze. I tak np. udział żyta i owsa w grupie zbożowych układa się następująco: gromada Bród Nowy na północny-zachód od Suwałk: wieś Czarnakowizna - żyto 43,9%, owies 42,5%, wieś Bród Stary - żyto 43,8, owies 41,5%, wieś Potasznia - żyto 41,9%, owies 39,9%; gromada Smolniki /na północy badanego terenu/: wieś Udryn: żyto 44,0%, owies 43,3%, wieś Udziejek: żyto 43,5%, owies 43,2%; gromada Chmielówka Stara /w zachodniej części badanego terenu/: wieś Taciewo: żyto 43,1%, owies 42,2%; gromada Pawłówka Nowa /w północno-zachodniej części badanego terenu/: wieś Morgi: żyto 43,4%, owies 43,1%, wieś Pawłówka Nowa: żyto 42,1%, owies 40,0% itd.

Kierunki użytkowania gruntów ornych w gospodarstwach indywidualnych^x

Lp.	Nazwa gromady i wsi	Zbożowe			okopowe		pastewne			przemysłowe					Strączkowe	Warzywa	
		ogółem	z przewagą		ogółem	z przewagą ziemniaków	ogółem	z przewagą wieloletn.	z przewagą jedno- rocznych	ogółem	z przewagą						
			żyta	owsa							lnu	konopli	buraków cukrowych	innych oleistych			innych przemysłowych
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Gromada Bachanowo																	
1.	Bachanowo	55,9	35,6	51,4	10,5	76,4	30,4	55,2		3,4	90,0					4,7	1,3
2.	Błaskowizna	63,8	35,7	40,8	10,4	75,9	12,4	93,4		4,7	69,0					4,1	3,0
3.	Hańcza	62,3	37,1	50,0	11,2	75,5	19,6	73,9		2,2	86,0					4,4	2,3
4.	Lopuchowo	80,2	40,3	48,9	8,2	82,9	6,8	65,2		2,9	95,6					1,5	1,7
5.	Przelonka	68,5	35,3	53,1	13,3	69,0	10,5	66,8		2,4	89,3					3,4	3,2
6.	Rutka	69,5	44,6	44,9	7,8	80,0	17,9	64,6		2,9	77,4					2,8	1,5
7.	Szeszupka	56,1	44,5	42,1	13,3	81,8	23,3	56,7		4,5	73,2					3,0	0,5
8.	Wodзилki	65,7	40,7	47,6	17,6	65,9	13,8	69,5		2,6	83,6					2,9	2,3
Gromada Bród Nowy																	
9.	Bród Nowy	58,7	43,0	40,0	11,1	69,8	21,3	63,7		2,5	95,2					6,0	0,3
10.	Bród Stary	70,2	43,8	41,5	12,9	70,9	13,4	88,7		0,2	100,0					3,4	0,3
11.	Czarnakowizna	60,2	43,9	42,5	12,0	85,3	23,3	62,5		1,0		50,8				3,1	1,3
12.	Krzywólka	57,2	46,6	37,7	13,4	61,7	23,1	60,1		0,4		81,5				6,5	1,5
13.	Kuków Polwark	74,7	37,8	38,3	6,7	81,4	16,2	59,5		1,2				47,6		1,4	0,07
14.	Osowa	62,0	47,5	39,0	11,5	67,3	20,2	70,1		1,4	49,2					4,9	3,0
15.	Potasznia	54,4	41,9	39,9	12,1	75,3	26,4	57,8		4,5	76,7					3,1	2,4
16.	Turówka Stara	58,7	46,4	42,5	13,5	70,7	15,8	62,6		8,0				75,4		4,8	
Gromada Jeleniewo																	
17.	Czajewszczyzna	72,1	45,5	42,4	14,1	70,4	12,0	71,5		1,2	47,3					1,9	0,2
18.	Czerwone Bagno	48,6	45,8	42,5	9,3	83,3	36,0	51,5		1,3	80,0					3,0	1,8
19.	Gulbieniecki	67,8	46,5	44,4	12,0	71,9	19,7	60,0		1,5	80,0					0,2	
20.	Hultajewo	75,0	48,7	47,8	7,1	80,2	11,7	94,3		2,1	90,0					3,2	1,4
21.	Ignatówka	75,5	36,7	47,6	6,8	55,3	16,8	84,0		1,0	50,0					1,0	1,0
22.	Jeleniewo	69,5	44,8	38,9	9,2	76,0	17,8	70,0		0,8	89,0					3,1	1,6
23.	Kazimierówka	56,3	45,0	43,0	17,4	76,3	22,9	68,9		1,0		70,0				1,3	2,2
24.	Krzemianka	65,1	51,0	44,9	11,7	100,0	20,3	51,6		0,7	85,0					1,0	1,2
25.	Ścibowo	67,0	45,5	47,5	10,8	77,5	17,2	75,0		1,5	33,3	33,3		33,3		2,2	1,2
26.	Sumowo	70,1	39,6	51,4	8,5	56,0	16,6	70,0		2,5	80,0					2,0	1,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
27.	Szurpiły	69,9	44,8	42,0	6,2	93,0	17,5	75,3		1,3	59,1					3,6	1,5
28.	Sidorówka	68,7	42,7	45,6	6,6	97,0	19,8	84,2		1,4	75,0					1,3	2,2
29.	Udryn	64,2	44,0	43,3	5,4	93,7	22,0	83,9		3,6	70,8					2,7	2,4
30.	Udziejek	70,2	44,2	40,3	10,6	60,0	13,0	90,0		3,5	80,0					3,0	0,8
31.	Wołowina	62,8	43,5	43,2	13,0	74,6	19,1	67,8		2,6	63,0					2,5	-
	Gromada Chmielówka Stara																
32.	Chmielówka Stara	70,6	35,6	39,8	17,8	66,5	11,0	63,2		5,8	49,6					2,2	1,7
33.	Góra	59,3	42,2	44,4	15,3	67,1	23,7	75,9		2,6	64,8					1,7	2,0
34.	Korobiec	63,9	40,0	42,7	13,0	64,5	21,0	98,3		0,7	75,0					0,4	3,6
35.	Korkliny	68,3	47,7	37,4	12,9	69,2	13,1	81,6		1,7					79,1	3,9	1,6
36.	Słupie	63,2	32,2	35,7	19,9	73,0	15,4	88,7		2,8				39,5		0,3	3,6
37.	Sokołowo	66,4	44,2	42,9	11,0	71,5	20,4	88,9		1,9	48,6					0,8	2,2
38.	Taciewo	63,8	43,1	42,2	11,8	76,2	22,3	73,2		0,5	59,5					1,1	0,9
39.	Turówka	59,6	41,9	42,8	13,0	65,4	22,6	80,2		4,3				45,1		1,5	2,4
	Gromada Nowa Wieś																
40.	Lipniak	63,0	45,8	39,8	7,2	100,0	20,8	81,9		1,0		83,8				5,8	2,1
41.	Mała Huta	66,4	48,1	35,0	20,0	77,0	8,1	64,2		0,6	82,0					4,8	0,2
42.	Nowa Wieś	56,9	43,0	41,1	12,3	68,3	24,6	52,8		2,3	52,2					4,3	2,1
43.	Okuniewiec	63,4	50,9	32,0	15,0	69,4	21,6	51,7		1,0	64,4					5,1	2,6
44.	Osinki	60,7	45,5	37,3	11,8	69,7	20,7	66,6		1,9	56,8					4,6	2,9
	Gromada Pawłówka Nowa																
45.	Iwaniszki	55,9	47,0	46,6	13,7	62,3	12,9	60,0		7,6				59,1		0,9	0,5
46.	Kruszki	58,6	41,5	47,9	14,9	76,5	23,5	76,7		1,2	52,6					1,8	3,5
47.	Łanowicze	69,1	44,1	46,7	11,6	65,5	15,1	84,2		3,1	36,1					1,5	0,1
48.	Łanowicze Małe	68,7	35,9	45,9	16,5	65,5	9,6	64,5		2,1	85,7					3,1	
49.	Malesowizna	60,9	39,4	43,1	11,6	75,3	21,0	89,2		2,2	79,0					1,4	2,4
50.	Morgi	68,8	43,4	43,1	8,7	73,1	20,8	73,5		1,5	52,5					0,1	0,7
51.	Okragłe	66,2	44,6	42,9	9,7	89,8	17,1	80,0		2,3	89,3					5,2	
52.	Pawłówka Nowa	69,2	42,1	40,0	13,1	73,1	15,2	81,7		2,3	61,3					1,6	1,4
53.	Pawłówka Stara	71,2	42,5	38,7	17,8	76,0	8,4	96,2		0,8	76,4					1,5	2,3
54.	Podwysokie	57,4	40,3	40,5	12,1	100,0	26,9	68,2		1,1	52,4					5,6	
55.	Śmieciuchówka	55,7	43,5	47,3	14,7	61,1	23,1	63,6		5,1	60,0					2,5	2,8
56.	Zarzecze Jelenie	66,8	44,7	41,4	11,4	77,7	17,2	91,8		1,1	85,7					3,5	

Tabela 6 - c.d.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Gromada Prudziński																	
57.	Biała Woda	59,0	46,9	41,5	9,3	73,0	24,2	-	65,3	1,9	76,0					5,1	2,2
58.	Prudziński	59,2	48,0	39,0	13,2	72,0	22,8	50,2		2,3	76,0					2,6	2,2
59.	Suchodoły	65,3	48,7	43,2	10,4	73,0	19,4	57,0		2,5	77,0					2,2	2,6
60.	Szwajcaria	69,1	47,0	38,9	11,1	64,0	13,8	-	65,0	0,5	58,0					5,9	2,9
61.	Żywa Woda	58,1	45,0	41,4	13,0	66,0	22,6	50,3		3,0	86,0					2,9	0,9
Gromada Smolniki																	
62.	Bondziszki	60,1	39,5	44,3	12,6	70,1	22,5	88,2		2,4	73,1					2,5	0,6
63.	Dzierwany	68,1	38,2	38,9	9,6	63,4	20,2	72,3		2,3	67,2					0,5	0,7
64.	Jodjoziory	53,5	44,2	42,2	11,2	64,4	28,8	55,5		1,7				52,1		3,9	2,7
65.	Kleszczówek	70,3	43,7	42,4	10,7	78,1	15,4	66,3		0,9	64,8					3,1	2,0
66.	Lizdejki	71,5	42,5	43,4	12,2	74,3	12,3	86,6		1,7	71,0					2,3	-
67.	Ługiele	58,6	33,7	48,7	10,5	66,2	27,5	52,1		2,9	51,8					1,2	2,9
68.	Postawełe	72,8	41,2	42,1	9,6	77,2	13,6	88,3		0,9	83,9					3,1	-
69.	Polimonie	71,0	50,8	38,1	13,7	77,8	11,3	83,3		1,0	48,1					2,9	2,6
70.	Poplin	67,7	39,4	46,2	11,0	78,4	16,3	54,0		2,2	55,5					2,8	2,3
71.	Soliny	73,7	38,7	43,6	15,0	58,1	10,4	85,9		5,8			83,8			0,1	2,9
72.	Smolniki	69,6	40,1	39,9	9,4	80,9	16,7	84,6		1,0	70,1					3,2	1,4
Gromada Żubryn																	
73.	Białorogi	61,5	44,6	46,0	12,9	63,2	22,5	65,0		1,1	55,5					3,5	3,3
74.	Bilwinowo	56,7	39,4	43,1	13,7	63,7	21,0	-	55,0	3,9	67,5					4,9	3,1
75.	Głęboki Rów	72,5	48,8	34,1	8,1	60,5	13,6	54,2		4,2	70,8					2,3	0,7
76.	Jasionowo	73,2	41,2	48,1	13,6	84,5	8,1	60,4		1,5	93,7					1,8	2,2
77.	Leszczewo	80,3	34,8	41,6	10,8	71,2	6,9	63,8		1,0	90,8					1,4	0,6
78.	Rychtyn	71,7	41,3	48,9	10,7	74,4	12,9	87,1		2,7	78,5					2,0	2,2
79.	Węgielnia	62,5	37,0	39,4	10,3	75,1	20,2	-	51,6	0,6	73,8					5,9	2,5
80.	Zaleszowice	89,1	39,0	53,1	6,9	69,7	2,2	74,4		-	-					2,2	-
81.	Żubryn	74,6	42,3	46,3	10,9	76,7	11,3	71,0		1,1	73,1					2,4	0,9
gospodarstwa indywidualne miasta Suwałk																	
		55,8	50,0	30,6	30,7	86,3	9,7		56,5		1,4		58,2			2,7	3,4

* Suma poszczególnych grup upraw przekracza często 100%, ponieważ niektóre rośliny zaliczane są do dwóch grup np. buraki cukrowe do grupy okopowych i do grupy przemysłowych.

Kierunki użytkowania gruntów ornych w gospodarce państwowej

p.	Nazwa PGR, spółdzielni produkcyjnej i gromady	Zbożowe			okopowe			pastwne			przemysłowe			strączkowe	warzywa
		ogółem	z przewagą		ogółem	z przewagą		ogółem	z przewagą		ogółem	z przewagą			
			pszenica	żyto		owies	siemniaki		okopowe pastwne	wieloletnich		jednoroocznych	len		
1.	PGR Czerwonka - gromada Żubryn	64,9	32,1	32,1	9,5	51,9	19,7	32,1	3,5				66,6	1,9	1,5
2.	PGR Suwałki	43,1	51,2		14,6	58,2	45,0		69,9	0,5	100,0				3,5
	Gospodarstwo Mała Huta - gromada Nowa Wieś	44,6	44,8		22,7	39,7	28,3	100,0							6,6
3.	PGR Kleszczówek - gromada Smolniki	47,8	30,4		11,6	52,0	36,2		76,0	7,2			70,0		
4.	PGR Podgórze - gromada Chmielówka Stara	51,9	49,1		12,2	75,6	35,9	32,1		-	-		-	-	-
5.	Spółdzielnia Produkcyjna Koroblec - gromada Chmielówka Stara	90,6	38,6		-	-	2,7		100,0					6,7	

Przewaga owsa również zwykle nie jest duża.

Znaczniejsza przewaga żyta występuje we wsiach gromady Nowa Wieś /we wschodniej części omawianego terenu/, częściowo w gromadzie Prudzińskiej, na północ od miasta Suwałki i nielicznych wsiach innych gromad oraz na terenie miasta Suwałki.

Zdecydowana przewaga owsa wśród zbożowych /tab.6/ występuje prawie we wszystkich wsiach gromady Bachanowo /z wyjątkiem wsi Rutka/ oraz w kilku wsiach gromady Zubryn. Bliższe wyjaśnienie takiego rozmieszczenia zbóż wymaga jednak dokładniejszych badań.

Okopowe zajmują na badanym terenie bardzo różny odsetek powierzchni zasianej: 5,4% we wsi Udryn, gromada Jeleniewo do 20,0% we wsi Mała Huta, gromada Nowa Wieś. Najczęściej odsetek gruntów ornych zajętych przez okopowe wynosi 10-15% powierzchni zasiewów. W grupie tej przeważają zdecydowanie ziemniaki. Korzystnym zjawiskiem, wprawdzie w nielicznych wsiach, jest dość duży odsetek okopowych pastewnych - głównie buraków pastewnych. Największy odsetek zajmują okopowe w gospodarstwach indywidualnych na obszarze miasta Suwałki - 30,7%. Tu również przeważają ziemniaki.

Odsetek pastewnych waha się w granicach od 2,2% we wsi Zaleszczewo - gromada Zubryn do 28,8% we wsi Jodjoziory w gromadzie Suwałki. W 20 spośród 31 zbadanych wsi pastewne zajmują ponad 20% powierzchni zasiewów. Z upraw tej grupy przeważają wieloletnie - głównie koniczyna. W nielicznych wsiach na glebach słabszych występuje albo przewaga jednorocznych /głównie seradeli/ albo też równowaga wieloletnich z jednorocznymi.

W Państwowych Gospodarstwach Rolnych /tabela 7/ odsetek powierzchni obsianej zbożami w poszczególnych gospodarstwach waha się od 41,1 - w PGR Suwałki do 64,9% w PGR Czerwonka. W PGR Podgórze przeważa żyto - 49,1%. W PGR Czerwonka żyto i owies występują w równowadze - po 32,1%, w PGR Suwałki przeważa żyto - 51,2%, w gospodarstwie Mała Huta należącego do PGR Suwałki - przeważa pszenica - 44,8%. W PGR Kleszczówek pszenica zajmuje 30,4%, owies - 22,7%, żyto - 18,1%, ponadto stosunkowo znaczny udział zajmują tu mieszanki zbożowe: 19,7%.

Okopowe zajmują w gospodarce państwowej od 8,5 - 14,6% powierzchni zasiewów. Najwyższy odsetek okopowych z przewagą okopowych - pastewnych zanotowano w gospodarstwie Mała Huta - 22,7%. W pozostałych PGR przeważają ziemniaki. Jednakże poza PGR Podgórze, gdzie odsetek ich wynosi 75,6% przewaga ziemniaków nie jest tak duża jak w gospodarce indywidualnej, natomiast więcej uprawia się tu okopowych pastewnych.

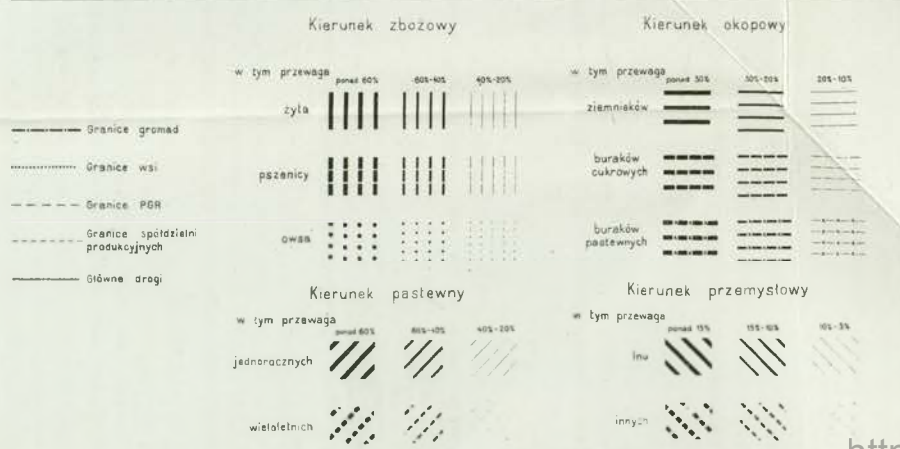
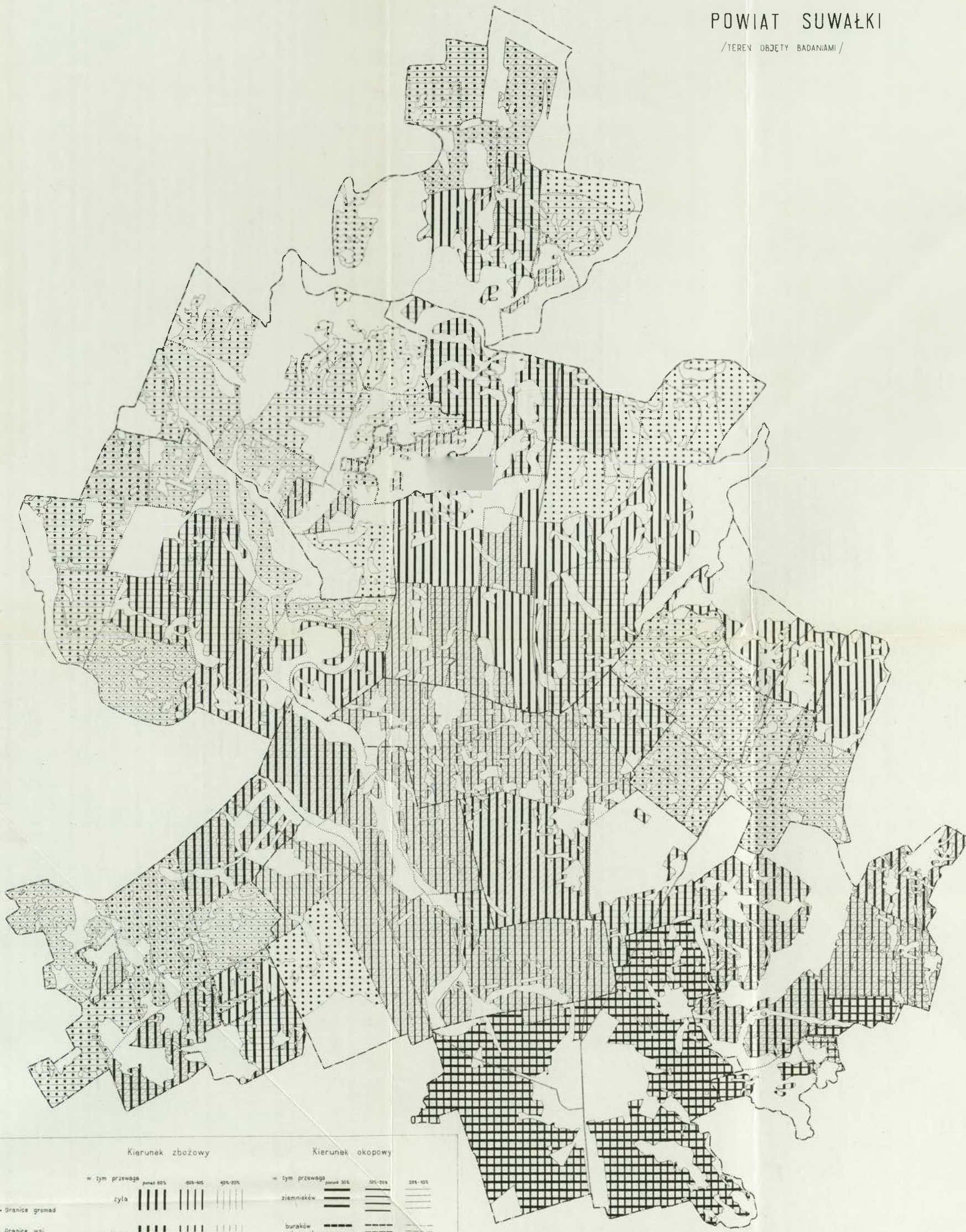
W przeciwieństwie do gospodarki chłopskiej duży odsetek powierzchni zasianej zajmują w PGR pastewne. Najniższy odsetek pastewnych stwierdzono w PGR Czerwonka - 19,7%. W pozostałych: PGR Suwałki - 45%, w gospodarstwie Mała Huta - 28,3%, PGR Kleszczówek - 36,2% i PGR Podgórze - 35,9%. W PGR: Czerwonka i Mała Huta przeważa koniczyna, w PGR Suwałki i Kleszczówek - seradela.

Grupa roślin przemysłowych nie odgrywa na badanym terenie większej roli, a odsetek zajmowanej przez nie powierzchni zasianej zarówno w gospodarce chłopskiej jak i państwowej jest niewielki. Największy odsetek występuje we wsiach Turówka Stara - gromada Bród Nowy - 8% oraz we wsi Iwaniszki - gromada Pawłówka Nowa - 7,6%. Przeważają tu tytoń lub oleiste.

KIERUNKI UŻYTKOWANIA GRUNTÓW ORNYCH

POWIAT SUWAŁKI

/TEREN OBJĘTY BADAANIAMI/

W pozostałych wsiach rośliny przemysłowe zajmują poniżej 5%. Największe tereny zajmuje len a tylko w nielicznych wsiach konopie - np. we wsi Lipniak - gromada Nowa Wieś, we wsiach Czarnakowizna i Krzywólka - gromada Bród Nowy, we wsi Kazimierówka - gromada Jeleniewo. W gospodarce państwowej tylko w PGR Kleszczówek grupa przemysłowych zajmuje 7,2%. Przeważają rośliny oleiste.

Na podstawie analizy struktury zasiewów można ogólnie przyjąć, że na opracowanym terenie dominuje kierunek wybitnie zbożowy z przewagą żyta /powyżej 40%/ lub owsa /również powyżej 40%/ /ryc.2/. Bardzo często występuje równowaga obydwu zbóż. W wielu wsiach np. Polimoniach, Postawelach, Solinach, Lizdejkach - w gromadzie Smolniki, Jesionowie, Głębokim Rowie, Leszczewie, Zaleszczewie, Żubrynie - w gromadzie Żukryn, Czajewszczyźnie - w gromadzie Jeleniewo i innych zbożowe zajmują powyżej 70%. Na 81 wsi tylko w 17 wsiach zboża zajmują poniżej 60% powierzchni gruntów ornych, a i w tych odsetek zbóż jest wysoki od 55,7 do 59,6%.

W niektórych wsiach, gdzie zbożowe zajmują poniżej 60%, okopowe 10-20%, pastewne zaś powyżej 20% - można powiedzieć, że panuje tu kierunek zbożowo-pastewny, /tabela 8/.

Jedynie na terenie gospodarstw obszaru miasta Suwałki można mówić o kierunku zbożowo-okopowym /żytnio-ziemniaczanym/. Zbożowe zajmują tam 55,8%, a okopowe 30,7%. Są to głównie drobne gospodarstwa o charakterze pomocniczym, należące do osób pracujących w przemyśle, handlu itp., nastawione głównie na zaspakajanie własnych potrzeb,

Kierunek użytkowania gruntów ornych w gospodarce państwowej przedstawia się następująco:

1. PGR Czerwonka - kierunek zbożowy - żyto i
gromada Żubryn owies w równowadze po 32,1%
2. PGR Suwałki - kierunek zbożowo-pastewny
z przewagą żyta i pastew-
nych jednorocznych
Gospodarstwo - kierunek zbożowo-okopowo-
Mała Huta pastewny z przewagą pszeni-
Gromada Nowa cy i pastewnych wieloletnich
Wieś
3. PGR Kleszczówek - kierunek zbożowo-pastewny
gromada Smol- z przewagą pszenicy i pa-
niki stewnych jednorocznych
4. PGR Podgórze - kierunek zbożowo-pastewny
gromada Chmie- z przewagą żyta i pastew-
łówka Stara nych wieloletnich
5. Spółdzielnia - kierunek wybitnie zbożowy
Produkcyjna z przewagą żyta
Korobiec
gromada Chmie-
łówka Stara

c/ Wyniki użytkowania gruntów ornych. Jak wykazują obserwacje terenowe oraz wywiady przeprowadzone z gospodarzami, na badanym terenie istnieje duża rozpiętość w zakresie uzyskiwanych plonów. Zależy ona nie tylko od warunków środowiska, ale i od sposobu oraz kierunku gospodarki, ilości rąk do pracy, kultury rolnej itp. Na całym terenie plony poszczególnych upraw z 1 ha wahają się w granicach:

żyto	6-17 q	ziemniaki	60-160 q
pszenica	6-15 q	buraki pastewne	180-250 q
owies	7-18 q	buraki cukrowe	150-200 q
jęczmień	8-20 q		

Przykłady udziału poszczególnych upraw
w ogólnej powierzchni zasiewów w niektórych wsiach

Nazwa wsi	Uprawy s zbożowe	Uprawy okopowe	Uprawy roślin pastewnych
Szeszupka	56,1% - z przewagą żyta	13,3% - z przewagą slemniaków	23,3% - z przewagą wieloletn.
Bród Nowy	58,7% " "	11,1% " "	21,3% " "
Potassnia	54,4% " "	12,1% " "	26,4% " "
Nowa Wieś	56,9% " "	12,3% " "	24,6% " "
Kruski	58,6% " " owsa	14,9% " "	23,5% " "
Podwyżskie	57,4% " " owsa 40,5% żyta 40,3%	12,1% " "	26,9% " "
Jodjosiory	53,5% " żyta	11,2% " "	28,8% " "
Zuglele	58,6% " " owsa	10,5% " "	27,5% " "
Bachanowo	55,9% " "	10,5% " "	30,4% " "

Niskie plony w większości gospodarstw chłopskich na badanym terenie często są wynikiem mało urodzajnych gleb, słabego nawożenia, nieraz brakiem dostatecznej pielęgnacji a także nieterminowym sprzętem wynikającym z dużego spiętrzenia prac w okresie zbiorów, przy jednoczesnym braku rąk do pracy. Dotyczy to również i gospodarki państwowej, poza gospodarstwem Mała Huta, gdzie utrzymują się plony wyższe. Na ogół wyższe plony otrzymuje się ze zbóż jarych, aniżeli ozimych.

4. Użytki zielone /łąki i pastwiska/

Odsetek użytków zielonych a zwłaszcza łąk na badanym terenie jest niski. Odsetek pastwisk wynosi 14,7%. Jest to ilość dla rozwoju hodowli niewystarczająca. Na podstawie obserwacji terenowych wyróżniono na badanym obszarze 3 typy użytków zielonych a mianowicie:

1. bagienne i pobagienne - występujące na glebach torfowych w licznych zagłębieniach bezodpływowych oraz przy jeziorach. Do łąk tego typu częściowo należą również łąki i pastwiska w dolinie rzeki Czarnej Hańczy i Szeszupki.
2. łąki i pastwiska grondowe - występują w rozproszonym w suchszych obniżeniach śródpolnych i na niższych częściach zboczy /popławy/.
3. łąki zalewowe - zajmują część doliny Czarnej Hańczy i Szeszupki.

Większość obszarów użytków zielonych wymaga uregulowania stosunków wodnych jak np. łąki w dolinie Czarnej Hańczy, kompleksy użytków zielonych na terenie gromad Chmielówka Stara, Jeleniewo, nowa Wieś itd.

W związku z nieuregulowanymi stosunkami wodnymi łąki te są na ogół zakwaszone i porosłe turzycami. Użyźniane są w zasadzie w sposób naturalny - spływy z lasów lub pól. Nieliczni gospodarze podsiewają łąki nawozami mineralnymi. Mała jest wobec tego i wydajność. Przeciętnie otrzymuje się 10-15 q siana z 1 ha. Bardzo mało jest łąk dwukośnych, przeważa zdecydowanie użytkowanie przemienne. Bardzo często można było zaobserwować duże zachwaszczenie łąk. W jeszcze gorszym stanie są pastwiska.

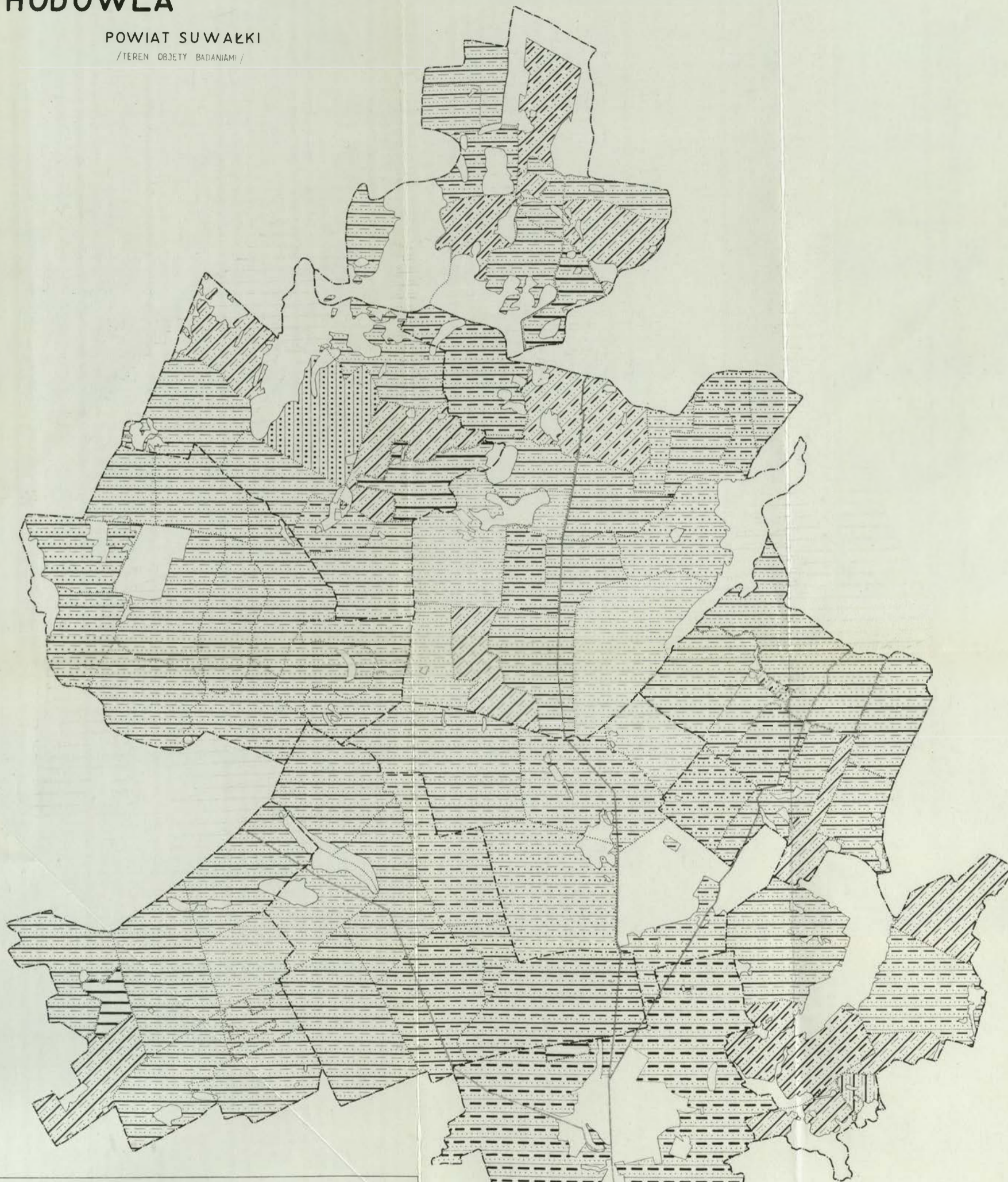
Niekorzystne zarówno dla łąk jak i dla pastwisk jest wkraczanie na te obszary roślinności krzaczastej, co zmniejsza areał użytkowania i bardzo utrudnia sprzęt siana. Ponadto spotyka się tu wiele dołów potorfowych wypełnionych wodą, które również utrudniają eksploatację łąk i pastwisk. Niektóre pastwiska są zbyt daleko położone od wsi. Jak wykazały obserwacje, z powodu dużej odległości do pastwisk ludność wycina pobliskie lasy rozszerzając w ten sposób obszar pastwisk, a najczęściej półniewyżytków. Jest to zjawisko niekorzystne, zwłaszcza na stokach, gdzie prowadzi do erozji zboczy. W rezultacie uzyskane pastwisko jest bardzo ubogie i wykorzystywane tylko przez krótki okres w ciągu roku. Ujemne skutki niewłaściwej gospodarki zaobserwowano zwłaszcza w gromadach Jeleniewo, Nowa Wieś, Smolniki. Wydaje się, że wobec braku wartościowych pastwisk naturalnych korzystniej byłoby zakładać pastwiska sztuczne na trudnych do uprawy gruntach ornych, których tu nie brak. Ograniczyłoby to stosowanie ugorów, które według relacji gospodarzy są niezbędne jako pastwiska w okresie przedźniwym.

Nieco korzystniej przedstawiają się użytki zielone w gospodarce państwowej. Odsetek łąk jest

HODOWLA

POWIAT SUWAŃKI

/TEREN OBJEKTÓW BADAŃ/

Struktura hodowli

Obsada inwentarza

— — — — —	granice gromad	końce	pow. 60%	60% - 40%	40% - 20%	— < 60 % 100% U.R.
.....	granice wsi	bydło	pow. 60%	60% - 40%	40% - 20%	/ 60-80 "
— — — — —	granice PGR	trzoda chlewna	pow. 50%	50% - 30%	20% - 10%	> 80 "
— — — — —	granice spółdzielni produkcyjnych	owce	pow. 10%			
— — — — —	główne drogi					

tu wyższy i łąki są lepiej zagospodarowane. Niektóre kompleksy łąkowe są zmeliorowane, nawożone lub podsiewane. Łąki koszone są dwukrotnie, wydajność w stosunku do łąk indywidualnych jest wyższa np. w PGR Podgórze uzyskuje się 30 q z ha, w Czerwonce 36 q z ha, w gospodarstwie Mała Huta wydajność sięga 50 q z ha. Niższa - 20 q z ha - jest wydajność łąk w PGR Kleszczówek.

5. Hodowla zwierząt gospodarskich

Dane dotyczące pogłowia zwierząt w gospodarce indywidualnej ilustruje tabela 9, w gospodarce państwowej - tabela 10. Widać tu także duże zróżnicowanie obsady inwentarza dla poszczególnych wsi /ryc.3/. Waha się ona w granicach od 24,6 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych we wsi Kuków Polwark - gromada Bród Nowy, do 81,7 sztuk we wsi Błaskowizna - gromada Bachanowo. Jeszcze większe zróżnicowanie pod względem obsady inwentarza występuje w PGR. W PGR Kleszczówek przypada na 100 ha 24,1 sztuk dużych, w gospodarstwie Mała Huta 104,0 sztuki duże na 100 ha. Niską stosunkowo obsadę inwentarza /tylko 14 wsi posiada powyżej 60 sztuk dużych na 100 ha/ tłumaczyć można niedostatkiem bazy paszowej. Otrzymywanie małych ilości obornika z kolei odbija się ujemnie na gospodarce rolnej.

Również struktura hodowli nie jest zbyt korzystna. Poważny odsetek w strukturze hodowli w poszczególnych wsiach zajmują konie, przeważnie 30-40% sztuk przeliczeniowych. Największą obsadę koni, bo aż 61,2% posiada wieś Błaskowizna w gromadzie Bachanowo. Tę wysoką obsadę koni tłumaczą gospodarze ciężkimi do uprawy glebami i w wielu przypadkach wielkością gospodarstw. Jednakże w pełni zatrudnia się konie tylko w okresie wczesnowiosennym i jesienią.

Utrzymanie zaś koni pochłania znaczną część pasz jaką dysponuje gospodarstwo.

Odsetek bydła rogatego w strukturze hodowli waha się w granicach od 28,6% we wsi Błaskowizna w gromadzie Bachanowo do 50,7% we wsi Słupie w gromadzie Chmielówka Stara. Przeważają /w 66 wsiach/ odsetki w przedziale 40-60%. W hodowli bydła występują rasy mieszane, czerwona polska oraz nizinne czarno-białe /holenderki/. Kierunek użytkowy głównie mleczny. Wydajność mleka od jednej krowy waha się w granicach 1200-1800 l rocznie, ale zdarza się również wydajność niższa - 900 l rocznie. Najwyższe wydajności sięgają sporadycznie 2200 l rocznie.

Udział trzody chlewnej utrzymuje się najczęściej w granicach 10-20%, a tylko w niewielu wsiach przekracza 20%. Występują tu rasy biała, ostroucha i biała zwisłoucha, z przewagą pierwszej. Typ użytkowy - słoninowy.

Udział owiec w strukturze stada jest niski, nie przekracza nigdzie 10%. Owce są bodowane na użytek własny 2-3 sztuk na gospodarstwo. Najpopularniejsze są wrzosówki.

Korzystnym zjawiskiem wydaje się hodowla dość dużych ilości drobiu, głównie gęsi /słynna gęś suwalska/, na rozwój której wpływa w pewnym stopniu tuczarnia w Suwałkach.

Wśród PGR najlepiej pod względem hodowli prowadzone jest gospodarstwo Mała Huta, najsłabiej zaś PGR Kleszczówek. Struktura hodowli jest tu także zróżnicowana. W gospodarce państwowej przeważa udział bydła rogatego. Występuje tu głównie rasa czerwona polska. Wydajność krów w stosunku do gospodarki indywidualnej jest wyższa i sięga 2800 l rocznie. Udział trzody chlewnej waha się od 5% sztuk przeliczeniowych w PGR Czer-

Obsada inwentarska i struktura hodowli
w gospodarstwach indywidualnych

Lp.	Nazwa gromady i wsi	Ogółem szt. du- żych na 100 ha użytków rolnych	Ogółem sztuk dużych	Udział % grup w sztukach dużych			
				konie	bydło rogate	trzoda dłusna	owce
1	2	2	3	4	5	6	7
Gromada Bachanowo							
1.	Bachanowo	46,2	111,5	34,1	42,6	18,1	5,2
2.	Błaskowizna	81,7	253,2	61,2	28,6	6,2	4,0
3.	Hańcza	55,0	189,3	35,4	43,4	18,0	3,2
4.	Lopuchowo	47,6	133,9	35,0	44,7	15,6	3,7
5.	Przełomka	62,5	98,3	31,6	45,9	17,3	6,1
6.	Rutka	37,1	105,2	39,1	39,1	17,1	4,7
7.	Szeszupka	47,3	54,4	39,0	39,0	20,3	3,7
8.	Wodзилki	60,5	182,8	37,1	40,5	17,4	6,0
Gromada Bród Nowy							
9.	Bród Nowy	43,5	148,7	32,7	43,0	20,7	3,6
10.	Bród Stary	39,2	57,8	40,3	42,2	15,8	1,7
11.	Czarnakowizna	50,6	163,7	36,5	40,5	19,4	3,6
12.	Krzywólka	59,2	350,3	33,1	41,4	24,6	0,9
13.	Kuków Folwark	24,6	122,5	34,2	45,7	15,5	4,7
14.	Osowa	48,0	171,4	36,8	42,3	16,9	4,0
15.	Potasznia	39,9	199,8	36,6	39,3	20,6	3,5
16.	Turówka Stara	48,6	85,4	37,3	39,5	19,7	3,5
Gromada Chmielówka Stara							
17.	Chmielówka Stara	53,3	289,5	38,4	42,9	15,2	3,5
18.	Bóra	57,7	173,4	36,8	43,7	15,5	4,0
19.	Korobiec	49,9	41,0	39,3	41,4	17,8	2,5
20.	Korkliny	40,4	138,7	38,8	41,7	15,2	4,3
21.	Słupie	66,5	231,4	35,0	50,7	12,2	2,1
22.	Sokołowo	34,4	92,9	38,8	40,8	16,1	4,3
23.	Taciewo	47,1	197,7	34,2	44,0	17,9	3,9
24.	Turówka Nowa	45,7	119,8	39,8	38,0	17,8	4,3

Tabela 9 - c.d.

1	2	3	4	5	6	7	8
	Gromada Jeleniewo						
25.	Czajewszczyzna	35,0	46,7	35,2	46,6	13,5	4,7
26.	Czerwone Bagno	59,4	62,9	36,5	39,6	19,3	4,6
27.	Gulbieniszki	63,4	156,7	36,5	37,6	21,4	4,5
28.	Hultajewo	39,8	85,7	38,2	40,1	17,1	4,6
29.	Ignatówka	40,0	52,4	36,5	38,5	21,2	3,8
30.	Jeleniewo	54,0	288,3	33,0	43,0	19,8	4,2
31.	Kazimierówka	51,9	54,0	27,7	44,5	22,2	5,6
32.	Krzemianka	63,4	132,7	37,1	41,3	14,2	7,4
33.	Ścibowo	49,7	53,3	41,5	35,8	18,9	3,8
34.	Sidorówka	47,3	151,7	36,8	41,4	17,8	4,0
35.	Sumowo	46,2	65,7	40,9	35,6	20,3	3,2
36.	Szurpily	54,1	255,8	38,4	36,1	19,6	5,9
37.	Udryn	56,5	172,8	45,6	30,4	19,5	4,5
38.	Udziejek	43,3	184,5	31,5	41,3	22,3	4,9
39.	Wołownia	55,2	345,0	37,3	37,9	19,6	5,2
	Gromada Nowa Wieś						
40.	Lipniak	61,5	145,2	38,8	42,9	16,0	2,3
41.	Mała Huta	61,8	75,4	33,3	48,0	18,7	-
42.	Nowa Wieś	42,1	271,8	35,1	38,0	23,6	3,3
43.	Okuniewiec	60,8	282,8	30,8	45,2	21,2	2,8
44.	Osinki	40,9	221,8	37,8	42,8	17,1	2,3
	Gromada Pawłówka Nowa						
45.	Podwysokie	54,7	107,3	34,6	42,0	17,2	6,2
46.	Iwaniszki	53,1	101,3	36,3	47,2	14,6	1,9
47.	Okragłe	48,1	121,5	33,6	44,2	16,5	5,7
48.	Kruszki	52,3	136,3	34,3	43,1	18,9	3,7
49.	Śmieciuchówka	50,0	235,8	36,9	43,4	15,5	4,2
50.	Morgi	39,9	155,0	38,5	42,2	14,8	4,5
51.	Pawłówka Nowa	46,7	161,3	36,0	45,2	15,8	3,0
52.	Malesowizna	36,0	140,2	37,1	42,2	16,4	4,3
53.	Pawłówka Stara	57,9	166,3	32,5	45,1	18,8	3,6
54.	Zarzące Jelenia	42,8	77,1	38,9	41,6	15,6	3,9
55.	Lanowicze Małe	56,7	120,2	40,5	42,8	13,4	3,3
56.	Lanowicze	40,8	114,2	42,8	41,7	13,0	2,5

Tabela 9 - c.d.

1	2	3	4	5	6	7	8
	Gromada Prudziszki						
57.	Biała Woda	35,0	785,0	41,6	36,6	17,8	4,0
58.	Prudziszki	55,0	467,3	33,7	39,8	22,3	4,2
59.	Suchodoły	44,0	212,1	38,7	37,7	18,8	5,2
60.	Szwajcaria	59,0	212,2	29,9	39,8	25,4	5,2
61.	Żywa Woda	51,1	245,8	35,3	42,4	17,5	4,8
	Gromada Smolniki						
62.	Bondziszki	62,2	171,9	33,7	41,2	20,4	4,7
63.	Dzierwany	48,4	93,6	32,2	46,8	16,0	5,0
64.	Jodjoziory	63,3	55,5	30,9	45,5	18,2	5,4
65.	Kleszczówek	58,5	81,8	31,8	44,6	19,9	3,7
66.	Lizdejki	79,4	63,9	32,6	45,3	19,0	3,1
67.	Ługiele	55,5	135,4	28,5	44,6	21,6	5,3
68.	Postawełe	54,9	134,7	37,0	42,5	15,3	5,2
69.	Polimonie	47,9	66,3	37,8	46,9	10,8	4,5
70.	Poplin	52,3	77,4	31,2	45,4	16,9	6,5
71.	Soliny	59,7	82,9	37,3	42,2	15,7	4,8
72.	Smolniki	63,9	141,9	27,5	45,0	22,6	4,9
	Gromada Żubryn						
73.	Białorogi	44,7	130,0	40,8	33,9	23,5	1,8
74.	Bilwinowo	41,9	152,0	36,8	42,8	17,8	2,6
75.	Głęboki Rów	51,4	96,1	36,4	43,8	16,7	3,1
76.	Jesionowo	47,8	79,1	38,0	42,8	16,7	2,5
77.	Leszczewo	42,8	171,8	37,4	42,2	15,7	4,7
78.	Rychtyn	54,9	90,3	37,8	40,0	17,8	4,4
79.	Węgielnia	65,9	97,1	37,5	43,6	14,6	4,3
80.	Zaleszczewo	68,5	17,5	47,0	29,5	23,5	-
81.	Żubryn	47,0	108,9	33,9	40,4	22,1	3,6
	Gospodarstwa indywidualne miasta Suwałk	56,2	1121,4	32,6	36,6	30,2	0,6

Obsada inwentarza i struktura hodowli
w gospodarce państwowej

Lp.	Nazwa PGR, spółdzielni produkcyjnej i gromady	Obsada inwentarza w sztukach dużych na 100 ha użytków rolnych	Ogółem sztuk dużych	Udział % poszczególnych grup w sztukach dużych			
				konie	bydło rogate	trzoda chlewna	owce
1.	PGR Podgórze - gromada Chmielówka Stara	38,5	43,16	18,6	81,4	-	-
2.	PGR Suwałki	28,1	13,5	17,8	82,2	-	-
	Gospodarstwo Mała Huta - gromada Nowa Wieś	104,0	49,1	28,6	53,1	18,3	-
3.	PGR Kleszczówek - gromada Smolniki	24,1	78,5	27,0	61,2	11,8	-
4.	PGR Czerwonka - gromada Żubryn	29,6	178,7	21,6	52,3	5,0	21,0
5.	Spółdzielnia Produkcyjna Korobiec gromada Chmielówka Stara	33,0	41,0	39,0	40,2	17,4	3,4

wonka, do 18,3% w gospodarstwie Mała Huta. PGR Podgórze i Suwałki nie prowadziły hodowli trzody chlewnej w ogóle. Hodowlę owiec prowadzi tylko PGR Czerwonka, gdzie obsada ich stanowi 21,0% sztuk przeliczeniowych. Są to wrzosówki typu kozuchowego.

C. Lasy

Na opracowanym terenie występuje kilka większych kompleksów lasów państwowych. Leżą one w gromadach: Smolniki, Nowa Wieś, Prudziński, Pawłówka Nowa. W drzewostanie lasów państwowych występuje głównie sosna i świerk z niewielką domieszką dębu i brzozy. Przeważają drzewostany bliskorębne i rębne, a w kompleksie lasów w gromadzie Nowa Wieś znaczne powierzchnie zajmuje również starodrzew. Na ogół drzewostany są zniszczone przez rabunkową gospodarkę człowieka jak również przez wiatry. Runo i podszycie jest dość obfite. Praca leśników na tym terenie napotyka na duże trudności przede wszystkim z braku siły roboczej, tak że doprowadzenie lasów do pełnej produktywności wymaga dużego nakładu. Utrudniają także pracę surowe warunki klimatyczne, np. częste wymarzanie młodych sadzonek wymaga parokrotnego ich uzupełniania.

Najbardziej zalesioną gromadą są Suwałki, gdzie oprócz lasów państwowych znajduje się wiele lasów prywatnych - wieś Dzierwany, Ługiele.

Ze względu na słabe piaszczyste gleby na badanym terenie zostały zalesione znaczne powierzchnie. Dotyczy to głównie gromady Bachanowo, gdzie w północnej części również zalesiono obszary gleb słabych kamienistych /wieś Łopuchowo - ,

39,4% powierzchni ogólnej wsi, Przełomka 12,6% powierzchni ogólnej wsi/. Dla ułatwienia prywatnym gospodarzom prowadzenia racjonalnej gospodarki leśnej, administracja leśna dostarcza sadzonki, a także służy im radą i pomocą. Podjęto też słuszną jak wydaje się akcję zalesiania największych gleb nieleśnych.

D. Wody

Występujące tu jeziora możnaby zaliczyć do kilku typów przyrodniczych. Przeważają jeziora oligotroficzne - zeutrofizowane /Okunin, Hańcza, Szurpiły, Szelment Duży/ o typie sielawowo-siejowym. Druga grupa to jeziora autotroficzne - leszczowo-szczupakowe. Należą tu jeziora: Czarne, Krzywe, Koleśne, Osinki.

Do jezior dystroficznych należą małe jeziorzeczka, często zarastające, rozrzucone po całym terenie.

Dla wprowadzenia racjonalnej gospodarki część jezior /zwłaszcza większe/ przekazano administracji leśnej. W roku 1958 jeziora te zarzabiono gatunkami ryb stosownie według typów jezior i zabroniono połowów na okres trzech lat.

W pozostałych jeziorach /własność prywatna/ połowy są bardzo niskie. Dla przykładu można podać, że np. w roku 1958 na jeziorze Szurpiły uzyskano 9-10 kg ryb z ha.

Głównymi rzekami na tym terenie są: Czarna Hańcza i Szeszupa. Czarna Hańcza wymaga regulacji, która wpłynęłaby korzystnie na wydajność zabagnionych obecnie łąk leżących w jej dolinie.

E. Nieużytki

W gospodarce indywidualnej nieużytki zajmują na badanym terenie od 0,8% ogólnego obszaru we wsi Nowa Wieś - gromada Nowa Wieś, do 20% we wsi Gulbieniszki w gromadzie Jeleniewo. Do tej grupy zaliczone przede wszystkim bagna, topieliska, krawędzie i stoki o bardzo ostrych spadkach, kamieniska i wierzchołki wzniesień z dużą ilością głazów i żwirów. W wielu przypadkach zaliczono do nieużytków również tereny częściowo użytkowane, które przy pewnym nakładzie pracy możnaby zalesić, względnie założyć na nich pastwiska. Zaliczono tu także obszary wylesione poprzez rabunkową gospodarkę, na terenie których na skutek erozji nastąpiło zdegradowanie gleb.

Na terenie PGR nieużytki zajmują od 4% ogólnej powierzchni w PGR Suwałki /łącznie z gospodarstwem Mała Huta/ do 13,5% w PGR Kleszczówek w gromadzie Smolniki. Oprócz właściwych nieużytków zaliczono tu także - podobnie jak w gospodarce indywidualnej - okresowo użytkowane obszary zabagnionych pastwisk oraz obszary zniszczone przez erozję.

F. Osadnictwo

Poza miastem Suwałki na badanym obszarze występuje wyłącznie osadnictwo wiejskie. Typ funkcjonalny wsi związany jest z układem pól. Obok osadnictwa rozproszonego występującego w gromadzie Żubryn oraz w części zachodniej gromady Bachanowo i części północnej gromady Prudziszki znajduje się tu także osadnictwo skupione - głównie w zachodniej części opracowa-

nego terenu. Wśród tych ostatnich najczęściej spotyka się wsie o charakterze rzędówek o zabudowaniach luźnych i zwykle po jednej stronie drogi - np. wsie Łanowicze, Błaskowizna, Bachanowo.

Zarówno domy mieszkalne jak i zabudowania gospodarcze zbudowane są przeważnie z drewna, częściowo też z kamienia lub gliny. Dachy są kryte słomą. W okresie badań można było zaobserwować jeszcze ślady zniszczeń wojennych. Wiele zagród, zwłaszcza gospodarstw opuszczonych, ulega niszczeniu na skutek braku konserwacji.

Miasto Suwałki spełnia głównie funkcje administracyjno-usługowe. Centralna część miasta jest zwarta, zabudowana domami od 1-3 kondygnacji. Domy - głównie z cegły - przeważnie są kryte blachą lub dachówką. Użytkowanie domów jest wielokierunkowe /mieszkania, zakłady rzemieślnicze, sklepy, magazyny i inne instytucje usługowe/. Na przedmieściach dominuje zabudowa 1 kondygnacyjowa, często drewniana, z zabudowaniami gospodarczymi.

Przemysł na omawianym terenie reprezentowany jest słabo i skupia się w mieście Suwałki. W okresie badań istniały tu następujące zakłady: tuczarnia drobiu, zakłady jajczarsko-drobiarskie, betoniarnia, kaflarnia, rozlewnia piwa, roszarnia lnu, zakłady masarskie, młyn.

Na badanym terenie, podobnie jak na całej Suwalszczyźnie, obserwuje się pewien ruch turystyczny. Brak jednak odpowiednich urządzeń dla zapewnienia noclegów, wyżywienia, a poza tym zły stan dróg i połączeń komunikacyjnych nie sprzyja rozwojowi turystyki w tym rejonie.

W n i o s k i

Badania terenowe nad użytkowaniem ziemi w powiecie suwalskim pozwoliły na zapoznanie się z dość specyficznym rodzajem gospodarki rolnej w najdalej na północy-wschód wysuniętej części kraju.

1. Badany obszar posiada niezłe na ogół gleby. Natomiast silnie rozwinięta rzeźba terenu, surowy klimat /różnice mikroklimatyczne, późne lub wczesne przymrozki/ stwarzają duże ryzyko uprawy niektórych roślin i ograniczają stosowanie poplonów. Krótki okres wegetacyjny poza spiętrzeniem prac polowych określa w pewnym stopniu następstwo uprawy roślin w systemie zmianowania, w szczególności zaś utrudnia zestaw ozimych bezpośrednio po okopowych. Stąd większe jest tu znaczenie jarych a zwłaszcza owsa, niż w innych częściach kraju. W sumie warunki naturalne tego obszaru są odpowiedniejsze dla uprawy okopowych, motylkowych i traw niż roślin zbożowych i większości przemysłowych.
2. Obszar badany jest nadmiernie wylesiony, w wyniku czego rozwijają się tu procesy erozyjne. W rezultacie szereg wzniesień i stromych zboczy przekształcono w prawie nieużytki.
3. W strukturze własnościowej dominuje gospodarka indywidualna drobnotowarowa. Przeważają gospodarstwa większe.
4. Wykorzystanie gruntów jest bardzo ekstensywne. W warunkach przyrodniczych Suwalszczyzny stosowanie ugorów, które zajmują 13,9% gruntów ornych, jest marnotrawstwem. O ekstensyw-

nej gospodarce świadczy również duża ilość odłogów szacowana przez władze powiatowe na kilka tysięcy hektarów. Należą one przeważnie do gospodarstw opuszczonych, których właściciele wyemigrowali na ziemię zachodnie zachowując własność dawnych gospodarstw, lecz nie prowadząc na nich żadnej gospodarki. W gospodarstwach indywidualnych stosuje się głównie nawożenie obornikiem, które nie jest dostateczne. Niskie jest zużycie nawozów sztucznych. W gospodarce państwowej większe jest nawożenie nawozami sztucznymi. Stopień mechanizacji prac jest niski, natomiast wysoki jest nakład pracy żywej. Nieliczne na tym terenie Państwowe Gospodarstwa Rolne cierpią na brak fachowców, złą organizację, brak siły roboczej. Rezultatem tego jest deficytowa gospodarka. Wyjątek stanowi gospodarstwo Mała Huta wyróżniająca się pod względem stosowanej agrotechniki i uzyskiwaniu wyższych plonów. Wyniki zarejestrowane w tym gospodarstwie dowodzą, że państwowa gospodarka rolna może na tym terenie uzyskiwać znacznie lepsze rezultaty i może być przykładem dla innych gospodarstw.

5. W strukturze zasiewów przeważają wybitnie zboża, które w 80% badanych wsi zajmują więcej niż 60% powierzchni w strukturze zasiewów. Dominuje tu kierunek wybitnie zbożowy z przewagą żyta lub owsa albo też równowagą obu tych zbóż. W pozostałych wsiach występuje kierunek zbożowo-pastewny z przewagą żyta lub owsa i pastewnych wieloletnich - głównie koniczyny.
6. Ogólnie niski poziom kultury rolnej w tych warunkach środowiska geograficznego odbija się ujemnie na wydajności z hektara. Plony

zbóż wahają się od 6-20 q z ha; ziemniaków 60-160 q z ha.

7. Gospodarka na użytkach zielonych jest bardzo słaba. Łąki zagospodarowane należą do rzadkości. Użytkowanie łąk jest głównie przemienne. Wiele pastwisk jest zdegradowanych.
8. W rezultacie słabej gospodarki na użytkach zielonych i niewielkiej ilości upraw pastwowych stosunkowo niewielka jest na tym terenie obsada hodowli, przeciętnie 40-60 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych. W strukturze obsady inwentarza jednak wysoki odsetek zajmują konie.
9. Gospodarka rybna we wszystkich zbiornikach wodnych jest słaba, a zwłaszcza dotyczy to zbiorników będących własnością prywatną.
10. Stan dróg mimo dużych ilości kamienia polnego, który mógłby służyć jako materiał na nawierzchnię, jest zły.
11. Zainwestowanie rozwijającej się na tym terenie turystyki, mimo dobrych warunków naturalnych, jest słabe.

Zakład Geografii Rolnictwa
Instytutu Geografii
Polskiej Akademii Nauk

L i t e r a t u r a

1. R.Gumiński: Meteorologia i klimatologia dla rolników. Warszawa 1951
2. Z.Kaczorowska: Klimat województwa białostockiego. "Dokumentacja Geograficzna" z.6, 1958.
3. A.Musierowicz: Gleboznawstwo szczegółowe. Warszawa 1953.
4. S.Pietkiewicz: Pojezierze Suwalszczyzny Zachodniej. Zarys morfologii lodowcowej. Warszawa 1928. "Przegląd Geograficzny" Nr 8.
5. M.Strzeński: Gleby województwa białostockiego. "Przegląd Geograficzny" t.XXIX, z.3, 1957.
6. Instrukcja szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi. Opracowanie zbiorowe. "Dokumentacja Geograficzna" z.2, Warszawa 1959/60.

Barbara MICHNIEWSKA-
SZCZEPKOWSKA

GOSPODARKA ROLNA

W STREFIE PODMIEJSKIEJ OLSZTYNA GROMADA DAJTKI

W ramach prac naukowych Katedry Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie w latach 1960/61 przeprowadzono badania nad szeregiem problemów wchodzących w zakres geografii rolnictwa. Terenem badań stał się obszar bezpośredniego wpływu miasta, w obrębie strefy podmiejskiej Olsztyna.

Celem badań było stwierdzenie w jakim stopniu sąsiedztwo 70-tysięcznego, uprzemysławiającego się obecnie miasta Olsztyna wpływa na gospodarkę rolną najbliższego zaplecza - powiatu olsztyńskiego. Ze względu na swe położenie i specjalnie dogodne warunki ekonomiczne a zwłaszcza dobre powiązania komunikacyjne z bliskim, chłonnym rynkiem /odpowiednie drogi i duża stonkowo częstotliwość kursowania środków lokomocji/, co zapewnia bezpośredni i łatwy zbył produktów rolnych, powiat olsztyński powinien być naturalnym zapleczem żywicielskim Olsztyna.

Chodzi tu głównie o zaspokojenie zapotrzebowania ludności na podstawowe artykuły codziennego spożycia jak mleko, warzywa, owoce, oraz ziemniaki /zwłaszcza wczesne/. Zapotrzebowanie to wzrośnie jeszcze w perspektywie planowego zwiększenia się ludności miasta do 100 tysięcy mieszkańców.

Wymienione płody rolne produkcji roślinnej i hodowlanej ze względu na ich charakter i potrzebę sprawnego oraz szybkiego transportu w stanie świeżym do miejskiego konsumenta, powinny być dostarczane w pierwszym rzędzie z obszaru produkcji rolnej otaczającego Olsztyn.

Wiąże się to zresztą z istniejącym, rolniczym charakterem gospodarki powiatu olsztyńskiego.

Na podstawie analizy bilansu produkcji rolnej powiatu w latach 1959-1960 można już obecnie stwierdzić, że jest ona w stanie pokryć zapotrzebowanie ludności Olsztyna na mleko i ziemniaki. Deficytową pozostaje nadal produkcja warzyw i owoców.

W dużej mierze, obok przyczyn natury ekonomicznej /wadliwa lokalizacja punktów skupu, niesprawny odbiór w okresie szczytu podaży, niestabilizowane ceny/ jest ona ograniczona nie-sprzyjającymi warunkami klimatycznymi a często nawet glebowymi.

Istniejąca tu jednak specyfika warunków środowiska geograficznego, stwarza wystarczającą podstawę do zwiększenia arealki użytków zielonych /przy uwzględnieniu większej ich pielęgnacji/ oraz do intensywniejszego rozwoju hodowli bydła mlecznego.

W jakim stopniu położenie gromady w centralnej części powiatu olsztyńskiego, w bezpośrednim sąsiedztwie wydzielonego obszaru miasta Ol-

¹ W ramach prac Katedry wykonano mapy dostaw do Olsztyna z terenu powiatu olsztyńskiego: mleka, ziemniaków oraz mięsa.

sztyna, a więc w strefie zasięgu wojewódzkiego miasta - wpływa na specyfikę jej gospodarki rolnej.

Powinno to znaleźć swe odbicie w poziomie intensyfikacji, w kierunkach i systemie rolnictwa strefy podmiejskiej a to z kolei w sposobach użytkowania ziemi, strukturze zasiewów, kierunku rozwoju produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz ich wydajności /5/.

Starano się to stwierdzić na podstawie zdjęcia terenowego użytkowania ziemi /w oparciu o instrukcję szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi Instytutu Geografii PAN z 1960 r./.

Pierwszą gromadą leżącą w strefie podmiejskiej Olsztyna, w której podjęto powyższe badania była gromada Dajtki, położona na zachód od Olsztyna².

Środowisko geograficzne

Podstawowe znaczenie dla produkcji rolnej mają takie elementy środowiska geograficznego jak rzeźba terenu, gleby i klimat. W gromadzie Dajtki nie zawsze stwarzają one sprzyjające warunki dla rozwoju rolnictwa. W każdym razie charakterystycznym pozostaje fakt słabego wykorzystania warunków naturalnych i często nieracjonalnej gospodarki człowieka, ograniczającej istniejące możliwości środowiska geograficznego.

² W latach 1959-1960 opracowano monografię rolniczą gromady Bartąg, która sąsiaduje od południa z wydzielonym obszarem miasta Olsztyna.

Obszar gromady Dajtki, analizowany na tle powiatu olsztyńskiego, położony jest w obrębie pojezierza olsztyńskiego wchodzącego w skład centralnej części jednostki fizjograficznej - Pojezierza Mazurskiego. Obejmuje on teren, w części południowej i zachodniej o łagodnie sfalowanej powierzchni, która w kierunku północnym i wschodnim przechodzi w formy bardziej pagórkowate. Zaznaczają się tu dość liczne ślady dolin pojeziernych, na dnie których występują gleby torfowe /6/. Rzeźba obszaru wykazuje więc większe zróżnicowanie w kierunku północnym i wschodnim. Deniwelacje terenu wzrastają również w tych kierunkach tj. ku jeziorom Krzywemu i Kartowskiemu oraz ku dolinie rzeki Łyny, gdzie notuje się większe spadki dochodzące do 20% /na brzegach jezior/.

Najwyższe wzniesienia występują w południowo-zachodniej części gromady: 120-145 m n.p.m. Obszary położone najniżej - 100-110 m n.p.m. - zajmują użytki zielone. Tu znajduje się najwyższy poziom wód gruntowych. Tereny te wymagają jeszcze uregulowania stosunków wodnych przez renowację urządzeń melioracyjnych.

Wyżej położone tereny zajmują grunty orne i lasy. Rzeźba nie stwarza tutaj specjalnych przeszkód w prowadzeniu mechanicznej uprawy roli. Bezpośredni wpływ na gospodarkę rolną mają przede wszystkim gleby i klimat.

Gleby występujące na obszarze gromady należą do najszlakszych z całego rejonu pojeziernego /12/. Przeważają utwory bielicowe lżejsze wytworzone z piasków akumulacji wodno-lodowcowej, słabogliniastych oraz z piasków zwałowych klasy IV i V. Tego rodzaju gleby użytkowane są pod grunty orne w znacznej części powierzchni gromady. O ich wartości rolniczej decyduje skład mechanicz-

ny i położenie na tle stosunków wodnych. Najgorsze odmiany tych gleb należą do piasków luźnych o słabym poziomie próchnicznym. Są to przeważnie żytńio-łubinowe klasy V i VI. Gleby typu bielcowego wymagają racjonalnego nawożenia szczególnie nawozami organicznymi oraz azotowymi, potasowymi i fosforowymi.

W zagłębieniach terenowych znajdują się małe kompleksy gleb o dość głębokim, ciemnym poziomie akumulacyjnym z dużą ilością części pyłowych i spławialnych /15/. Po zapewnieniu odpowiednich warunków wodnych tworzą one dobre środowisko, nawet dla dość wymagających gatunków warzyw. Gleby te należą do IV klasy gleb orných.

Bardzo słabe gleby na obszarze gromady porasta las. Poza wymienionymi, część gleb /mułowo-bagiennie/ powstała na podłożu wytworzonym z mad, piasków rzecznych, osadów jeziornych i torfów niskich /16/.

Na terenie wsi Łupstych występuje mały kompleks bielic na glinach i żwirach zwałowych /6/.

Ogólnie biorąc gleby gromady Dajtki można określić pod względem wykorzystania rolniczego jako żytńio-ziemniaczane.

Klimat gromady Dajtki cechuje podobnie jak klimat Pojezierza Mazurskiego duża zmienność zjawisk pogodowych, mniejsza insolacja w stosunku do innych regionów Polski, krótszy okres wegetacyjny, duża wilgotność powietrza, częste silne wiatry /3/.

Średnia roczna temperatura powietrza dla gromady według obserwacji stacji meteorologicznej na terenie Dajtek wynosi $+6,8^{\circ}\text{C}$. Średnia temperatura stycznia $-2,4^{\circ}\text{C}$, a lipca $+17,6^{\circ}\text{C}$. W odniesieniu do temperatur skrajnych zaobser-

wowano minimum dochodzące do $-30,6^{\circ}\text{C}$ /w Olsztynie w 1956 r. zaobserwowano najniższą temperaturę dochodzącą do $-35,9^{\circ}$ /. Maksymalną temperaturę zanotowano w lipcu 1959 r. $+35,9^{\circ}\text{C}$. /największa amplituda temperatur w styczniu 1956 r. wyniosła $36,9^{\circ}\text{C}$ /. Amplitudy temperatur podobnie jak temperatury przy powierzchni gruntu są niezwykle ważne dla upraw warzywniczych i sadowniczych, ponadto w zimie dla ozimin, łąk i pastwisk. Temperatura przy powierzchni gruntu wynosi średnio $+1,2^{\circ}\text{C}$ /badania prowadzono 8 lat/. Związane to jest między innymi z dużą ilością dni z przymrozkami. Dla całego Pojezierza Mazurskiego liczba dni z przymrozkami waha się od 130-140. W okresie wiosennym ostatnie przymrozki pojawiają się między 20-31 maja. Pierwsze przymrozki jesienne występują w pierwszej dekadzie października. Jest to jedną z przyczyn nieuprawiania w gromadzie poplonów, oraz późniejszego niż w powiatach południowo-zachodnich województwa olsztyńskiego rozpoczęcia prac polowych i późniejszych terminów zasiewów zbóż jarych. Późniejsze są również terminy rozpoczęcia żniw. Okres wegetacji na analizowanym obszarze skrócony jest od 2-3 tygodni w porównaniu do centralnej części Polski /3/.

Przeciętna ilość opadów w ciągu roku w okolicach Olsztyna wynosi około 600 mm, z czego 40% średniej rocznej wartości opadów przypada w miesiącach letnich: czerwcu, lipcu i sierpniu /średnia 103 mm/. Minimum opadów występuje w lutym i marcu /20-30 mm/. Maksymalną sumę opadu miesięcznego w badanym okresie zanotowano w lipcu 1960n - 193,4 mm. Nieregularność opadów w poszcze-

³ "Miesięczny wykaz spostrzeżeń meteorologicznych za lata 1952 do 1960" - Stacja I rzędu PIHM w Dajtkach.

gólnych latach⁴ i ich maksina w okresie prac polowych wpływa niekorzystnie na produkcję roślinną. Poważny niedobór wód opadowych w maju, tj. w czasie maksymalnego zapotrzebowania ze strony zbóż /45 mm opadów w gromadzie Dajtki na potrzebnych 112 mm/, jest zjawiskiem niepomyślnym dla rolnictwa /4/. Podobnie przedstawia się sytuacja z użytkami zielonymi. Dla okopowych rozkład opadów jest bardziej korzystny. Z zagadnieniem opadów związana jest również kwestia stosunków wodnych /wahania płytkich poziomów wód gruntowych i związane z nimi stopnie uwilgotnienia gleb zależne są od nasilenia opadów.

Podkreślić należy, że częstym zjawiskiem występującym w okresie przedwiośnia jest wielokrotne zanikanie pokrywy śnieżnej co wpływa szkodliwie na stan ozimin, łąk i pastwisk. Średni czas trwania pokrywy śnieżnej na terenie gromady wynosi 83 dni /średnie lat 1952-1960/.

Duża wilgotność względna powietrza /średnio 81%/ sprzyja uprawie kapustnych, niektórych warzyw korzeniowych jak marchew, pietruszka, seler, burak ćwikłowy oraz strączkowych, głównie grochu zielonego. Ponadto odpowiada ona kulturze pastwisk i łąk, z których można tu osiągnąć wyższe plony. Zwiększona wilgotność względna zmniejsza jednakże natężenie insolacji poprzez wchłanianie przez parę wodną znacznej ilości promieni słonecznych.

⁴ Sumy roczne opadów w gromadzie Dajtki wynosiły w poszczególnych latach: 1953 - 426,6 mm, 1956 - 703,5 mm, 1957 - 774,5 mm, 1959 - 488,3 mm, 1960 - 661,5 mm.

Wiatry o dużej prędkości z kierunków SW i NW nie są pomyślne dla wegetacji roślin /średnia prędkość 2-8 m/sek./ zwiększają ich transpirację i wysuszają glebę, powodują wywiewanie nieutrwalonego materiału glebowego oraz czynią szkody mechaniczne, szczególnie w sadach.

Wobec silnego uzależnienia gospodarki rolnej gromady Dajtki od środowiska, prowadzenie jej na tym terenie wymaga odpowiedniej znajomości miejscowych warunków zarówno klimatycznych jak glebowych i umiejętności właściwego ich wykorzystania przez rolnika.

Struktura agrarna

W skład gromady Dajtki, która obejmuje obszar 2318 ha wchodzi trzy wsie: Dajtki, Gronity i Łupstych. W strukturze agrarnej gospodarstw istnieją tu dwa układy społeczne: 1/gospodarka uspołeczniona i 2/ drobnictowarowa gospodarka chłopska. Pierwsza obejmuje obszar 980,79 ha stanowiąc 42,3% ogólnej powierzchni gromady. Przy tym zaznaczyć należy, że większość tej powierzchni bo 917,43 ha stanowią lasy /ogółem w obydwu układach zajmują one 43,4% powierzchni gromady/ Następną formą użytkowania ziemi w gospodarce uspołecznionej są łąki /45,48 ha/ a zaledwie 2,88 ha jest zajętych na grunty orne będące pod zasiewami. Pozostałe 15 ha stanowią nieużytki. W gromadzie Dajtki gospodarka uspołeczniona prowadzona jest w obrębie Państwowego Gospodarstwa Leśnego w Kudypach, którego tylko część o wyżej wymienionym obszarze znajduje się na badanym terenie.

Gospodarka chłopska obejmuje 853,00 ha, co stanowi 36,8% ogólnej powierzchni. Pozostałe

484,20 ha jest tylko częściowo wykorzystane przez rolnictwo. Są to tereny specjalne zajmujące 412,77 ha /17,8%/ i obszary Państwowego Funduszu Ziemi - 71,43 ha /ponad 3,0% powierzchni gromady/, przeważnie odłogi i ugory.

Zróżnicowanie w strukturze gospodarstw gromady Dajtki występuje jedynie w gospodarstwach chłopskich. Procentowy udział powierzchni zajmowanej przez poszczególne grupy wielkościowe gospodarstw przedstawia **tabela 1.**

Procent ilości gospodarstw w poszczególnych grupach wielkościowych charakteryzuje następująca **tabela 2.**

Z poniższych danych wynika, że największe rozdrobnienie gospodarstw występuje we wsi Łupstych. Łącznie procent ziemi zajmowanej przez gospodarstwa do 2 ha wynosi tu 7,31%. Najmniejsze rozdrobnienie gospodarstw obserwuje się na terenie wsi Gronity. Łącznie gospodarstwa o powierzchni do 2 ha i od 2-5 ha obejmują od 23-79% ogólnej liczby gospodarstw w poszczególnych wsiach gromady. Grupa gospodarstw do 3 ha jest przeważnie własnością osób zatrudnionych w przemyśle, budownictwie, transporcie i łączności oraz innych działach gospodarki narodowej w Olsztynie. Nieliczny procent gospodarstw tej grupy stanowią gospodarstwa ludzi starszych, posiadających jako dodatkowe źródło utrzymania renty starcze lub renty zasłużonych. Jest to typowe zjawisko dla gromad położonych w najbliższym otoczeniu miasta Olsztyna, co stwierdzono w czasie badań terenowych na obszarze powiatu olsztyńskiego w lipcu i sierpniu 1961 r.

Gospodarstwa o powierzchni powyżej 14 ha zajmują w poszczególnych wsiach gromady przeciętnie 50% ogólnej powierzchni. Wymieniona gru-

Tabela 1

Procentowy udział powierzchni zajmowanej przez poszczególne grupy wielkościowe gospodarstw⁵

Wielkość	Ogólna powierzchnia w ha	Powierzchnia zajmowana przez gospodarstwa - w ha							
		do 1	1-2	2-3	3-5	5-7	7-10	10-14	pow. 14
Dajtki	315,45	8,89	11,09	6,68	36,99	31,57	41,02	56,76	122,45
		% 2,81	3,52	2,12	11,73	10,0	13,0	17,95	38,81
Gronity	322,08	1,38	1,00	-	15,06	21,78	24,62	77,11	181,13
		% 0,43	0,31	-	4,62	6,76	7,64	23,94	56,24
Lupstyoh	277,05	6,11	15,10	11,84	35,75	-	42,83	11,00	155,35
		% 2,22	5,09	4,27	12,90	-	15,46	3,97	56,08

Tabela 2

Procent ilości gospodarstw w poszczególnych grupach wielkościowych⁶

Wielkość	Liczba gospodarstw	Ilość gospodarstw w grupach							
		do 1 ha	1-2	2-3	3-5	5-7	7-10	10-14	pow. 14 ha
Dajtki	73	29	9	3	9	5	5	5	8
		% 39,72	12,33	4,11	12,33	6,84	6,84	6,84	11,0
Gronity	30	2	1	-	4	4	3	7	9
		% 6,67	3,33	-	13,33	13,33	10,0	23,33	30,0
Lupstyoh	62	20	14	5	10	-	6	1	6
		% 32,26	22,58	8,06	16,13	-	9,68	1,61	9,68

⁵ Dane statystyczne z Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dajtkach - stan z 1960 r.
⁶ j.w.

Tabela 3

Użytkowanie ziemi^x

Nazwa wsi lub innych użytkow- ników	Ogółem powierzchni.		Użytki rolne														Nieudytki i tereny pod sabu- dowę		Tereny specjal- ne	
			Razem		Grunty orne				Sady		Łąki		Pastwi- ska		Lasy					
					pod za- siewami		ugory i odłogi													
ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	
Dajtki	315,4	100	214,1	67,9	126,5	40,1	29,2	9,3	2,9	0,9	47,2	14,9	8,2	2,6	18,5	5,9	82,9	26,3	412,8	17,8
Gronity	322,1	100	217,2	67,4	119,3	37,1	14,4	4,5	0,7	0,2	71,6	22,2	10,9	3,4	50,6	15,7	54,5	16,9	-	-
Łupstych	277,0	100	223,2	80,6	104,2	37,6	70,9	25,6	0,6	0,2	31,8	11,5	15,7	5,7	19,2	6,9	34,6	12,5	-	-
Grunty mieszkań- ców innych gromad	9,9	100	3,7	38,0	-	-	-	-	-	-	3,7	38,0	-	-	-	-	6,1	62,0	-	-
Państwowe Gospodar- stwa Leśne	980,8	100	48,4	4,9	2,9	0,3	-	-	-	-	45,5	4,6	-	-	917,4	93,5	15,0	1,5	-	-
Razem:	2318,0	100	706,4	30,5	352,9	15,2	114,5	4,9	4,3	0,2	199,9	8,6	34,9	1,5	1005,7	43,4	193,1	8,3	412,8	17,8
Procent powierzchni powia- tu olsztyń- skiego	100		54,3		41,3 ^{xx}						7,5		5,5		31,9		13,8			

^x Dane dla PGRN Dajtki - według spisu rolnego VI.1960;
dla powiatu olsztyńskiego - według Rocznika Statystycznego Województwa Olsztyńskiego 1961.

^{xx} Procent ten dotyczy gruntów ornych łącznie z sadami;
według spisu z VI.1960 r. sady obejmują 0,1% powierzchni powiatu olsztyńskiego.

pa wielkościowa oraz grupy o powierzchni gospodarstw od 7-10 ha i 10-14 ha posiadają największe możliwości produkcyjne, mogące po zaspokojeniu potrzeb własnych dać pewną produkcję towarową. Tym bardziej że sprzyjają temu omówione na wstępie warunki ekonomiczne ich położenia. Łącznie gospodarstwa tych trzech grup w wymienionych wsiach gromady Dajtki zajmują 70-90% powierzchni.

Ze strukturą gospodarstw wiąże się ściśle zagadnienie rozdrobnienia gruntów. Jest ono na terenie gromady niewielkie.

Średnio gospodarstwa posiadają grunty w 2 lub 3 działkach, bardzo rzadko w 5, włączając w to użytki zielone. Przeważnie występują na tym terenie układy pól działkowe i kolonijne. Przy czym pierwszy układ związany jest ze skupionym a drugi z luźnym osadnictwem. W przypadku tego ostatniego zabudowa występuje na działce głównej.

Użytkowanie ziemi

Zróżnicowanie warunków środowiska geograficznego kształtuje odmienne przeznaczenie i formy użytkowania ziemi na danym obszarze. Najsilniej wpływa ono na rozmieszczenie kompleksów łąk i powierzchni leśnych. Dużą rolę odgrywa tu oczywiście i świadoma, zmierzająca do określonego celu, działalność człowieka.

Użytkowanie ziemi w gromadzie Dajtki przedstawia tabela 3.

Dane zawarte w tej tabeli wskazują, że procentowy udział użytków rolnych w powierzchni wsi Dajtki i Gronit jest zbliżony. Natomiast we wsi Łupstych obserwuje się największy odsetek ugorów.

i odłogów. Przeważającą formą użytkowania ziemi w gromadzie jest użytkowanie leśne. W stosunku do przeciętnych dla całości powiatu olsztyńskiego występują różnice w odsetkach użytków rolnych: gruntów rolnych i pastwisk, na korzyść powiatu olsztyńskiego. Ale stopień zalesienia i odsetek łąk jest większy w gromadzie Dajtki. Pozostałe różnice dotyczą użytków i gruntów o specjalnym użytkowaniu /częściowo rolniczo wykorzystanych na pastwiska w gromadzie Dajtki/. Łącznie zajmują one około 50% większą powierzchnię na terenie badanej gromady.

W odniesieniu do sadów, mimo położenia gromady w najbliższym sąsiedztwie miasta Olsztyna, odsetek różni się jedynie o 0,1% w porównaniu do udziału sadów w ogólnej powierzchni powiatu /0,102%/.

Sposoby użytkowania ziemi w gromadzie wskazują na stopień wykorzystania podstawowych grup użytków.

Jak wykazały badania terenowe i wywiady przeprowadzone z ludnością gromady, istnieje zróżnicowanie w sposobie gospodarowania na jej terenie. Szczególnie panuje duża zmienność w zakresie stosowanych zmianowań. Przeważa zmianowanie 3 i 4-letnie, jednakże - szczególnie w drobniejszych gospodarstwach /do 2 ha/ - bardzo często stosowane jest dwuletnie /wsie Łupstych i Dajtki/. Jest ono określone potrzebami gospodarczymi. Chodzi tu głównie o uzyskanie podstawowych produktów żywnościowych: żyta, ziemniaków oraz paszy dla inwentarza żywego. Są to zmianowania tradycyjne. W dużej mierze dobór roślin uwarunkowany jest słabymi glebami. Przy stosowaniu zmianowania dwuletniego po okopowych /ziemniaki, małe ilości buraków pastewnych lub brukwi/, przy których następuje

pełna dawka obornika, w drugim roku uprawia się zboża. Często wprowadza się żyto ozime, bardzo późno wysiewane, lub czasem żyto jare i małe ilości owsa.

Przy stosowaniu zmianowania trzyletniego⁷ w pierwszym roku sadi się okopowe /podobnie jak przy dwuletnim na pełnej dawce obornika/. Rzadko obok nawożenia organicznego stosuje się dodatkowo nawożenie mineralne azotowe. Następnie wprowadza się zboże jare /niewielkie ilości pszenicy i jęczmienia/, głównie owies i łubin/, czasami stosowane są mieszanki na ziarno /np. z owsa i łubinu/. W trzecim roku następuje zboże ozime /żyto ozime/. Przy tym, czasem stosuje się nawożenie obornikiem w małych dawkach, nawożenie mineralne- głównie azotowe- wiosną.

Przykładem zmianowania czteroletniego jest następujące:

- 1/ okopowe +
- 2/ zboża jare /często mieszanki jare, rzadziej żyto ozime siane późno/
- 3/ zboża ozime /żyto ozime z wsiewką seradeli/, czasem stosuje się pod oziminę małe dawki obornika
- 4/ ugór użytkowany jako pastwisko /przeważnie część pola bywa zaorana i przeznaczona pod inne uprawy/.

Często stosuje się dowolne następstwo upraw. Dzieli się poszczególne pola na zagony i uprawia na nich różne rośliny np. w polu jarych: zboże, motylkowe /groch, łubin/, koniczynę cza-

⁷ Dane według oprac. wykonanego w Katedrze Ekonomiki i Org. Rolnictwa WSR w Cłsztynie przez J. Martynkina.

sem kukurydzę. Kilkunasto arowe kawałki obsiane tylko seradela w roku następnym przeznaczają się na ugór - pastwisko.

Ta różnorodność stosowanych zmianowań powoduje różnego rodzaju zabiegi agrotechniczne, często przypadkowe, które nie mogą utrzymać w żyzności i tak słabych gleb, ani nie pozwalają na uzyskania dobrych plonów.

W zakresie nawożenia gleb występują różnice jeżeli chodzi o ilości stosowanych dawek obornika, których wielkość uzależniona jest głównie od ilości posiadanego inwentarza. Obornik daje się pod okopowe i żyto w dawkach od 150 q/ha do 300 q/ha, z reguły co 3-4 lata w pełnej dawce. Przy zmianowaniach dwuletnich - częściej. W zasadzie bowiem stosuje się w gromadzie nawożenie organiczne. Nawozy mineralne używane są rzadko, są to przeważnie nawozy azotowe, głównie do zasilania ozimin wiosną, rzadziej - potasowe /w niewielkich ilościach również do nawożenia łąk/ oraz bardzo rzadko - fosforowe. W ogóle nie stosuje się wapnowania pól. Nawozy zielone były stosowane w ubiegłych latach /przyorywanie kubin, uprzednio wypasanego przez bydło/.

Nawożenie jest w gromadzie niewystarczające i stanowi między innymi przyczynę niskiej wydajności produkcji roślinnej.

Właściwa uprawa roli jest jednym z ważnych zabiegów agrotechnicznych. Brak wiedzy rolniczej w tym zakresie i w związku z tym niski stopień kultury rolnej decydują o rodzaju stosowanych zabiegów czy prowadzonej pielęgnacji upraw głównych. Podorywka wykonywana jest w gromadzie przez kilku gospodarzy. Jedną z przyczyn tego stanu jest brak u wielu rolników pługów dwuskibowych. Podobnie, do orki pogłębionej

nie ma w gromadzie narzędzi. Orki głębokiej nie stosuje się ze względu na niewielką warstwę próchniczną gleby. Powszechnie wykonywaną jest orka średnia o głębokości do 20 cm, w zależności od przedplonów /po okopowych orze się płycej, po zbożowych lub ugorze następuje orka głębsza/. Pod okopowe stosowane są dwie orki: zimowa i wiosenna. Ta ostatnia jest najgłębsza i następuje łącznie z przyoraniem obornika.

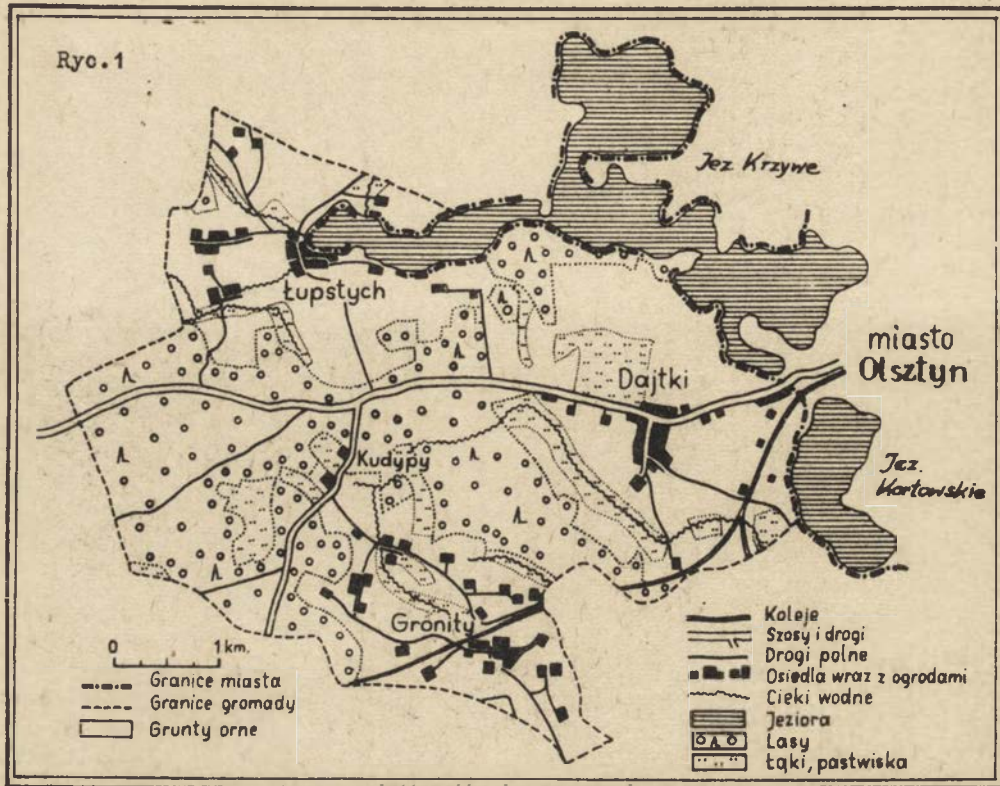
Z nieregularnym kształtem pól wiąże się sposób wykonywania orki /w figurę, okółkę lub w zagony/. Na zboczach przeważnie orka jest prawidłowa. Ogólnie wykonuje się ją przy użyciu siły pociągowej, głównie pługami jednoskibowymi. Z innych zabiegów przy uprawie roli stosuje się kultywowanie i bronowanie /bronami zwykłymi lub sprężynowymi/; wałowanie występuje rzadziej.

Najbardziej zmechanizowane są następujące prace: siew, głównie przy pomocy siewników, sprzęt /kosiarkami, bardzo rzadko kosą - w gospodarstwach małych/, młocka i czyszczenie. Przy tych ostatnich park maszynowy jest stosunkowo zadawalający /tabela 5/.

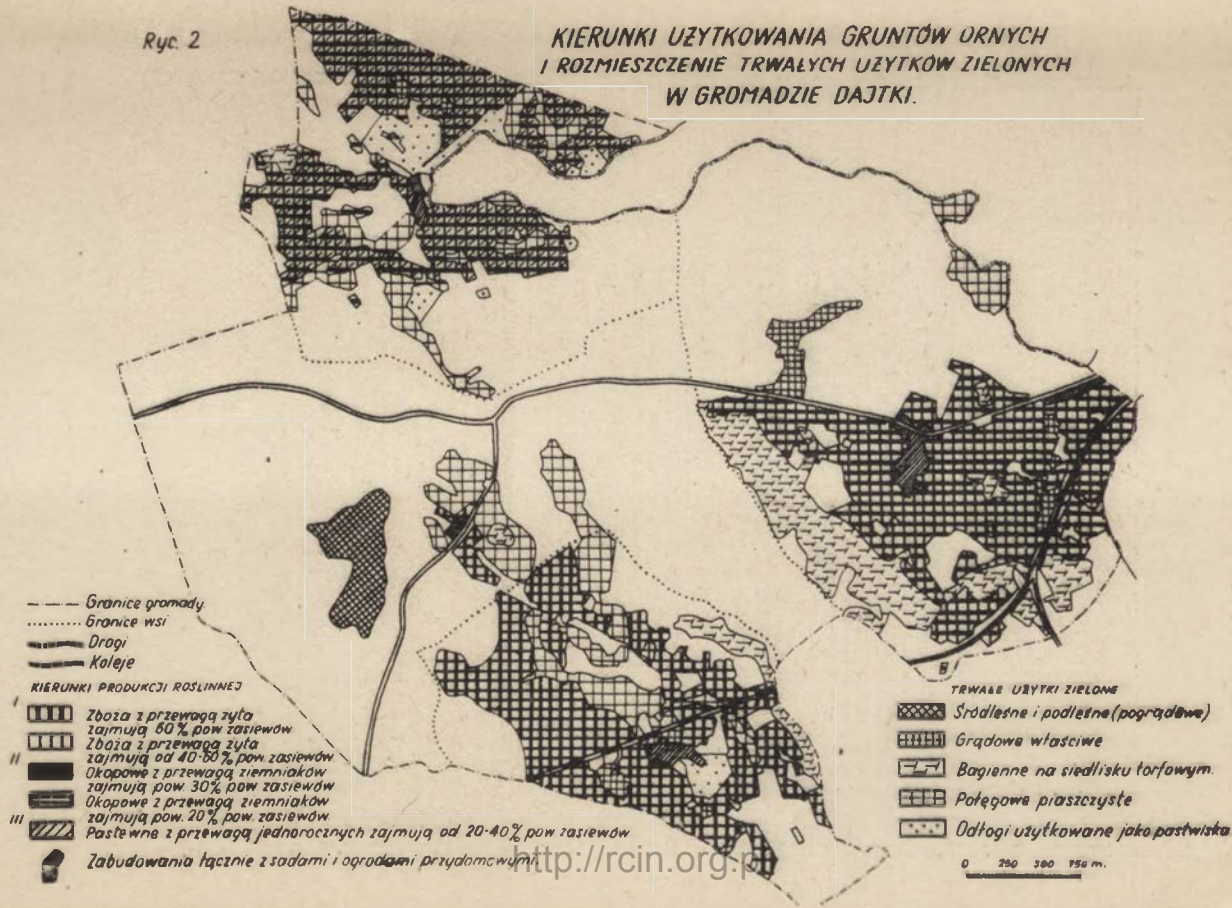
Najmniej zmechanizowane są prace związane z sadzeniem i zbiorami ziemniaków. Pielęgnacja ich polega na dwu, lub trzykrotnym obsypywaniu ich obsypnikiem. Największe zmechanizowanie prac wykopkowych obserwuje się we wsi Gronity. Prawie wszystkie większe gospodarstwa posiadają kopaczki konne do własnego lub wspólnego użytku.

W gromadzie Dajtki stosuje się jeszcze siew ręczny. Materiał siewny tak ziarno jak i sadzonki jest raczej słaby. Częstotliwość wymiany jest niezadawalająca /częściowo wymienia się ziarno-kwalifikaty z rolnikami gromady Gutkowo/. Wczesne odmiany ziemniaków sadi się głównie na użytek

Ryc. 1

KIERUNKI UŻYTKOWANIA GRUNTÓW ORNYCH I ROZMIESZCZENIE TRWAŁYCH UŻYTKÓW ZIELONYCH W GROMADZIE DĄTKI.

własny. Podkreślić należy, że na terenie gromady nie stosowano dotychczas środków owadobójczych ani żadnych środków zwalczających chwasty. Zachwaszczenie pól jest wszędzie powszechne a niekiedy w bardzo dużym stopniu.

Wynikiem stosowanych zabiegów agrotechnicznych, są plony. Średnia wydajność z 1 ha w opracowanej gromadzie waha się dla zbóż: około 11 q, dla ziemniaków: 110 q. Plony te są dużo niższe od przeciętnych uzyskiwanych w powiecie /w powiecie olsztyńskim w 1960 r. uzyskano 14,0 q z czterech podstawowych zbóż i 135,9 q z 1 ha ziemniaków/.

Grunty orne

Wskaźnikiem wykorzystania tej grupy użytków jest obok sposobu kierunku użytkowania ziemi, najlepiej dający się określić procentowym udziałem głównych grup upraw w strukturze zasiewów /przedstawia ją tabela 4/. Ogółem grunty orne pod zasiewami zajmują w gromadzie 352,92 ha, co stanowi w przeliczeniu do jej powierzchni ogólnej 15,22% a w stosunku do powierzchni użytków rolnych wynosi około 50%. Odsetek gruntów ornych pod zasiewami w trzech wymienionych wsiach w gospodarce chłopskiej w przeliczeniu do ich ogólnej powierzchni wynosi 38,31%. Przy czym procent udziału ich we wszystkich wsiach jest zbliżony. Jak już podkreślono, w gospodarce uspołecznionej, grunty orne zajmują nieznaczną powierzchnię, której 75,4% przeznaczonych jest na uprawę ziemniaków.

Struktura zasiewów jest odzwierciedleniem stosowanych zmianowań na terenie badanej gromady.

Dominującą grupę upraw w powierzchni zasiewów stanowią rośliny zbożowe. Zajmują one 54,59% powierzchni zasianej w stosunku do 26,54% okopowych i 13,37% pastewnych.

Ogółem w gromadzie Dajtki kierunek użytkowania gruntów ornych można określić jako zbożowo-okopowy o nastawieniu żytnio-ziemniaczanym. Kierunek użytkowania wybitnie zbożowy występuje we wsi Gronity /zbożowe 62,46%/. W pozostałych wsiach obserwuje się kierunek zbożowo-okopowy z 40-60% zboża i powyżej 20% okopowych.

W grupie roślin zbożowych na obszarze gromady, zdecydowaną przewagę posiada żyto /72,75% powierzchni zbożowych/. Pozostałe uprawy zajmują kolejno: 13,37% - owies, 0,75% - Jęczmień i zaledwie 0,03% - pszenica jara oraz 0,01 ozima. Około 13% zajmują mieszanki zbożowe. W poszczególnych wsiach odsetek powierzchni zbóż przeznaczonych pod żyto wynosi: w Dajtkach - 85,52%, w Gronitach - 66,43%, w Łupstychu - 64,27%.

W grupie roślin okopowych dominującą pozycję zajmują ziemniaki obejmujące około 90% powierzchni pod okopowymi. W Dajtkach przeznaczono pod ziemniaki 83,88%, Gronitach - 99,47%, Łupstychu - 83,05%. Pozostałą część powierzchni zajmują okopowe pastewne, po włączeniu do grupy okopowych również wysadków okopowych i warzyw w uprawie polowej, odsetek tej grupy nieznacznie wzrośnie.

Rośliny pastewne: mieszanki zbożowe na ziarno i paszę, łubin gorzki i pastewny, koniczyna, seradela i inne zajmują - za wyjątkiem tej ostatniej - mały odsetek w stosunku do powierzchni obsianej w poszczególnych wsiach. Seradela znajduje bardzo dobre warunki do uprawy w regionie północno-wschodnim /13%. Podobnie jak wyka pias-

kowa i łubiny, należy ona do mniej wymagających kultur pod względem glebowym i klimatycznym. Procent powierzchni grupy roślin przemysłowych i strączkowych w strukturze zasiewów gromady jest nieznaczny. Szczególnie niski jest odsetek przemysłowych /len - 0,14%/ , którymi zazwyczaj określa się stopień intensywności gospodarki rolnej.

Niski udział warzyw /0,64%/ w ogólnej powierzchni upraw gromady wskazuje również na słabe odzwierciedlenie w strukturze zasiewów funkcji żywicielskiej strefy najbliższego otoczenia miasta, w zakresie zaopatrzenia ludności miejskiej w świeże produkty rolne /14/.

Stopień intensywności gospodarki gromady Dajtki podnosi stosunkowo duży procent okopowych w strukturze zasiewów. Wpływa on na zwiększenie współczynnika intensywności w dziale produkcji roślinnej i dzięki temu, zgodnie ze skalą intensywności podaną przez B.Kopcia /10/ gospodarke gromady określić można jako średnio intensywną . W porównaniu do struktury zasiewów w powiecie olsztyńskim udział zbożowych jest wyżej od procentu udziału tej grupy w powierzchni zasiewów gromady o 3,7%. Różnica /8,6%/ w odsetku ziemniaków, występuje na korzyść gromady Dajtki, pastewnych i przemysłowych - na korzyść powiatu. Przy tym podkreślić należy, że udział przemysłowych w strukturze zasiewów powiatu należy do najniższych w województwie olsztyńskim.

⁸ Wyliczony według niej współczynnik produkcji roślinnej i zwierzęcej wynosi dla gromady Dajtki 271,1.

Wykorzystanie gruntów rolnych w powiecie olsztyńskim jest niewiele mniejsze w stosunku do wykorzystania w gromadzie. Odłogi i ugory zajmują w powiecie ponad 5% ogólnej powierzchni ziemi - w gromadzie Dajtki niecałe 5%, co stanowi 24,5% ogółu gruntów ornych.

Przyczynami tak znacznego procentu odłogów i ugorów są: niezagospodarowanie ziemi pozostawionej przez ludność wyjeżdżającą do Niemiec /przyjętej przeważnie - jak już wspomniano - przez Państwowy Fundusz Ziemi/, bardzo słabe gleby, brak środków na zagospodarowanie, podeszły wiek gospodarzy i niedobór siły roboczej do pracy na roli.

Część odłogów wykorzystana jest jako bardzo słabe pastwiska /wypasane przez kozy i owce/. Ugory we wsi Gronity i Dajtki stosowane są jako uzupełnienie małej ilości pastwisk. W warunkach środowiska gromady ugory stają się nieużytkami, wkraczają na nie samosiewy. Należałoby więc zalesić je podobnie jak i inne nieużytki rolnicze na bardzo słabych glebach. Już w 1960 r. planowano zalesienie 200 ha powierzchni, w związku z czym w najbliższych latach w całej gromadzie zmieni się granica rolno-leśna.

Sady i ogrody

Jak już podkreślono, obszar zajęty pod sady i ogrody w gromadzie Dajtki jest znikomy. Występują one jedynie w gospodarce indywidualnej i nie mają większego znaczenia dla gospodarki regionu strefy podmiejskiej. W tym względnie nie widać wpływu ośrodka miejskiego na wykształcenie na tym obszarze cech specyficznych regionu podmiejskiego /7/. Warzywnictwo i sadownictwo nigdy tu nie było rozwinięte na większą skalę. Obok niesprzyjających dla wielu upraw warunków

środowiska geograficznego jedną z przyczyn pozostaje brak tradycji i wykwalifikowanych pracowników w dziedzinie ogrodnictwa wśród miejscowych rolników, co znacznie utrudnia kierowanie produkcją. Brak jest również siły roboczej do pielęgnacji tych szczególnie wymagających pracy upraw.

Gospodarstwa kilku ogrodników w Sząbruku /przybyłych z woj. poznańskiego/ i Gutkowie /przybyłych z warszawskiego/ posiadających ciepłarnie ogrzewane systemem gospodarczym⁹ oraz szereg rolników prowadzących połową uprawę warzyw i zakładających młode sady w gromadzie Jankowo /rejon Bukwałdu/ i innych, wskazują na to, że w większym stopniu można tu rozwinąć uprawę w/w warzyw.

Można również rozwinąć sadownictwo niektórych odmian owoców odpowiednich dla regionu północno-wschodniego /głównie mrozoodpornych odmian jabłoni i wiśni, niekiedy śliw /13/. Bliskość bardzo chłonnego rynku zbytu stanowić powinna szczególną zachętę. Na terenie gromady Dajtki uprawa warzyw koncentruje się w obrębie zabudowań gospodarczych lub w ich bliskim sąsiedztwie. Są to sady przydomowe połączone z uprawą warzyw, których produkcja przeznaczona jest głównie na własne potrzeby mieszkańców wsi.

Sadownictwo najlepiej przedstawia się na wsi Dajtki. Wśród drzew owocowych przeważają wiśnie, jabłonie, śliwy. Według spisu w pow. olsztyńskim z 1956 r. w gromadzie Dajtki było drzew zdolnych do owocowania: jabłoni 252, wiśni 490, śliw /węgierki/ 221, gruszy 81, cze-reśni 4. Z krzewów owocowych było: agrestu 74

⁹ Stwierdzono to w drodze wywiadu autorki w gospodarstwach prowadzących uprawę warzyw na większą skalę, w powiecie olsztyńskim.

krzaki i 447 krzaków porzeczek. Te ostatnie są bardzo powszechne w ogrodach przydomowych pow. olsztyńskiego. Podkreślić należy, że już w gromadzie Dajtki założono kilka młodych sadów. Po upływie 5 lat obecny stan drzew owocowych /zdolnych do owocowania/ w sadach i przy domach według ostatniego spisu z VI 1961 w gromadzie Dajtki przedstawia się następująco: jabłoni 351, wiśni 444, śliw 307, grusz 148, czereśni 7. Z krzewów owocowych było: 509 krzaków porzeczek i 167 agrestu.

Należy przy tym zaznaczyć, że ogólna liczba drzew owocowych jest znacznie większa, np. na 127 śliw w sadach, 10 jest zdolnych do owocowania /przy domach na 380 śliw, 297 jest zdolnych do owocowania/, na ogólną liczbę 636 wiśni w gromadzie, zdolnych do owocowania jest 444/. Widoczne jest pewne zainteresowanie rolników w tym zakresie.

Warzywa w uprawie polowej zajmują 2,27 ha. Uprawia się głównie kapustę /0,14 ha/, cebulę /0,03 ha/, marchew /0,16 ha/, buraki ćwikłowe /0,05 ha/, ogórki /0,08 ha/, pomidory /0,02 ha/ oraz inne warzywa na łącznym obszarze 1,79 ha.

Trwające użytki zielone i hodowla

Obok roślin pastewnych uprawianych na gruntach ornych /seradeli, koniczyny, kubinów i od 1960 r. - kukurydzy/, użytki zielone czyli łąki i pastwiska stanowią główną podstawę naturalnej bazy paszowej dla hodowli w gromadzie. Na badanym obszarze zajmują one 10,12%, z czego we wsi Dajtki 17,57%, Gronitach 25,61% i Łupstychu 18,10% powierzchni wsi. Na pastwiska przypada średnio w tych trzech wsiach 3,81% powierzchni.

Poważny udział /nie ujęty w spisie/ zajmuje część użytkowanych jako pastwiska i łąki terenów specjalnych /poligon i lotnisko/. Stanowią one uzupełnienie bazy paszowej dla inwentarza gromady.

Użytki zielone na badanym obszarze należą głównie do typu bagiennego, pobagiennego, połączonego oraz nieliczne - do pogrodowego.

Największy kompleks łąkowy w gromadzie znajduje się we wsi Dajtki. Są to łąki typu pobagiennego o średniej wartości siana. łąki na terenie gromady są użytkowane przez rolników indywidualnych i PGL w Kudypach /porównaj tabelę 3/. Nadleśnictwo częściowo wydzierżawia łąki rolnikom, częściowo sprzedaje trawę "na pniu" lub jako siano. Melioracje łąk wymagają, jak już wspomniano, gruntownej renowacji. Stan zagospodarowania, wykorzystanie i wydajność wskazują na niską wartość gospodarczą łąk. Gospodarka na łąkach ogranicza się do zasilania ich nawozami mineralnymi /potasowymi/. Nie stosuje się natomiast bronowania, podsiewania szlachetnymi gatunkami traw czy przecorywania. Sprzęt siana odbywa się przy pomocy kosiarek konnych a suszenie w pokosach.

Łąki występujące tu, są dwukośne a plon siana waha się od kilkunastu do 30 q/ha w zależności od pielęgnacji i nawożenia. Poziomówód gruntowych waha się od 18 do 70 cm na łąkach zmeliorowanych /stąd duży udział turzyc, sitów lub trzciny, które pogarszają wartość siana/.

Pastwiska na terenie gromady są ubogie i nadmiernie eksploatowane przez inwentarz.

Stan hodowli przedstawia tabela 6. Jest on stosunkowo niski jak na gromadę leżącą w strefie podmiejskiej, mającą spełniać funkcję żywicielską dostarczenia mleka świeżego i nabiału dla ludności miasta /11/.

Na 100 ha użytków rolnych przypada w gromadzie 51,32 sztuk dużych a po odliczeniu koni - 36,03 sztuk dużych inwentarza produkcyjnego. Wieś Dajtki posiada największą obsadę: 59,27 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych /łącznie z końmi/, Gronity - 46,78 sztuk dużych /koni 15,65 sztuk/100 ha/, Łupstych - 35,62 sztuk dużych/100 ha.

Pogłowie zwierząt na 100 ha użytków rolnych przedstawia tabela 6.

Pogłowie zwierząt na 100 ha użytków rolnych, za wyjątkiem koni, kształtuje się korzystniej w gromadzie Dajtki w porównaniu do obsady inwentarza żywego w sztukach na 100 ha użytków rolnych w powiecie olsztyńskim. Pogłowie krów na 100 ha użytków rolnych wynosi w badanej gromadzie 24,5 sztuk na 100 ha z czego w Dajtkach przypada 31,8 sztuk krów na 100 ha, w Gronitach - 23,0, najmniej w Łupstychu - 13,9 /w powiecie 18,0 sztuk krów na 100 ha użytków rolnych/.

Na terenie gromady dominuje kierunek hodowli bydła rogatego z trzodą chlewną /ponad 50% bydła i 10% trzody w strukturze stada liczonej w sztukach dużych/. Ten kierunek hodowli występuje w Dajtkach i Gronitach. We wsi Łupstych udział bydła rogatego jest mniejszy /45,6%/, trzody /11,7%/ podobny, owiec natomiast dwukrotnie wyższy - 5,79% /wypasa się je na licznych odłogach należących do Państwowego Funduszu Ziemi/. Przyczyną ekonomiczną tego stanu jest większa opłacalność na omawianym obszarze

Użytkowanie gruntów ornych

Nazwa wsi	Grunty orne pod zasiewami		Pszenica		żyto	jęczmień jary	Owies	Mieszanki zbożowe	Kukurydza	Strączkowe jadalne	Len	Okopowe pastewne	Mieszanki zbożowo-strączkowe	Łubin		Koniczyna	Seradela	Ziemniaki	Wysadki okopowych	Warzywa
			ozima	jara										gorzki	pastewny					
	ha	%	w procentach																	
Dajtki	126,50	100	-	-	45,65	-	6,42	1,30	-	-	-	5,2	-	0,32	1,18	0,39	12,2	27,1	-	0,29
Gronity	119,35	100	0,21	0,63	41,4	0,84	10,2	9,2	0,21	0,08	0,42	0,08	0,42	1,72	1,67	1,05	9,7	15,9	6,3	0,07
Łupstych	104,19	100	-	-	30,6	0,24	5,2	11,5	-	-	-	5,2	4,6	3,4	-	1,44	10,6	25,4	-	1,74
PGL Kudypy	2,88	100	-	-	27,8	8,04	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	75,4	-	-
Razem:	352,92	100	0,07	0,21	39,6	0,41	7,3	6,98	0,07	0,03	0,14	3,42	1,49	1,7	0,99	0,92	10,96	23,12	2,1	0,64

Tabela 5

Wyposażenie techniczne gospodarstw

Nazwa wsi	Wozy gumowe		Siewniki		Młockarnie				Kopaczki konne		Kosiarki		Silniki elektryczne		Ilość zelektryfikowanych gospodarstw
	szt.	na 100 ha	szt.	na 100 ha	z oczyszczalniami	na 100 ha	bez oczyszczalni	na 100 ha	szt.	na 100 ha	szt.	na 100 ha	szt.	na 100 ha	
Dajtki	15	7,0	3	1,4	1	0,46	12	5,6	4	1,9	3	1,4	12	5,6	65
Gronity	10	4,6	5	2,3	2	0,9	14	6,4	11	5,1	13	6,0	6	2,7	42
Łupstych	5	2,2	2	0,9	2	0,9	-	-	2	0,9	4	1,8	2 spaln.	0,9	1
Razem:	30	4,24	10	1,4	5	0,7	26	3,7	17	2,4	20	2,8	20	2,8	118

^x podwójna rubryka: sztuk we wsi oraz sztuk na 100 ha użytków rolnych

Dane: tab.4 - według spisu rolnego z VI.1960

tab.5 - według spisu powszechnego z 6.XII.1960./zestawienia zbiorczego - rolnego/

Tabela 6¹⁰

Nazwa użytkownika	Liczba gospodarstw lub posiadaczy zwierząt	Konie		Bydło rogате		Trzoda chlewna		Owce	
		szt. ogółem	na 100 ha uż. rolnych	szt. ogółem	na 100 ha uż. rolnych	szt. ogółem	na 100 ha uż. rolnych	szt. ogółem	na 100 ha uż. rolnych
Dajtki	73	33	15,4	79	36,9	126	58,8	45	21,0
Gronity	30	34	15,6	77	35,4	70	32,2	41	18,9
Łupstych	62	23	10,3	50	22,4	72	32,2	60	26,9
PGL Kudypy	1	3	6,2	8	16,5	3	6,2	9	18,6
Właściciele zwierząt /bez gospodarstw/	56	3		19		56		11	
R a z e m	222	96	13,6	233	32,98	327	46,3	166	23,5
Pow. olsztyński	%		10,8		29,5		39,0		14,7

10

Dane: ze spisu rolnego na dzień 30 czerwca 1960 r. GRN - Dajtki, oraz z Rocznika Statystycznego woj. olsztyńskiego 1961 r.

odstawy wełny zamiast obowiązkowej dostawy zboża. Jest to jeden z przykładów gospodarki ekstensywnej występującej na tym terenie.

W strukturze stada przeważają krowy starsze, stanowią one 47,73% sztuk dużych w stosunku do całego stanu pogłównia. Zbyt długo użytkuje się je nawet do 15 lat/ i nie czyni specjalnych wysiłków w kierunku odmłodzenia stada. Prowadzi to do obniżenia wydajności krów. Średnia wydajność wynosi 2000 litrów rocznie od 1 krowy.

Trzoda chlewna należy w gromadzie do typu użytkowego mięsno-słoninowego i słoninowego o dużym cyklu produkcyjnym.

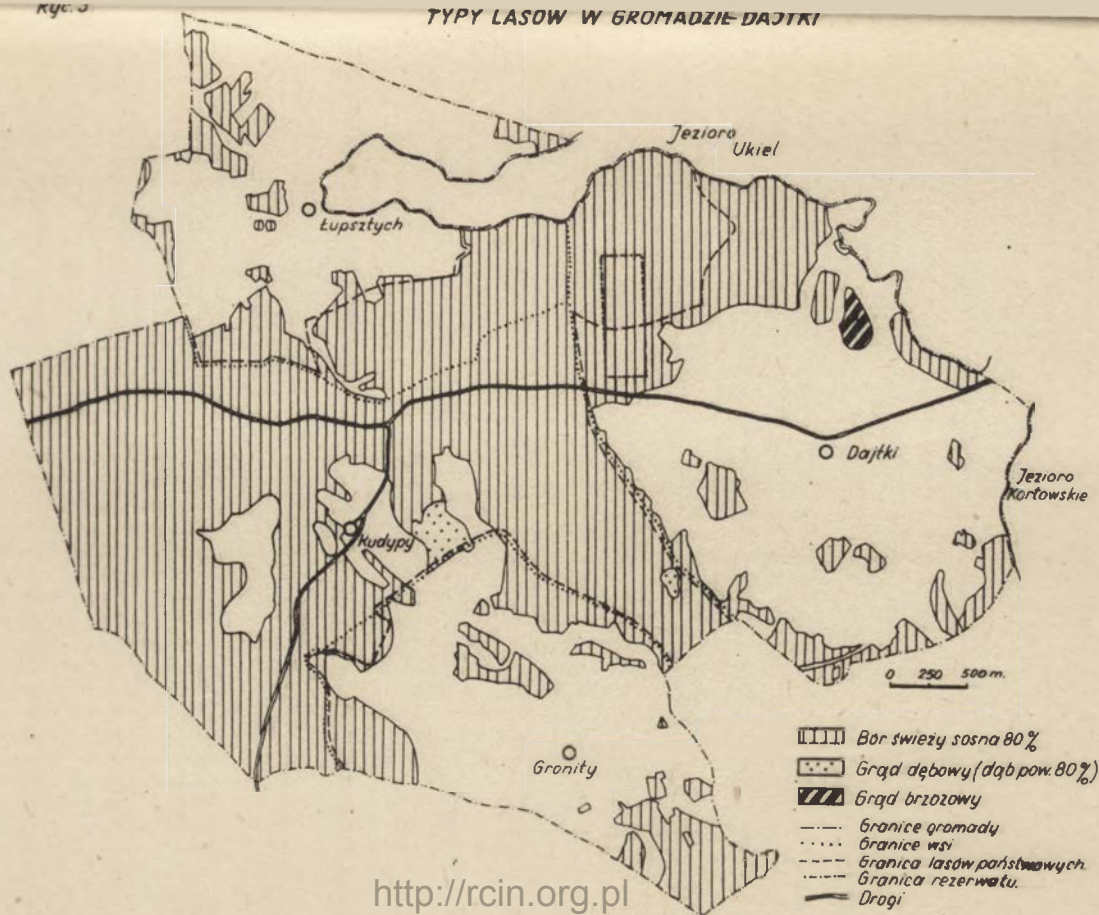
Drobieu - bez kurcząt - w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych jest 33,9 sztuk /łącznie drób wynosi 4615 sztuk z kurczętami/ przeważa użytkowanie drobiu nośne.

W celu poprawy stanu hodowli w gromadzie należałoby zmniejszyć stan koni, podnieść znacznie pogłowie bydła rogatego, odmłodzić stado krów, polepszyć bazę paszową przez racjonalne zagospodarowanie użytków zielonych i podniesienie wydajności siana z ha co najmniej do 50 q z ha.

Lasy

Zdecydowaną przewagę mają lasy państwowe zajmujące 91,22% powierzchni lasów w gromadzie. Najwięcej lasów będących własnością gospodarstw indywidualnych posiadają Gronity.

Przeważa typ boru świeżego i mieszanego oraz olsy. Przy czym pierwsze dwa typy występują na glebach bielcowych, a trzeci na torfowych lub murszach. Pod względem wieku drzewostanu istnieje zróżnicowanie od klasy I do V.

Obok młodniaków, występuje drągowina - szczególnie w lasach gospodarstw indywidualnych /stanowi ona 90% całości tych lasów/, oraz starodrzew. Niewiele jest lasów bliskorębnych i rębnych.

Lasy państwowe przeważnie są starsze i lepiej zagospodarowane /wyrąb i zalesienie następują tu obok siebie/. Roczny przyrost drewna waha się od 0,5 m³/ha w prywatnych do 2,5 m³/ha w lasach państwowych¹¹. W lasach prywatnych spotyka się wypasanie części lasu zwierzętami hodowlanymi. Owoce runa leśnego /jagody i grzyby/ są sprzedawane w Olsztynie.

Należy podkreślić, że w gromadzie istnieją duże możliwości zwiększenia powierzchni leśnych. W wypadku zalesienia najskąbszych gleb obecnie nieużytkowanych rolniczo powierzchnia lasów wzrosłaby o 20%. Nieużytki zajmują około 12,55 ha w gromadzie Dajtki, przeważnie są to nieużytki poeksploatacyjne /piaskownie lub żwirownie/. Podobnie tzw. tereny popolygonowe oraz zamieniające się powoli w nieużytek odłogi, powinny być zalesione, co zresztą jest już częściowo realizowane.

Na zakończenie wymaga jeszcze omówienia zagadnienie siły roboczej. Obok agrotechniki /systemu gospodarowania i uprawy roli/ na wielkość uzyskiwanych rezultatów produkcji rolnej, wpływa nieraz decydująco ilość siły roboczej i jej poziom wiedzy rolniczej, jak już to wielokrotnie podkreślano.

W r. 1960 gromada Dajtki liczyła 1431 osób¹², w tym 676 mężczyzn i 755 kobiet. Z te-

¹¹ Dane Nadleśnictwa w PGL Kudypy

¹² Zestawienie zbiorcze mieszkaniowo. Ludnościowe według spisu z XII.1960 r.

go stanu w wieku produkcyjnym było 819 osób /trudna do ustalenia jest liczba ludności : w wieku powyżej 60 lat/. W przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych ludności czynnej zawodowo było 132,07 osoby, ogółem na 100 ha użytków rolnych przypada 202,57 osób zatrudnionych w rolnictwie i poza rolnictwem. Utrzymujących się z poza rolniczych źródeł jest w gromadzie 1191 osób¹³. Z rolnictwa utrzymuje się 240 osób /16,8 % ludności/. Wiele jednak właścicieli gospodarstw zatrudnionych poza rolnictwem traktuje swe gospodarstwo jako uboczne źródło utrzymania, stąd też po uwzględnieniu tego faktu, procent zatrudnionych w rolnictwie wzrośnie. Ta grupa ludzi nie stanowi jednak czynnika dynamicznego w rozwoju produkcji rolnej gromady czerpiąc jedynie z niej korzyści dla zaspokojenia własnych potrzeb życiowych, świadczy o tym struktura zasiewów. W przypadku nielicznych rodzin praca w zawodach pozarolniczych odciąga młodą siłę roboczą z gospodarstw a pozostawiając jedynie kobiety i ludzi starszych wpływa hamująco na rozwój rolnictwa. Gospodarstwo jest zaniedbane jeżeli obejmuje większą powierzchnię, z reguły część jej jest ekstensywnie wykorzystana lub ulega dewastacji. Jest to zjawisko typowe obserwowane w wielu gromadach powiatu olsztyńskiego, szczególnie właśnie w przypadku większych gospodarstw, gdzie odczuwa się brak siły roboczej do pracy na roli. Liczba zatrudnionych osób z gromady w Olsztynie, codziennie dojeżdżających do pracy w instytucjach państwowych i spółdzielczych wynosiła 162 osoby /według bilansu zatrudnienia w mieście Olsztynie - MKPG

¹³ Zestawienie zbiorcze wg spisu z XII.1960 r.

1959 r./. Jest to cyfra zaniżona, dużo więcej bowiem osób dojeżdża do pracy, szczególnie do przedsiębiorstw zatrudniających pracowników sezonowych zwłaszcza w budownictwie.

Wnioski

Na podstawie analizy zespołu zagadnień dotyczących gospodarki rolnej w gromadzie Dajtki, nasuwają się następujące wnioski:

1. Mimo dogodnego położenia ekonomicznego gromady w strefie najbliższego otoczenia Ol-sztyna, nie widać wpływu tego miasta na kierunek i poziom intensywności jej gospodarki rolnej, co znajduje odzwierciedlenie w sposobie użytkowania i strukturze zasiewów.

2. W użytkowaniu ziemi przeważa tu zdeterminowany w dużej mierze niekorzystnymi warunkami naturalnymi środowiska kierunek zbożowo-okopowy.

3. Gospodarka warzywnicza i hodowlana rozwinięta jest słabo pomimo istnienia szeregu bodźców ekonomicznych /bliski chłonny rynek zbytu, dobre połączenia komunikacyjne gromady Dajtki z miastem linią kolejową i szosą I klasy /i dogodnych warunków siedliskowych dla rozwoju niektórych odmian warzyw w uprawie polowej, oraz dla hodowli bydła mlecznego.

4. Praca właścicieli gospodarstw oraz młodych członków rodzin w zawodach pozarolniczych, powoduje obniżenie poziomu ich gospodarki oraz przez odpływ do pracy w mieście zwiększa istniejący deficyt siły roboczej na terenie gromady.

5. W oparciu o lepsze zagospodarowanie i pielęgnację użytków zielonych oraz zwiększenie powierzchni zasiewów strączkowych na paszę, na-

leży uzupełnić i podnieść bazę paszową,, co wydatnie przyczyni się do zwiększenia pogłowia bydła /zwłaszcza intensywniejszego rozwoju hodowli bydła mlecznego/.

6. Celem podniesienia wydajności produkcji rolnej należy: a/ większą uwagę zwrócić na system gospodarowania; przez podniesienie oświaty rolniczej na tym terenie poprawić system uprawy roli, wprowadzić szereg zabiegów agrotechnicznych, a zwłaszcza nawożenie i pielęgnację gleb oraz zmianowania z uwzględnieniem wymogów roślin w stosunku do siedliska; b/ zwiększyć nakłady na zagospodarowania użytków zielonych przy kredytowej i materiałowej pomocy ze strony państwa.

7. Zagospodarować drogą planowych zalesień odłogi i nieużytki dotychczas niewykorzystane rolniczo, /dotyczy to najsłabszych gleb/.

Katedra Ekonomiki
i Organizacji Rolnictwa
Wyższej Szkoły Rolniczej
w Olsztynie

LITERATURA

1. Biegajło W., Gospodarka rolna w strefie podmiejskiej - Gromada Horodniany. "Przegląd Geograficzny", z.1, 1957, t.XXX.
2. Biegajło W., Gospodarka rolna na Żuławach - Wieś Radunica. "Przegląd Geograficzny", z.2, t.XXXI, 1959.
3. Hohendorf E., Klimat Pojezierza Mazurskiego a potrzeby rolnictwa. Zeszyty Naukowe WSR w Olsztynie, nr 4, 1956.
4. Hohendorf E., Niedobory i nadmiary opadów w Polsce "Gospodarka Wodna" VIII nr 10. Warszawa 1947.
5. Instrukcja szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi, wyd.II. "Dokumentacja Geograficzna". Warszawa 1959/60 /opracowanie zbiorowe/.
6. Katedra Gleboznawstwa WSR w Olsztynie - Mapa gleb województwa olsztyńskiego - arkusz Powiat olsztyński 1:100 000.
7. Kosiński L., Funkcja rolnicza strefy podmiejskiej. "Przegląd Geograficzny" z 4/54.
8. Kostrowicki J., Problematyka geograficzno-rolnicza szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi Polski, "Przegląd Geograficzny", t. XXII, z.3.
9. Kondracki J., Uwagi o ewolucji morfologii Pojezierza Mazurskiego. "Z badań czwartorzędu w Polsce" t.I, Warszawa 1952.
10. Kopeć B., Metodyka projektowania organizacji gospodarstw rolnych. Warszawa 1959.

11. Krusze N., Niektóre problemy zaopatrzenia miasta w żywność, "Miasto" nr 3/54.
12. Niewiadomski W., Krzymuski J., Podział Północno-wschodnich ziem Polski na regiony, podregiony i subregiony przyrodniczo-rolnicze, Roczniki Nauk Rolniczych, t.79 - A - 3.
13. Niewiadomski W., Poradnik dla rolników Ziem Północno-Wschodnich. Warszawa 1961. PWRiL /opracowanie zbiorowe/.
14. Michniewska-Szczepkowska B., Znaczenie zagospodarowania strefy podmiejskiej Trójmiasta dla rolnictwa, "Nasza Wieś" nr 20-22.
15. Ugła H., Ogólna charakterystyka gleb Pojezierza Mazurskiego. Zeszyty Naukowe WSR w Olsztynie nr I, 1956.
16. Ugła H., Lazar J., Mirowski Z., Gleby gospodarstwa doświadczalnego Posorty WSR w Olsztynie. Zeszyty Naukowe WSR w Olsztynie, 8, nr 53.

S p i s t r e ś c i

		str.
Wstęp		1 - 3
H. Piskorz- Skocka	Użytkowanie ziemi w pow. koszalińskim	4 - 40
D. Kowalczyk	Użytkowanie ziemi w pow. suwalskim	41 - 78
B. Michniewska- Szczepkowska	Gospodarka rolna w strefie podmiej- skiej Olsztyna - Gromada Dajtki	79 - 110

**WYKAZ ZESZYTÓW
DOKUMENTACJI GEOGRAFICZNEJ**

za ostatnie lata

1960

- 1 PRACA ZBIOROWA — **Wstępne wyniki badań nad użytkowaniem ziemi**, w powiatach gdańskim i myszkowskim, 5 ark., zł 7,—
- 2 L. KOSIŃSKI — **Pochodzenie terytorialne ludności Ziemi Zachodnich w 1959 r.** s. 34 + 16 tabel nlb. + 16 map nlb., zł 7.—
- 3 J. KOSTROWICKI — **The Aims, Concept and Method of Polish Land Utilization Survey**, s. 43, zł 1.—
- 4 PRACA ZBIOROWA — **National Atlases — Sources, Bibliography, Articles**, s. 56, zł 7.—
- 5 K. WIT i Z. ZIEMOŃSKA — **Objaśnienia do mapy hydrograficznej Polski 1 : 50 000** Arkusz M-34-100 B Zakopane, s. 105, zł 7.— (do użytku służbowego)
- 5a K. WIT i Z. ZIEMOŃSKA — **Hydrografia Tatr Zachodnich**. Objasnienia do mapy hydrograficznej „Tatry Zachodnie” 1 : 50 000, s. 99 + mapa, zł 30.—
- 6 PRACA ZBIOROWA — **Użytkowanie ziemi w powiatach: Bielsk Podlaski, Wysokie Mazowieckie, Mrągowo, Gdańsk i Inowrocław**. Komunikaty przygotowane na konferencje w sprawie badań użytkowania ziemi, Warszawa 30.V—8.VI.1960 (w jęz. rosyjskim — s. 113 i francuskim — s. 115, zł 7.—

1961

- 1 PRACA ZBIOROWA — **Klimat Hali Gąsienicowej**, tekst 20, 29 tabel, 44 ryc., zł 7.—
- 2 PRACA ZBIOROWA — **Z badań Stacji Naukowej IG PAN nad Jeziorem Mikołajskim**, s. 135 + nlb. 28 ryc. + mapa + 2 tab., zł 7.—
- 3 PRACA ZBIOROWA — **Materiały do geografii przemysłu Polski**, s. 245, zł 7.—
- 4 M. BOGACKI — **Objaśnienie do mapy geomorfologicznej 1 : 50 000** Arkusz N 34-93 Kolno, s. 50, zł 7.—
- 5 PRACA ZBIOROWA — **Materiały do geografii zaludnienia Polski i Czechosłowacji**
- 6 E. TOMASZEWSKI — **Objaśnienie do mapy geomorfologicznej 1 : 50 000** Arkusz N 33-143 — A KÓRNIK s. 50 + 1 tab. nlb., zł 7.— (poz. 2, 4, 5, 6 do użytku służbowego)

1962

- 1 PRACA ZBIOROWA — **Economic Regionalization**. Materials of the First General Meeting of the Commission held in Utrecht, the Netherlands, from 8 till 9 Sept. 1961 s. 120, zł 7.—
- 2 T. Lijewski — **Geografia komunikacji woj. białostockiego**, s. 206 + mapy, zł 7.— (do użytku służbowego)
- 3 PRACA ZBIOROWA — **Instrukcja szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi**. Wydanie III poprawione i uzupełnione s. 130, zł 7.—
- 4 Ł. Górecka — **Związek przemysłu cementowego w Polsce ze środowiskiem geograficznym**. s. 171+36 nk? (ryc. i fot.), zł 7.—
- 5 E. Tomaszewski **Zagadnienia geografii teoretycznej**
- 6 Praca zbiorowa — **Studia nad użytkowaniem ziemi**. — IV. Sprawozdania z prac w powiatach: koszalińskim, suwalskim i olsztyńskim.

PRACE GEOGRAFICZNE IG PAN *)

- 1 J. FLIS — *Kras gipsowy Niecki Nidziańskiej*. 1954, s. 78, zł 10.—
- 2 W. WALCZAK — *Pradolina Nysy i plejstocenyjskie zmiany hydrograficzne na przedpolu Sudetów Wschodnich*. 1954, s. 51, zł 8.—
- 3 A. KRZYMOWSKA — *Franciszek Szwarzenberg-Czerny Profesor Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego (1847—1917)*, 1954, s. 69, zł 9,50
- 4 J. PASZYŃSKI — *Opady atmosferyczne dorzecza Odry i ich związek z hipsometrią i zalesieniem*. 1955, s. 90, zł 16,50
- 5 M. KIEŁCZEWSKA-ZALESKA — *O powstaniu i przeobrażeniu kształtów wsi Pomorza Gdańskiego: M. BISKUP — Osady na prawle Polskim na Pomorzu Gdańskim w pierwszej połowie XV w.* 1956, s. 224, zł 31,45
- 6 W. OKOŁOWICZ — *Geomorfologia okolic środkowej Wilty*. 1956, s. 68, zł 10.—
- 7 A. JAHN — *Wyżyna Lubelska, Rzeźba i czwartorzęd*. 1956, s. 460, zł 52,40
- 8 M. FLESZAR — *Studia z dziejów geografii ekonomicznej w Polsce od połowy XVIII w. do r. 1848*. 1956, s. 105, zł 20.—
- 9 PRACA ZBIOROWA — *Studia geograficzne nad aktywizacją małych miast*. 1957, s. 525, zł 72.—
- 10 A. WERWICKI — *Białostocki okręg przemysłu włókienniczego do 1945 r.* 1957, s. 164, zł 32.—
- 11 L. STARKEL — *Rozwój morfologiczny progó Podgórze Karpackiego między Dębicą a Trzycią*. 1957, s. 200 + 54 ilustr., zł 40.—
- 12 B. OLSZEWICZ — *Geografia polska w okresie Odrodzenia*. 1957, s. 62, zł 15,50
- 13 S. GILEWSKA — *Rozwój morfologiczny wschodniej części Wyżyny Miechowskiej*. 1958, s. 90 + 17 ilustr., zł 25.—
- 14 J. STASZEWSKI — *Vertical Distribution of World Population*. 1957, s. 116 + 1 tabl. nb., zł 40.—
- 15 K. ŁOMNIEWSKI — *Zalew Wiślany*. 1958, s. 106, zł 24.—
- 16 M. LITERER — *Zmiany w rozmieszczeniu i strukturze ludności Polski Ludowej w latach 1946—1950*; B. WELPA — *Zagadnienie struktury wieku ludności Polski Ludowej w r. 1950*. 1955, s. 112, zł 20.—
- 18 A. KUKLIŃSKI — *Struktura przestrzenna przemysłu cegielnianego na Ziemiach Zachodnich w epoce kapitalizmu*. 1959, s. 156 + 19 wkładek, zł 49.—
- 19 Opracowanie zbiorowe pod kierunkiem J. Kondrackiego — *Z badań środowiska geograficznego w powiecie mragowskim*. 1959, s. 132 + 6 wkładek (mapy), zł 45.—
- 20 J. TOBIASZ — *Wykorzystanie środowiska geograficznego dla hodowli w województwie białostockim*. 1959, s. 160 + 2 wkładki (mapy), zł 33.—
Opracowanie zbiorowe — *Polskie nazewnictwo geograficzne świata*. 1959, s. 875, zł 135.—
- 21 A. KOWALSKA — *Paleomorfologia powierzchni podplejstocenyjskiej niżowej części dorzecza Odry*. 1960, s. 75, zł 25.—
- 22 L. STARKEL — *Rozwój rzeźby Karpat fliszowych w holocenie*. 1960, s. 239, zł 78.—
- 23 K. BALIŃSKA-WUTTKE — *Geomorfologia obszaru między Skierniewicami a Rawą Mazowiecką*. 1960, s. 112, zł 43,50
- 24 A. WRÓBEL — *Województwo warszawskie. Studium ekonomicznej struktury regionalnej*. 1960, s. 140, zł 24.—
- 25 OPRACOWANIE ZBIOROWE — *Problems of Applied Geography* 1961, s. 147 wkładki (mapy).
- 26 I. GIEYZTOR — *Studia hydrologiczne nad potokami tatrzańskimi*. 1961, s. 80 + 4 tabl., zł 26.—
- 27 OPRACOWANIE ZBIOROWE — *Problems of Economic Region* 1961, s. 360, zł 77.—
- 28 J. STASZEWSKI — *Die Verbreitung der Bevölkerung nach dem Abstand vom Meer*. 1961, s. 77 + tab., zł 20.—
- 29 R. GALON — *Morphology of the Noteć—Warta*. 1961, s. 129 + 2 mapy, zł 32.—
- 30 M. FLESZAR — *Geografia ekonomiczna w Polsce do 1939 r.*, 196 s. 173, zł 42,50

*) do nabycia w księgarniach "Domu Książki"